Scand
411
Supp

THUNBERG

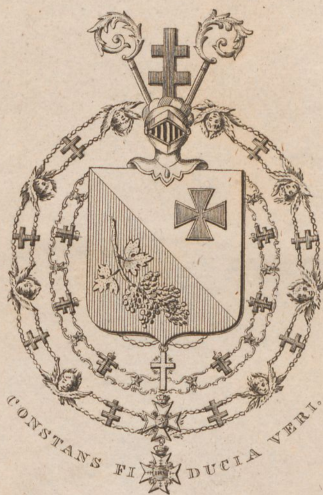
RESA.

4.

Dupl.
411 suppl.
4

Oterbene

Duplett

1/12 65

2k

Dupl. (J. Stern 1874)

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,

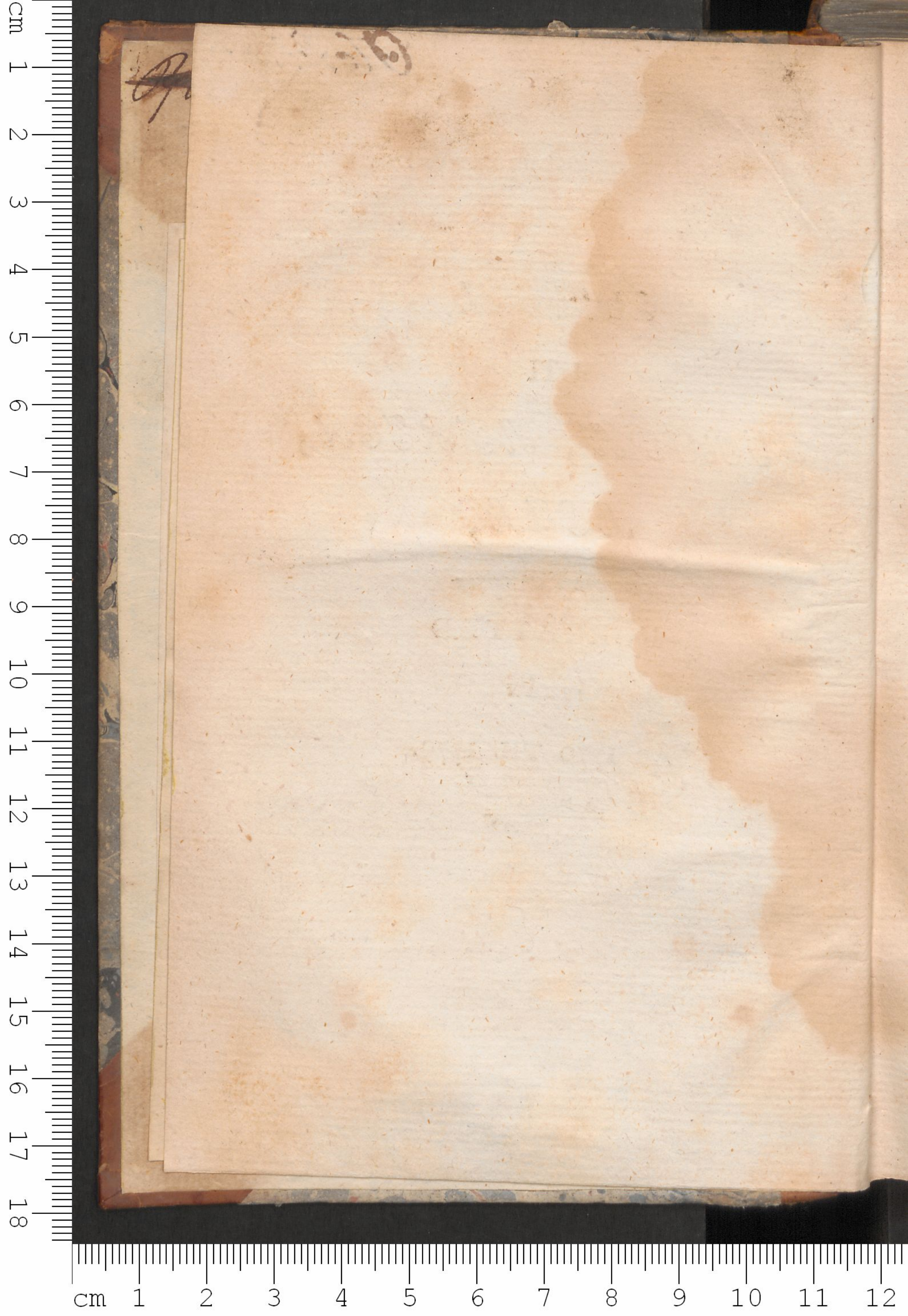
FÖRRÄTTAD

IFRÅN

ÅR 1770 TIL 1779.

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÄTTAD
ÅREN 1770-1779.

FJERDE DELEN,

INNEHÅLLANDE
RESAN UTI
KEJSAREDÖMET JAPAN,
PÅ JAVA OCH CEILON SAMT
HEMRESAN,

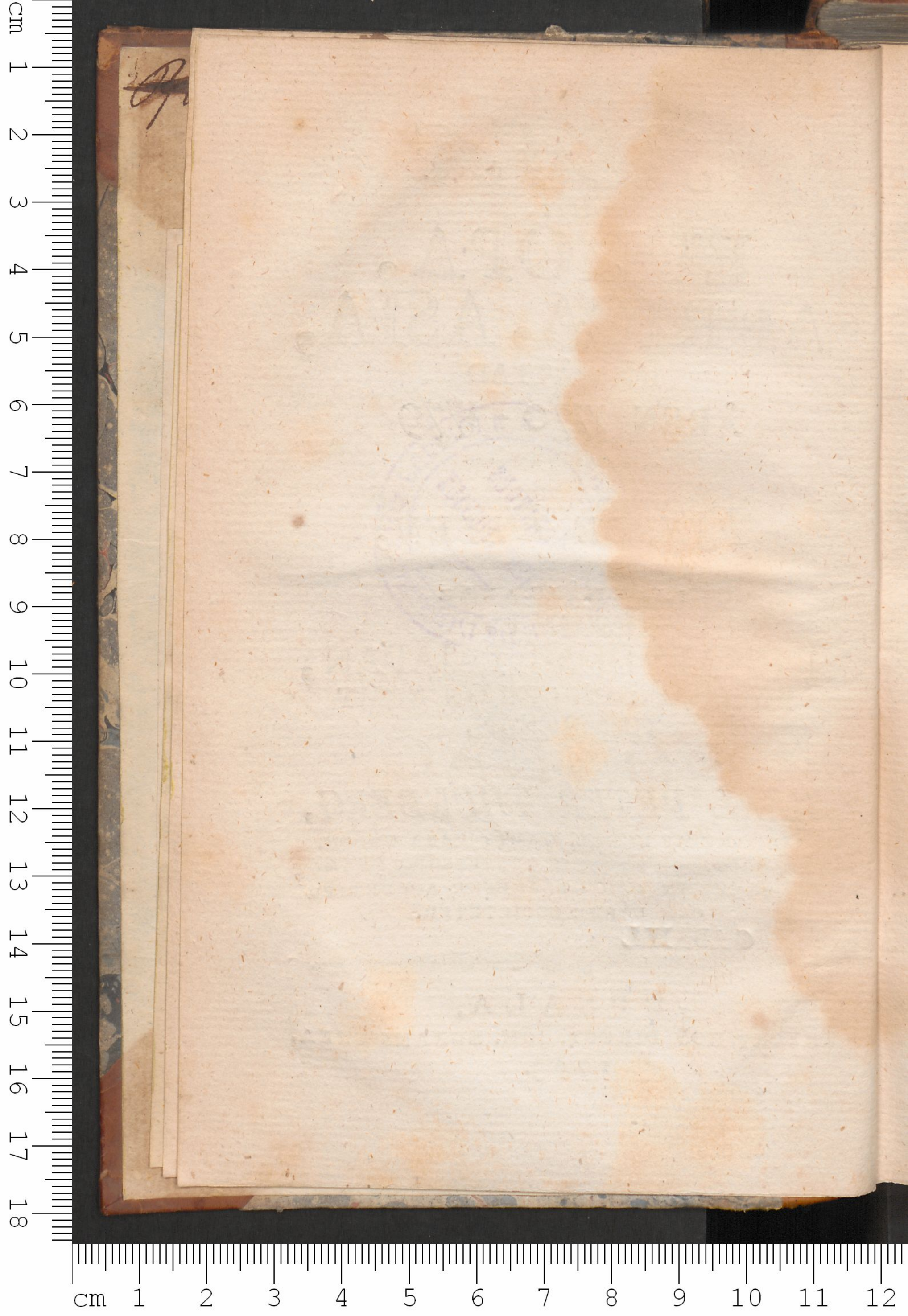
AF

CARL PETER THUNBERG,
RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN,
MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT
AF FLERE IN- OCH UTLÅNDSKE ACADEMIER
OCH LÅRDE SOCIETETER.

GABRIEL

FRANCE · ÉCHANGES INTERNATIONAUX · MINISTÈRE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE

UPSALA,
TRYCKT HOS DIRECT. JOH. EDNANS ENKA,
1793.

TIL

KONGL. MAJ:T,

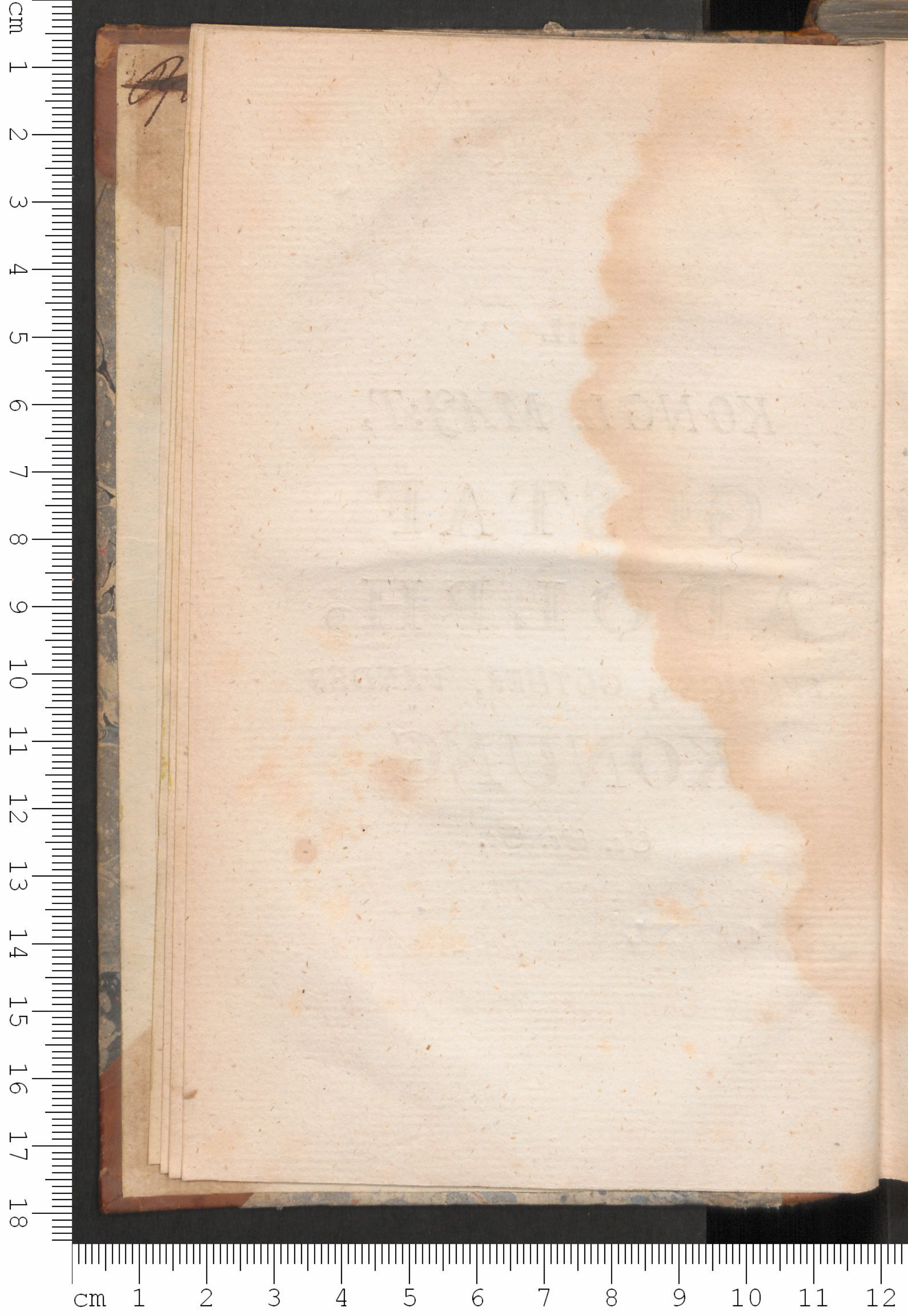
GUSTAF

ADOLPH,

SVERIGES, GÖTHES, VÄNDES

KONUNG

&c. &c. &c.

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE KONUNG!

EDER KONGL. MAJ:T tåktes för få år sedan, såsom Academiens Canceller, med sin höga

nårvaro tilſkynda detta Låro-ſåte den ypperſta glådje och i-bland andre mårkvårdigheter hår-ſtådes åfven kaſta en nådig blick på de Samlingar af Naturens alſter, jag ågt det nöjet, til denna Högſkola förära.

Vid detta högtideliga tilfålle hade jag den lyckan för EDER MAJESTÅT få preſentera fyra ynglingar, klådde uti lika månge Öſterlåndſke Folkſlags drågter, den Japanſke, Chineſiſke, Javanſke och Moriſke, med EDERS MAJESTÅTS icke mindre höga ynneſt, ån nådiga bifal.

Vår-

Vårdes, NÅDIGSTE KONUNG! *i dag lika nådigt anſe den Del af min Reſas fortſåtning, jag nu får den nåden frambåra, och hvilken afhandlar desſe Folkſlags lefnad och ſedvanor;*

ſom *alle lefva under ſin Regent och ſin himmel mer och mindre lyckelige;*

ſom *alle åga ſine förtjånſter, ſå vål ſom ſine fel; och*

ſom *alle förtjåna både vår kårlek och högaktning.*

Denne kånnedom af Månniſkoſlågtet och Folkſlagen, uti almånhet annars ſå ringa aktad,

år

år vårdig så vål en VIS KONUNGS, som hvarje förnuftig månniskas upmårksamhet!

Försynen har tidigt lagt i EDER KONGL. MAJESTÅTS hand den Spira, med hvilken EDER MAJESTÅT skal

regera en stor och friboren Nation.

igenom uplysning och dygd göra den ån större:

igenom råtvisa och mildhet befordra dess sålhet:

igenom segrar, icke öfver slagne fiender, utan öfver vundne hjertan, tilvinna SIG SIELF en oförgångelig åra: samt

ige-

igenom sanne och ädle storverk förvärfva SIG allas välsignelser och et odödeligt namn.

Blifve det då EDERS MAJESTÄTS lott,

at njuta en lång och lycklig lefnad!

at göra Sin Regering af fiender frugtad, af vänner högaktad!

at följa redelige Mäns mogne råd, icke af smickrets, utan Sanningens mun!

at äga nitiske, kunnige och skickelige Ämbetsmän!

at

at vördas af Laglydige Undersåtare och frie Medborgare!

Med djupaste vördnad framhärdar,

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG,

EDER KONGL. MAJ:TS,

aller-underdånigste och tropligtigste tjånare och undersåte
CARL PETER THUNBERG.

FÖRETAL.

Omsider åger jag den lyckan, at lämna ifrån trycket den *Fjerde Delen* af min Resa. Den innehåller Japanska Folkets vidare Historia, min afresa til Batavia och Ön Javas beskrifning; sedan Resan til Ceilon och min vandring vid denna öns kuster; samt åndteligen hemresan förbi Goda Hoppets udde, genom Holland, England och Tyskland.

At uplysa en del af det, jag der afhandlat, har jag bifogat några tabeller på Japanske och Indiske Meubler.

Jag

Jag har i denna Del anfört flere brukbare och nyttige saker, såsom:

Til *föda* tjänande uti 1. *Japan*, på 2. *Java* och 3. *Ceilon*.

1. Valfisk-kött, Perca 6-lineata, Clupea thrissa, Lax, Ostron och Snäckor, Råkor och Task-kråftor; Risgryn, Bohvete, Korn och Hvete, Holcus sorghum, Cynosurus coracanus, Panicum corvi och verticillatum, Sium sisarum, Solanum melongena och tuberosum, Brassica rapa, Arum esculentum, Sagittaria sagittata, Polygonum multiflorum, Dioscorea japonica, Daucus carota, Convolvulus edulis, Lactuca sativa, Pisum sativum, Vicia faba, Phaseoli och Dolichos flere; Pomeranser, Citroner, Pompelmoser, Apelsiner, Påron, Persikor, Plomon, Körsbär, Mesplar, Kakifikon, Drufvor, Granatåplen, Castanier och Valnötter.

2. Fogel-nästen.

3. Mu-

3. Muſa paradiſiaca och troglodytarum, Radermachiæ, Bolange, Paningai och Cocos.

Til *Syltſaker* och *Krydder:*

1. Amomum mioga, Bambo, Raphanus ſativus, Lycoperdon tuber, Agarici, Fagara piperita och Capſicum, Cucumis melo, pepo och Conomon.
2. Cardamomum compactum, Cubeba.
3. Alpinia, piperes, tjerimelle och marmelle.

Oljor til *matlagning*, *lampor* och *ljus:*

1. Seſamum, Camellia japonica, Bignonia tomentoſa, Dryandra, Rhus ſuccedanea och vernix, Taxus baccata och Ginko, Braſſica orientalis, Laurus camphora och glauca, Melia azedarach, Cocos.

Til lefvande *gårdesgårdar:* Jatropha curcas, ophioglosſum ſcandens och Cocos-trån.

Til *Papper* och *Solfjädrar*: Licuala och Borassus.

Til *Flaskor*: Cucurbita lagenaria.

Til *Lackeringar*: Lacca af Croton.

Til *Färgstoffer*: Polygonum chinense, barbatum och aviculare.

Til *Kammar*: Myrica Nagi-tråd.

Til *Meubler* och åtskillige Snickare-arbeten: Pinus sylvestris, Cupressus japonica, Taxus macrophylla och Calaminder.

Til *Kläder*: Bomul, Silke, urtica nivea.

Til *Läkemedel*: Kamfer, Moxa; Dolichos pruriens, Aristolochia indica, Periploca indica, Cinnamomum flere sorter, Lopes-rot, Moringa, Stink-tråd, Ormstenar, Lignum Colubrinum, Ophiorhiza mungos, Rhinoceros-horn och en myckenhet, som särskildt anteknas för Java från p. 143 til 150.

* * *

Japan är et i månge hänseenden besynnerligt Land, då det jämföres med andre Länder af Europa. Man finner härstädes en i lång tid oförändrad *Regering*; strånge och orubbade *Lagar*; ypperlige *inrättningar* och *ordning* uti Städer, Byar och å vägar; en i flere århundraden oombyt *klädedrägt*, frisur och sedvanor; oräknelige invånare utan partier, split och *oenighet*, utan *missnöje*, elände och *utvandringar*; *Åkerbruket* i et blomstrande tilstånd och en utan like odlad jord; alle *förnödenheter* til öfverflöd innom landet, utan behof af utländsk handel, jämte mångfaldige andre fördelar.

Man finner hos ingen af Landets Regenter hvarken *Thron*, *Spira*, *Kronor* eller annan granlåt, som i Hof vanligen förvåna och förblinda enfaldigas ovane ögon; ingen *Hofstat*, *Hofjunkare* eller *Hof-Fröknar*; inge store och ypperlige *Stall*, ingen mångd af *Hästar* och *Elefanter* eller *Stal-*

måſtare; inge *Equipager*, *Vagnar* eller *Reſenårer*; inge *Krig* eller *Ambasſadeurer*; inge *Ämbetsmån* vid ſyſlor ovane eller oſkickelige; inge *ſkrå*, *tullar* eller andre Monopoliſke inråttningar; inge *Spel* eller *Cafféhus*, inge *Kållrar* eller *Krogar*, ſåledes intet bruk af Caffé, Chocolade, Bråntvin, Viner, Biſchoff eller Pounch; ingen priviligerad *jord*, intet öde *land* och aldeles inge ångar; ingen Nationel *ſkuld*, intet *Pappersmynt*, ingen *Våxelcours* och inge *Våxlar*.

* * *

Java och Ceilon åro vål ibland de lyckligaſte öar på Jordklotet, i anſeende til ſin belågenhet under et varmt luftſtrek, til ſin tilgång på regn och bördige jordmon; men deſs Regering år flerfaldig, altid Deſpotiſk och Religionen oftaſt Mahometanſk, hvaremot folkets ſålhet måſte vara i et förhållande, ſom mer och mindre gör dem dume och vidſkepelige, krypande och uproriſke, fattige och låtjefulle, altid ömkansvårde. Och detta

ta elände har blifvit så mycket mera för dem tryckande, som de handlande Européer, i sednare århundraden, genom sin uplysning, sin christendom och människo-kärlek icke förbätrat dem, icke lättat deras bojor; utan igenom sin girighet mångfaldigat deras ok och ökat både sättet och mängden af deras oförtjänta lidande. Och huru skulle väl i et land folket kunna vara lyckligt, der ingen Lag finnes, utan blott godtycko, der människors lif agtas lika med djurens, der ingen säkerhet, ingen ägande rätt och knappast något begrep om frihet och ädle gjerningar gifves?

* * *

Under de nio års tid jag tilbragt uti främmande Länder har jag ägt mänge önskelige och lyckelige tilfällen, at uptäcka och församla nye och förr okände Naturens skatter. De, som jag hittils hunnit utreda och beskrifva, stiga redan til et ansenligt antal, de nye Djur til vid pass 400, nye örtslägten til 75 och örternes

särskilde slag öfver 1500 arter, utom alle dem, som ännu ligga förvarade til ytterligare granskning.

Vid min ankomst til Stockholm 1779 uti April månad hade jag den lyckan, at under Levéen på Drotningholm och sedan än ytterligare vid en särskild audience samma dag få aflägga inför en Stor och Mild Konung berättelse om förloppet af mine Utrikes Resor, de märkvärdigaste saker och händelser, i synnerhet det föga kände Japan, om egna mine öden och de uptåkter, som kunde anses blifva i mer eller mindre mon nyttige.

Jag hade under min frånvaro blifvit 1777 den 31 Maji af Academiens Canceller Herr Riks-Rådet RUDENSCHJÖLD utnämd til Botanices Demonstrator vid Upsala Academie, på hvilken Sylla jag nu emottog af min Gynnares Herr Archiatern och Riddaren BÄCKS hand min fulmagt.

1781 den 5 Martii, då Profesſor Linné anträdde en Utrikes Reſa, förordnades jag til Præfectus Horti Botanici och at föreſtå de publique Lectionerne. 1781 den 7 November undfick jag Konungens fulmagt, at vara Extraordinarius Profesſor tillika med tilökning i Lönen. 1784 den 7 September blef jag utnämd til Ordinarius Medicinæ och Botanices Profesſor. 1784 hade jag den hedern väljas til Præſes i Vet. Academien i Stockholm. 1785 uti Junii blef jag i Upſala utvald til Academiens Rector och den 21 November ſamma år utnämd til Riddare af Kongl. Waſa-Orden.

Åtſkillige utländſke Vetenſkaps-Societeter hafva tid efter annan viſat mig den hedern, at utvälja mig til Ledamot af ſine Lärde Samfund:

Imperialis Natur. Curioſor.
Norwegske. 1772 17 Oct.
Lundens. Phyſiogr. 1773 8 Dec.
Upsaliens. 1777.

STOCKHOLM. Scient. 1780.
HARLEM. 1781 21 Maji.
AMSTERDAM. 1781.
STOCKHOLM. Oecon. Patr. 1782. 16 Mart.
MONSPELIENS. 1784 1 Jul.
PARIS. Agricult. 1785 7 Jul.
ZELANDSKE i Vlisſing. 1785.
BEROLINENS. Nat. Scrut.
EDINBURGENS. Nat. Stud. 1786. 4 Maji.
EDINBURGENS. Medic.
FLORENTIN. 1787. 7 Febr.
PARIS. Scient. 1787. 5 Sept.
HALLENS. Nat. Scrut. 1787. 12 Maji
LONDINENS. Scient. 1788.
LONDIN. Linnæan. 1788. 8 Mart.
LONDIN. Medic. 1789.
BATAVISKE. Ind. Orient.
PARIS. Hiſtor. Nat. 1791. 7 Jan.
PHILADELPH. 1791. 15 April.
HAFNIENS. Hiſt. Nat. 1792. 8 Jun.

Efter hemkomſten hafva mine utgifne arbeten varit följande:

1:o RESAN, uti 4 Delar, trykte i Upsala, uti 8:o åren 1788 til 1793. Öfversat på Tyska i Berlin, på Engelska i London och på Franska i Paris.

2:o INTRÅDES-TAL, om de Mynt-sorter, som blifvit slagne i Japan, för Vet. Acad. i Stockholm, hållit den 25 Aug. 1779. öfversat på Holländska och trykt i Amsterdam 1780, sedan på Tyska 1784.

3:o TAL vid Præsidii nedläggande i Stockholmska Vet. Academien, om Japanska Nationen, d. 3 Nov. 1784. på Tyska öfversat af STRIDSBERG, Francf. 1785.

4:o ÅMINNELSE-TAL öfver Assessoren och Prov. Medicus Doct. MONTIN. Stockh. 1791. 8:o.

5:o FLORA JAPONICA, trykt i Leipzig 1784 8:o med 39 tabeller.

6:o ACADEMISKE DISPUTATIONER hafva varit, ſom följer:

1. De venis reſorbentibus. Præſ. C. v. LINNÉ. 1767. 4.
2. De Iſchiade. Præſ. J. SIDRÉN. 1770.
3. De Gardenia. Reſp. DJUPEDIUS. 1780. Tab. 2. Recenſerad i Upſ. Sällſk. Tidn. 1781. N:o 49.
4. De Protea. Reſp. GEVALIN. 1781. Tab. 5.
5. Oxalis. Reſp. HAST. 1781. Tab. 2.
6. Nova Plantarum genera. P. 1. Reſp. C. HORNSTEDT. 1781. Tab. 1.
7. Novæ Inſectorum Species. p. 1. Reſp. CASSTRÖM. 1781. Tab. 1.
8. Nova Plantarum genera. p. 2. Reſp. SAHLBERG. 1782. Tab. 1.
9. Iris. Reſp. EKMAN. 1782. Tab. 2.
10. Novæ Inſectorum Species. p. 2. Reſp. EKELUND. 1783. Tab. 1.
11. Nova Plantarum genera. p. 3. Reſp. LODIN. 1783. Tab. 1.

12. Ixia. Resp. RUNG. 1783. Tab. 2.
13. Novæ Insectorum Species. p. 3. 1784. Tab. 1. Resp. LUNDAHL.
14. Novæ Insectorum Species. p. 4. 1784. Tab. 1. Resp. ENGESTRÖM.
15. Gladiolus. Resp. AJMELÆUS. 1784. Tab. 2.
16. Nova genera Plantarum. p. 4. Resp. BERG.
17. Nova genera Plantarum. p. 5. Resp. BLUMENBERG. 1784. t. 1.
18. Insecta Svecica. p. 1. Resp. BORGSTRÖM. 1784. Tab. 1.
19. Aloë. Resp. HESSELIUS. 1785.
20. Medicina Africanorum. Resp. BERG. 1785.
21. Erica. Resp. STRUVE. Tab. 6. 1785.
22. Ficus. Resp. GEDNER. 1786. t. 1.
23. Museum Natural. Acad. Ups. p. 1. Resp. RADLOFF. 1787.
24. - - - - - - - - - - p. 2. Resp. HOLMER. 1787.
25. - - - - - - - - - - p. 3. Resp. EKEBERG. 1787.

26. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 4. Reſp. BJERKÉN. 1787. Tab. 1.
27. - - - - - - - - - p. 5. Reſp. GALLÉN. 1787.
28. Moræa. Reſp. ZACH. COLLIANDER. 1787. Tab. 2.
29. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 6. Reſp. SCHALÉN. 1788. Tab. 1.
30. Reſtio. Reſp. PETR. LUNDMARK. 1788. Tab. 1.
31. Arbor toxicaria Macasſarienſis. 2. Reſp. AJMELÆUS. 1788.
32. Moxæ atque ignis in Medicina rationali Uſus. Repſ. HALLMAN. 1788.
33. Myriſtica. Reſp. RADLOFF. 1788.
34. Caryophylli Aromatici. Reſp. HAST. 1788.
35. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 7. Reſp. BRANZELL. 1789.
36. Characteres generum Inſectorum. Reſp. TÖRNER. 1789.
37. Muſeum Natural. Acad. Upſ. p. 8. Reſp. RADEMINE. 1789.
38. Novæ Inſectorum Species. p. 5. Reſp. NORÆUS. 1789. Tab. 1.

39. Muræna et Ophichtus. Resp. AHL. 1789. Tab. 2.
40. Remedia nonnulla indigena. Resp. HOLMER. 1790.
41. Museum Natural. Acad. Ups. Append. 1. Resp. LUNDELIUS. 1791.
42. Museum Natural. Acad. Ups. Append. 2. YMAN. 1791.
43. Museum Natural. Acad. Ups. p. 9. Resp. EKELUND. 1791.
44. Novæ Insectorum Species. p. 6. Resp. LAGUS. 1791.
45. Museum Natural. Acad. Ups. p. 10. Resp. KUGELBERG. 1791.
46. Flora Stregnesensis. Resp. CARLSON. 1791.
47. Insecta Svecica. p. 2. Resp. BECKLIN. 1791. Tab. 1.
48. - - - - p. 3. Resp. ÅKERMAN. 1792.
49. - - - - - p. 4. Resp. SEBALDT. 1792. Tab. 1.
50. Genera nova Plantarum. p. 6. Resp. STRÔM. 1792.
51. - - - - - - - - - p. 7. Resp. TRAFVENFELDT. 1792.

53.

52. Muſeum Natur. Acad. Upſ. p. 11.
Reſp. SJÖBERG. 1792.

53. - - - - - - - - - p. 12.
Reſp. LINDBLADH. 1792.

54. - - - - - - - - - p. 13.
Reſp. FERELIUS. 1792.

7:o AFHANDLINGAR uti blandade åmnen, inſånde til åtſkillige Vetenſkaps Societeter:

α. Til Vetenſkaps Academien i STOCKHOLM.

1. Håndelſe, at BLYHVIT af förſeende blifvit brukadt i mat. 1773. 1 qv. p. 29.

2. Beſkrifning på en beſynnerlig och obekant Svamp, HYDNORA AFRICANA. 1775. 1 qv. p. 69. Tab.

3. Beſkrifning på et nyt Genus ibland Inſecterne, PNEUMORA. 1775. 3 qv. p. 254. Tab.

4. ROTHMANNIA, et nyt Örte-Genus. 1776. 1 qv. p. 65. Tab.

5. Be-

5. Beſkrifning på et nyt Örte-Genus, kalladt RADERMACHIA. 1776. 3 qv. p. 250.
6. Anmårkningar vid HYDNORA AFRICANA. 1777. 2 qv. p. 144. T.
7. Beſkrifning på en BEZOAR EQUINUM. 1778. 1. qv. p. 27.
8. Et nyt och til ſit ſlågte förr obekant Gräs, kalladt EHRHARTA, 1779. 3 qv. p. 216. Tab.
9. Anmårkningar vid CANELEN, gjorde på Ceilon. 1780. 1 qv. p. 55. Öfverſat införd i Vlisſingſka Societ. Handl. Tom. 12. Part. 1. genom D:r HOUTUYN. p. 296.
10. Beſkrifning på WEIGELA JAPONICA, en ſälſynt ört från Japan. 1780. 2 qv. p. 137.
11. Beſkrifning på några VARME BADER i Africa och Aſien. 1781. 1. qv. p. 78.
12. Beſkrifning på tvånne nya INSECTER. 1781. 2 qv. pt 168.
13. NOCTUA *Serici*, en ny Silkesmaſk. 1781. 3 qv. p. 240. Tab.
14. Beſkrifning på tvånne Species åkta

ta Muskot ifrån Öen Banda. 1782. 1 qv. p. 46. Tab.

15. Några anmårkningar vid Ornithologien. 1782. 2. qv. p. 118.

16. Beſkrifning på et nyt Örte-Genus, Fagræa *Ceilanica*. 1782. 2 qv. p. 132. Tab.

17. Om Cajoputi *Oljan* och deſs nytta i Medicinen. 1782. 3 qv. p. 223.

18. Nipa, et nyt Genus ibland Palmtråden. 1782. 3. qv. p. 231.

19. Om Palmtrådfn i almånhet och i ſynnerhet om Licuala Palmen. 1782. 4 qv. p. 284.

20. Beſkrifning på Houtuynia *cordata*, et Japanſkt Örte-Genus. 1783. 2 qv. p. 149. Tab.

21. Ytterligare anmårkning om Asterier. 1783. 3 qv. p. 224.

22. Beſkrifning på Ön Ceilons Mineralier och Ådla Stenar. 1784. 1 qv. p. 70.

23. Anmårkningar om Foglar af Loxiæ-ſlågtet på Goda Hopps-udden. 1784. 4 qv. p. 286.

24. Anmårkningar och Beſkrifning på ALBUCÆ örteſlågte. 1786. 1 qv. p. 57.
25. Anmårkningar vid de våxter, ſom kallas ORCHIDES. 1786. 4 qv. p. 254.
26. Beſkrifning på några ſällſynta och okända ÖDLOR. 1787. 2 qv. p. 123. Tab.
27. Beſkrifning på trenne SKÖLDPADDOR. 1787. 3 qv. p. 178.
28. Beſkrifning på WILDENOVIA, et ſynnerligt och nyt Gråsſlag. 1790. 1 qv. p. 26. Tab.
29. Beſkrifning på tvånne FISKAR ifrån Japan. 1790. 2. qv. p. 106. Tab.
30. WAHLBOMIA INDICA beſkrefven. 1790. 3. qv. p. 215. Tab.
31. 2:ne Utländſka Fiſkar GOBIUS *patella* och SILURUS *lineatus*. 1791. 3 qv. p. 190. Tab. 6.
32. 2:ne Japanſke Fiſkar, CALLIONYMUS *Japonicus* och SILURUS

lineatus. 1792. 1 qv. pag. 29. Tab. 1.

33. Beskrifning på okände Fiskar, PERCA *6-lineata* och *picta.* 1792. 2 qv. p. 141. Tab. 5.

β. Til Societas Litteraria uti UPSALA.

1. Cycas Caffra. 1775. c. f. Vol. 2.
2. KÆMPFERUS illustratus. P. 1. 1780. Vol. 3.
3. Cussoniæ Genus. 1780. c. f. Vol. 3.
4. Novæ Species Insectorum Sveciæ. 1783. c. f. Vol. 4.
5. KÆMPFERUS illustratus. P. 2. 1783. Vol. 4.
6. Curculio Cycadis. 1783. Vol. 4.
7. Descriptiones Insectorum Svecicorum. 1792. Vol. 5. p. 85.
8. Observationes in Linguam Japonicam. 1792. Vol. 5. p. 258.

γ. Til Physiogr. Sålskapet i LUND.

1. Retzia capensis. 1776. c. fig.

2. Mon-

2. Montinia et Papiria.
3. Aloë kådans tilredning i Africa.
4. Aitonia capensis.
5. Falkia repens.
6. Syngnathi nova Species.

δ. Til Norska Sålskapet i TRONDHEIM.

1. Hypoxis.
2. Cliffortiæ Genus.

ε. Til Vetenskaps Societeten i HARLEM.

1. Observationes Thermometricæ in Japonia habitæ.
2. Cryptogamarum fructificatio in Cycade et Zamia.

ζ. Til Vetenskaps Societeten i LONDON.

1. Berättelse om Resan til Japan.
2. Citodium eller Brödfrugtens Oeconomiska nytta och tilredning.

η. *Til Kejserliga Societeten, Naturæ Curiosorum:*

1. Crassulæ novæ Species 28.
2. Mesembryanthemi Species novæ 21.

ϑ. *Til Societas Naturæ Scrutatorum i* BERLIN.

1. Dilatris Genus.

ι. *Til Societas Historiæ Naturalis i* PARIS.

1. Et nyt Örteslägte, BOSCIA undulata.
2. Beskrifning på 13 Japanske och 341 Capske, förut okände örteslag.

TABELLERNES FÖRKLARING.

TAB. 1. f. 1. *Japansk toffel*, som i stället för skor dageligen almänt brukas.

2. En *dylik*, som nytjas på resor och fastbindes omkring foten.

3. *Håst-sko*, som bindes om foten.

4. *Rak-foder*. a. sjelfva *fodret* för tvenne knifvar och b. *rak-knifven*.

5. *Medicament-dosa* med flere rum uti; a. *dosan* med sine afdelningar. b. *snöret*, hvarmed den hålles ihop. c. *kulan*, hvarmed den fästes i bältet.

TAB. 2. f. 1. *Japanskt Fruntimer* med a. sin *luta*, uti vanlig kläde-bonad.

2. *Touch*, hvarmed Japoneser och Chineser vanligen skrifva och hvilket de nytja i stället för bläck.

3. *Dosa*, som innehåller a. en *räknetafla*, med rörlige *brickor* på en ståltrå, utmärkande enheter och Decimaler; b. en *betsman* tillika med sin *vigtskål* c. och den hängande *tyngden* d; e. en utholkad *sten*, at rifva touschen; f. en *låda* för vatn dertil och g. en *skrif-pensel*.

Tab. 3. f. 1. *Betsman* med sit foder. a. sjelfva *fodret*, som beqvämligen ihopslägges. b. sjelfva *betsman* af elfenben. c. *vigtskålen* med sine snören. d. *banden*, hvari man håller under vägande. e. *mot-tyngden*.

2. *Tandborste* af mjukt tråd, at rena tänderna.

3. Van-

3. Vanlig *ſkrifpenſel* af rör och hare-
håр.

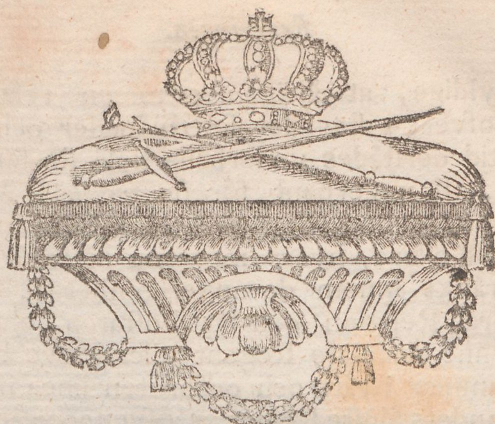
4. En *vigt* på en fjäder, ſom är ganſka ſpånſtig, at våga ſmärre ſaker.

TAB. 4. f. 1. *Tobakspung* med pipa och deſs foder. a. *pip-foderal* af ſidentyg. b. *pipan* i ſit foderal. c. *pipan* utaf rör med metal munſtycke och hufvud. d. *tobakspungen* af ſiden.

2. *Foderal* för öron- och tand-inſtrumenter. a. *foderalet* af horn. b. *ſnöret*, hvarmed det fäſtes i båltet. c. *prydnader* af ſilke. d. åtſkillige ſmå *inſtrumenter*, at rena tänderne och öronen.

Re-

Regeringen.

Japan är på alla ſidor kringflutit af vatn och beſtår utaf 3:ne ſtora ſamt en ſtor myckenhet ſmårre öar. Alla desſai ndelas uti 7 delar, och desſe åter uti 68 Landſkap ſamt 604 Jurisdictioner. Nu för tiden är *Kubo* eller verldſlige Kejſaren Herre öfver hela detta Land och under honom regerar en Prins eller Förſte uti hvart Landſkap. De ſtörre af desſe Förſtar kallas *Daimio* och de mindre *Siomio*. Om någon af desſe begår något fel, äger Kejſaren rättighet, at afſätta honom, at banlyſa honom til någon ö eller ock, at ſtraffa til lifvet. Alle desſe Förſtar äro ockſå

ſkyldige, at årligen göra en reſa til Hofvet; viſtas der ſex månader och at altid derſtådes underhålla hela ſin famille, til underpant för ſin trohet. Men utom denne Monark år ånnu en andelig Kejſare, hvars magt nu mera år inſkrånkt innom de angelågenheter, ſom röra Religion och Kyrkoſtaten, ehuru denne andelige Regent eller Påfve hårſtammar i rått och oafbruten linea ifrån Landets åldſte Regenter, öfver 2000 år tilbaka. Uti de åldſte tider, ſom åro inveklade uti mörker och oſåkerhet, ſynes det ſannolikt, at Japan, likaſom andre Lånder, varit regeradt af husfåder eller ſmårre Förſtar, ſom ſedan förenat ſig under et hufvud. Den ſåkraſte Hiſtorien om Japans Regenter tager ſin början vid 660 år före Chriſti födelſe, då Regeringen blifvit låmnad til SYN MU, af en anſenlig ſlågt, ſom kallades TENSIO DAI SIN. Denne SYN MU år förſte Grundlåggaren til denna Monarchie, har infört en rigtig tideråkning, kallad *Nin O*, och förbåtrat ſå vål ſjelfva Regeringsſåttet ſom Landets lagar. Kejſarne af denne ſtam hafva almånnaſt blifvit kallade DAIRI, mera ſållſamt *Mikaddo*, *Dai*, *Tai*, *Tenſin* och *Oo*. 119 DAIRIS hafva efter hvarandre trådt på Thronen

nen til den tid, då jag viſtades i Japan, oagtadt deſs magt och myndighet varit mycket olika, under trenne ſärſkilde tidſkiften. Ånda til år 1142 regerade desſe allena med en oinſkrånkt myndighet. Ifrån den tiden var den verldſliga magten delad emellan denne Landets åldſte och råtmåtige Regent och de verldſlige Regenter eller Generalisſimi öfver arméen, ånda til år 1585, ifrån hvilken tidpunkt deſs välde endaſt viſat ſig i de mål, ſom tilhöra Kyrkoſtaten.

Den vördnad, ſom viſas DAIRI, kommer nåra intil den dyrkan, ſom viſas ſjelfve Gudarne. Han går ſållan utur ſit Pallats, emedan han år för helig, at blottſtållas för luften och ſolens ſtrålar ſamt i ſynnerhet, at blifva ſedd utaf någon månniſka. När han någon gång måſte ut, båres han ofta på andras axlar, för at ej vidröra jorden. Han födes til verlden, lefver och dör innom ſit Hof och kommer icke under ſin lifstid utom det ſamma. Hans hår, naglar och ſkågg anſes för at vara ſå helige, at de icke en gång om dagen få renas eller ſkåras, utan ſådant måſte ſke hemligt, om natten, då han ſofver. Hans helighet ſpiſar hvar gång på nya

talrickar och andre kåril, hvilke sedan merendels sönderslås, för at ej falla uti oheliga händer. Dess bord-service är derföre af sämre och mindre dyrbart porcellin. Likaså är det med hans kläder, hvilke bortskänkas åt dem, som vistas vid hofvet. Utom hofvet är ingen eller knapt någon, som vet dess namn förr, än långt efter dess död. Hela dess Hof består nästan af inge andre personer, än de, som äro af hans egen slägt, hvilke alle undfå sine beställningar vid hofvet, äfven som andre af dem utom Hofvet undfå de största Abbot-stift eller de bäste Kloster. Han äger 12 Gemåler, af hvilka en likvål är Kejsarinna. Innom hofvet föres en ansenlig Stat, ehuru nu mindre, än förr. Sedan dess magt blef inskränkt, njuter Han nu sine inkomster af *Miaco* stad med underliggande Land och en del utur Kubos Skatkammare, utom stora summor, som vinnas för de titlar, som utdelas. Desse inkomster äro dock ofta otilräckelige. Det är andelige Kejsarens rättighet, ännu i denne dag, at utdela hederstitlar, hvilket ansenligen ökar dess inkomster. Sjelf Kubo och Kronprinsen undfå titlar af hans hand, äfven som på Kubos recommen-

da-

dation, de högste åmbetsmån vid dess Hof. Andelige titulerade personer åga så vål vid Hofvet, som vid kyrkorne i Landet, efter rang och vårde, en sårskild klådnad. En sådan Prælat hade jag den åran at se vid et Kloster utom Nagasaki, klåd i långa sida byxor och en vid kappa med et långt slåp efter sig, en ganska vånlig man, som medelst Tolkarne inlåt sig med mig uti et långt samtal om hvarjehanda saker, som långt mindre roade mig, ån de buskar, som funnos omkring dess Kyrka.

Dairis Hof var fordom, efter behag, nu på et, nu på et annat stålle i Landet. Nu mera år det innom *Miaco* stad. Detta Hof år vidsträckt och utgör för sig sjelf en ansenlig stad, försed med murar, grafvar, bolverk och portar. Midt uti detta år Dairis Palats, beprydt med höge torn och omkring det åro boningar för dess högre och lågre hofstat och betjåning. En Ståthållare hålles hår, til dess tjånst, af Kubo och til dess såkerhet en vakt, at skydda dess helgade person och försåkra Kubo, at inge upror kunna anstiftas. Vid detta Hof idkas lårdom och Studier. Det år Landets endaste

Universitet, der de Studerande födas, upfödas och undervisas. Här läres förnämligast Poësie, Landets Historia, Mathematik med mera. Musik är et älskadt Studium, i synnerhet af Fruntimber. Alle Almanachor förfärdigas härstädes och tryckas uti *Isie.*

Oagtadt DAIRI i verldslige mål förlorat sit anseende, anses han likvål ännu för så stor och helig, at KUBO antingen i egen person eller igenom Ambassade, antingen årligen eller efter viss tids förlopp måste upvakta honom och medföra, efter landsens almänna bruk, ansenlige skänker. JORITOMO och flere andre verldslige Kejsare hafva i egen person rest til *Miaco* för at göra denna hylning, som i sednare tider och efter hand mer och mer aftagit och omsider uteblifvit. Hvarken Landets Förstar, ej eller Holländarne, då de resa up til *Jedo*, göra någon upvaktning hos den andelige Kejsaren uti *Miaco.* 76 Kejsare af denne Stam regerade med oinskränkt magt, til år 1142, då inbördes oroligheter upkommo emellan Landets Förstar och olyckelige krig dem emellan fördes. Til at stilla desse, updrogs befälet öfver arméen åt JORITOMO, såsom Generalissimus. Denne tappre General däm-

dämpade väl de upkomne oroligheterne, men drog ockſå tillika til ſig och ſine efterträdare en ſtor del af den Kejſerliga magten, ſom ända in til år 1585 var delad emellan DAIRI och Rikets Generaler. Vid den tiden hade en bondſon, TAIKO *Samma*, bragt ſig up til General, ſom tvingade alle Landets Förſtar under ſit välde och beröfvade omſider DAIRI all den magt, han hittils ägt uti verldſlige mål och i Landets regering. Ifrån JORITOMO, ſom var den förſte verldſlige Monark, intil JE VARU, ſom regerade under mit viſtande i landet, hade 41 KUBOS regerat och ägt ſit Hof uti *Jedo*. Verldſlige Kejſaren äger likvål icke enſam Rikstömarne i ſine händer, utan regerar gemenſamt med ſex Råder, ſom merendels äro åldrige och förſtåndige män. KUBO äger, utom de anſenlige ſkänker, ſom hvarje Förſte af deſs Lands producter medförer til Hofvet, ſine inkomſter af några ſå kallade Kron-länder eller fem Kejſerlige Landſkap och några Kejſerlige Städer, hvilke regeras utaf Gouverneurer eller *Bugios*. Skatterne utgå uti varor, dem hvarje Land fortbringar. Likaſå äger hvarje Förſte ſkatten af ſit Landſkap, hvarmed han underhåller ſin Hofſtat, Krigs-

folk, vågar, ſine reſor til Hofvet, ſin famille med mera.

De 5 Kejſerlige Kron-lånderne ſkatta 148 *man* och 1200 *kokf* Ris, ſom utgör vid paſs 44,400,000,000 ſåckar Ris. Hvarje *man* år 100,000 *kokf*, en *kokf* 3000 *balis* eller ſåckar Ris och hvarje ſåck öfver et Lispund. Inkomſterne utaf hela Japan beſtiga ſig minſt til 2328 *man* och 6200 *kokf*.

Då KÆMPFER år 1692 viſtades i Japan, regerade på tredje året *Dairi* KINSEOKWO TEI, ſom kom på thronen anno Chriſti 1687. Sedan den tiden hafva följande regerat nemligen:

NAKA *no Mikaddo no Jn* ifrån år 1709 til 1735.
SAKKURA *Matie no Jn* från 1736 til 1746.
MOMO *Zon no Jn* från år 1747 til 1761.
ZENTOOGOZIO ifrån 1762 til 1769; och
FIGASI *jamma no Jn* ifrån år 1770, och var ännu på den Kejſerlige Thronen, då jag år 1776 afreſte ifrån Japan.

Utaf KUBOS eller verldſlige Kejſare hafva följande eftertrådt hvarandre på Japanſka Thronen. Når KÆMPFER år 1693 afreſte ifrån detta Landet, regera-

de

de ännu KUBO TJINAJOS. Han var då 43 år gammal och hade regerat 12 eller 13 år. Defs hela regements-tid var 29 år. Efter honom kommo:

JE NOB *Koo* och regerade ifrån år 1709 til 1712.

JE TSU KU *Koo* från 1713 til 1716.

JOSI MUNE *Koo* från 1717 til 1751.

JE SIEGE *Koo* från 1752 til 1761, då nu regerande KUBO

JE FAR *Koo* befteg thronen och regerade ännu vid min afrefa 1776.

Regeringen öfver hvarje Landfkap är anförtrod åt någon Förfte, fom derftädes refiderar och hvilken är verldflige Kejfaren anfvarig för fit Land och fine göromål. Utaf Lånet åger han alle inkomfter och underhåller dermed fit Hof, fin Krigsmagt, vägar med mera. Han är ock fkyldig, en gång om året med en ftat, fom är lämpad efter Lånets ftorlek och anfeende, göra en refa til KUBOS Hof, medföra dit anfenlige fkänker och at beftändigt vid detta Kejfarens Hof underhålla fin famille, til underpant för fin trohet. De ftäder, uti hvilke fådane Förftar hålla fit Hof, äro merendels anfenlige, liggande vid någon hamn eller ftörre åar och tillika

omgifne med vallar och grafvar. Vid ena åndan deraf ligger oftaſt Förſtens Slott, ſom i ſin omkrets år vidlyftigt, omgifvit med mur och graf, förſedt med ſtarke portar och utſiradt med höge torn. Oftaſt, lika ſom Kejſarens egit uti Jedo, beſtår et ſådant Slott utaf 3:ne afdelningar, ſom hvar för ſig åro vål befåſte och hvaraf det innerſta år för Förſten ſjelf, det andra för det förnåmare Hof-folket och det tredje för Krigsfolk ſamt den ſåmre betjåningen. Icke allenaſt ſjelfve Ståderne åro förſedde med portar, utan hvarje gata år ockſå förſed med portar, ſom nattetid och vid några andre tilfållen tilſlutas, at ingen enda månniſka kan komma ut eller in. Emellan hvarje ſådan port år vanligen 30 til 60 famnar. Hvarje gata åger ſin egen vakt, ſine vakthus och brandredſkap, ſå vål ſom en *Ottona* och annan betjåning, til at hålla ſkick och ordning. Til reſandes beqvåmlighet finnas månge herbergen, uti hvarje ſtad, ſom åro ſnygge och vålbelågne åfven ſom vid vågarne vid hvarannan högſt hvarje fjerde timas afſtånd, åro Poſthus, der altid håſtar och dragare af folk finnas, ſom för et efter vågens beſvårlighet och långd afpasſadt och utſatt pris

pris fortſkaffa de reſande. Skjutſen år ſåledes icke lika öfver hela landet, utan inråttad efter vågarnes art uti hvarje landsort. Ehuru inråtningarne hårſtådes så vål uti Ståderne, ſom å landsbygden, efter landets egen ſmak, ſtundom ſynas vara beſynnerlige och åfven tyckas ſtundom medföra något tvång, kan man dock icke neka, at de ju ſtundom åro både nödige och förtråffelige. I almånhet ſtråcker både den högre Regeringen och åmbetsmånnen hår ſin omtanka til landets vål och til ordnings bibehållande ſamt til underſåtarnes och deſs egendoms fredande, mer ån i de måſte andre lånder.

Byarne å landet ligga merendels långs efter de almånne vågarne. De åro ſkilde dermed ifrån Ståder, at de åga en enda gata och åro öpne; men åro för öfrigt af en ovanlig långd, ifrån en half til en hel mil och ſtundom derutöfver.

Vågarne åro både breda och ganſka vål underhålna ſamt förderfvas icke utaf åkdon, i et land, der de reſande almånnaſt båras i dragſtolar af månniſkor eller gå til fots. Hårvid i akttages altid den förtråffeliga ordning, at de reſande

ſande och farande altid hålla ſig til vånſtra ſidan af vågen, ſå at då ſtörre eller mindre reſe-ſällſkaper mötas och toga hvarandre förbi, det ena på intet ſätt är det andra hinderligt: En ordning, ſom uti andre ſjelſsvåldige länder ſå mycket nödigare förtjänte at i akttagas, ſom man icke allenaſt å almänne landsvägar, utan äfven uti Städerne, årligen åger den ſå bedröfveliga, ſom uplyſte folkſlag förnedrande erfarenhet, at männiſkor af alle åldrar och kön, i ſynnerhet gamle och barn, af framfarande obetänkſame fredsförſtörare öfverköras, öfverända ridas och ej ſällan til lif och lemmar ſkadas. Och då bryggor öfver en del åar icke kunnat anläggas för deſs ſtarka vattuflöder ſkull, ſå äro vid dem de aldrabäſte och ſäkraſte anſtalter vidtagne, för at öfverföra de reſande antingen på båtar eller på männiſko-händer. Äfven uti de minſte byar äro en myckenhet ſinå herbergen inråttade, deråſt de reſande altid finna til ſin tjenſt både kokadt thévatn och andre ſödande ämnen.

Vapn.

Vapn.
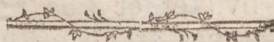
Japonesens vapn bestå i Båge och pil, sabel, korsgevår och bössa. *Bågarne* äro ganska store och pilarne långe, likasom i China. När desse bågar skola upspännas och afskjutas, lägger sig altid troppen på et knå och kan således ingalunda göra några gesvinda skott. Om våren samlas troppar tilhopa för at exercera sig uti skjutning til måls med desse. *Bössor* äro icke deras almänne vapn; jag fick endast se sådane hos de förnämare, på et egit dertil inrättadt och uphöjdt ställe i audience-rumet upställde. Bösspiporne voro af vanlig längd, men stocken bakom låset var ganska kort och så mycket jag på afstånd kunde märka, var lunta i låset. Stundom äro låsen af koppar. Jag fick aldrig se någon bössa lossas, ehuru jag ifrån Holländska Factoriet några gånger hörde skott lossas i nejden af Nagasaki stad. Tolkarne berättade dock, at bössan, som för sin korthet ej kunde sättas emot axelen, vanligen här sättes emot kindbenet, hvilket likvål förekommer besynnerligt. *Kanoner* äro icke detta landets brukelige vapn; men i Nagasaki, vid Kejserlige vakterne finnas likvål åtskil-

ſkillige ſådane, ſom de fordom fråntagit Portugiſerne, ehuru ej ſkeppen ſaluteras dermed och de utom deſs ganſka ſållan loſſas. Japoneſerne åga ringa inſigt, at handtera dem, och då de någon gång, ſom merendels ſker vid Nagaſaki hvart ſjunde år, ſkola afſkjuta dem, för at renſa och probera dem, förſer ſig Styckjunkaren med en lång ſtång, vid hvilken luntan fåſtes, och antånder åndock ſtundom ſin Kanon med bortvånde ògon. *Sabelen* år altſå deras förnåmſte och ypperſte vapn, ſom hvar och en, utom bönder, altid bår på ſig. Denne ſabel år halfannan aln lång, något litet krokig och tjock i ryggen. Klingorne åro af en makalös godhet och i ſynnerhet vårderas de gamle ganſka högt. De öfvergå vida i godhet de i Europa berömda Spanſka klingorna. En tåmelig tjock ſpik afhugges lått, utan at åggen derigenom ſkadas, och en månniſka ſåges dermed, efter Japoneſernes beråttelſer, kunna helt och hållit klyfvas. Ingen klinga ſåljes under 6 Kobang, men deras ſablar betalas ofta med 50, 70 ja åfven 100 R:dal., och utgöra en Japaners förnåmſte och kåraſte egendom. Fåſtet år förſedt med en rund och ſtadig plåt, utan någon bögel, och ſtun-

ſtundom af hela qvarterets långd. Detta fåſte år något rundaktigt och platt, oftaſt tvårt afhugget i åndan, ſamt öfverklådt med hay-ſkinn, ſom åga ſtörre och mindre uphögde knylar, och hitförde af Hollåndarne hafva blifvit ſålde ganſka dyrt, ſtundom til 50 à 80 Kobangs, hvarje Kobang råknad til 6 R:d. Utom detta chagrin viras ſilkesſnören ſå i rutor, at chagrinet ſynes igenom. Sjelfva plåten år tjockare ån en Riksdaler, ſirad med uphöjde figurer eller konſtigt genombruten. Skidan för ſabelen år tjock och något platt, i åndan tvårt afhuggen. Denna år ſtundom öfverklåd med det finaſte chagrin, ſom lackeras, ſtundom af tråd, lackerad antingen helt ſvart eller med ſvarta och hvita flåckar marmorerad. Någon gång får man ſe en eller annan ſilfverring omkring ſkidan. På ena ſidan framtil år en liten uphöjd tilökning, med et hol uti, i hvilket et tjockt ſilkesſnöre ſitter, ſom tjånar at underſtundom faſtbinda ſabelen. Vid inre ſidan af fåſtet år ockſå et hol, dereſt en qvarters lång knif ſitter. Detta ſilkesſnöre år ſtundom gult, ſtundom grönt, men almånnaſt ſvart. Enſkildt gehång nytjas aldrig, utan ſabelen inſtickes altid i bål-

tet

tet på vånſtra ſidan och det ſå, at åggen vetter upåt, ſom för Europeerne förekommer löjeligt. Uti de afritningar, ſom D. Kæmpfer gifvit i ſin Japanſka Hiſtoria på Japoneſer, åro ſablarne teknade på Europeiſkt ſått och altſå i omvånd ſtålning. Alle åmbetsmån ſamt högre och lågre Officerare båra altid 2:ne dylike ſablar, hvaraf den ena år deras egen och den andra deras ſå kallade åmbets-ſabel, hvilken ockſå altid år långre. Bågge båras i båltet på ſamma ſida och komma då, at ſitta något litet i kors öfver hvarandre. Når de inkomma i något rum och ſitta ned, aflågga de merendels åmbets-ſabelen, antingen vid ſidan eller framför ſig. Tolkarne ågde endaſt en ſabel, men Banjoſerne drogo tvånne och deſſe kommo förſt om bord, ſamt bortgingo ſidſt, de dagar något förehades på ſkeppen.

år uti hela Japan hedniſk, men Secterne åro både månge och olike, ſom alle lefva med hvarandre uti ſtörſta enighet och ſåmja, utan tviſter och tråtor. Det år andelige Kejſaren DAIRI, ſom likſom en Påfve, år hufvudman för kyrkan och tilſåtter de förnämſte Pråſter. Hvarje Sect har ſine ſårſkilde kyrkor och ſårſkilde afgudar, ſom under någon viſs, oftaſt vanſkapelig geſtalt föreſtållas. I almånhet dikta de ſig månge Afgudar, och nåſtan för hvarje handtering en, likſom de gamle Greker och Romare, följakteligen både ſtörre och mindre Gudar. Et evigt och alsmågtigt Guda-våſende, ſom år ſtörſt af alle andre Gudar, år Japoneſen vål icke obekant, men kundſkapen derom år i mycket mörker och i mycken vidſkepelſe inſvept. Jag har likvål icke hos några Hedningar ſet någon afbild af denne Guden ſå ſtor och majeſtåtiſk föreſtåld, ſom hår uti 2:ne Tempel. I det ena får man ſe en Afgudabild af trå, utaf den ſtorlek, at på ſjelfva handlofven kunna ſex man ſitta på Japanſka ſåttet och bilden år emellan axlarne 5 famnar bred. I det andra föreſtålles deſs oåndeliga magt igenom en mängd af ſmårre Gudar, ſom ſtå omkring ho-

nom på ymſe ſidor och gå til et antal af 33,333.

Templen åro månge, merendels bygde utomkring ſtåderne, och det på hôgderne, på de vackraſte ſtållen. Pråſterne vid hvarje tempel åro månge. ehuru deras ſyſlor åro ganſka få och hvilke beſtå uti, at hålla templet rent, at uptånda ljus och lampor och framſåtta ſådane blomſter, ſom åro Afguden helgade och de tro vara honom måſt behagelige. Predikningar och ſånger fôrråttas icke i Templen, men hela dagarne ſtå de ôpne fôr dem, ſom ankomma, at gôra ſin bôn och qvarlåmna någon offergåfva. Ingen fråmling uteſlutes från något tempel, utan åfven Hollåndarne få beſôka dem och då herbergen i ſmårre ſtåder kunna vara uptagne, inlogeras i dem, hvilket en gång hånde, under den reſan, jag gjorde til Kejſarens Hof.

Hufvud-Religionerne kunna anſes vara endaſt tvånne, nemligen *Sinto* och *Budsdo.* Den fôrra år detta landets egna och åldſta Religion, ehuru den åger fårre anhångare och den ſednare år ifrån

från fasta landet af Asien införd samt har tilvunnit sig de flåste anhångare. *Sintos* låra i sin första enfald var mycket ådlare, ån sedan den med tiden af flere främmande ceremonier blifvit bortskämd. Den torde åfven hårstamma ifrån sjelfva utflytningen från Babylon, varit i sin början klarare, men blifvit efter hand förmörkad. Dess bekånnare tro och erkånna et Stort Våsende, som bor i de högste himlar, men tillåta åfven smårre Undergudar: Vid den högste Guden göra de sin Ed och tro honom vara vida öfver, at behöfva deras dyrkan: De mindre Gudar tilbedjas, dem de tro regera öfver landet, öfver vatn, luft med mera och kunna göra månniskorne lyckelige eller olyckelige: de åga, ehuru mörke begrep om sjålens odödelighet och om et lyckligt eller olyckligt tilstånd efter döden: de dygdiges sjålar sågas komma i et rum, som år under himlarne, men de ogudaktiges at långe svårma af och an under himlarne, för at böta för sine synder. De fåtta således icke någon tro til sjålarnes flytning uti djur eller andre kroppar: hela låran går derpå ut, at tilskapa dygdigt folk hår i tiden: alle beflita sig om et rent samvete, at lefva dyg-

digt och lyda Öfverhetens lagar. De åta icke kött, utgjuta icke gjerna blod och vidröra icke döde kroppar: når någon hårutinnan ſyndat, anſes han oren för kortare eller långre tid, likaſom Judarne efter den Levitiſka Lagen. Djäflar mena de inge andre gifvas, ån dem, ſom åro ſjålar uti Råfvar, hvilke djur hår i landet anſes för ganſka ſkadelige och farlige.

Oagtadt desſe trosförvandter åga den öfvertygelſen, at all ting år deras Gudar bekant och at det år onödigt, at bedja dem om något, åga de likvål både Kyrkor och ſine visſe Helgedagar. Gudarne få namn af *Sin* eller *Kami* och deras kyrkor kallas *Mia*. Kyrkorne beſtå af flere rum och gallerier med fönſter och dörrar före, ſom kunna uttagas och inſåttas efter landets bruk. Golfven åro betåckte med halm-mattor och taket går ſå långt ut, at det betåcker en uphöjd gång, at vandra på omkring templet. Uti desſas Kyrkor finnes ingen ſynlig Afgud, eller någon bild, ſom ſkal föreſtålla det högſte oſynlige Våſendet; men ſtundom åges uti en doſa en liten afbild af någon mindre Gud, åt hvilken Templet blifvit invigt.

Midt

Midt uti templet år oftaſt en ſtor, af guten metal polerad Spegel, hvilken ſkal erindra de ingående, at lika ſom i den ſamma ſes anſigtets flåckar, ſå ſes åfven af de odődelige Gudar deras hjertans hemliga flåckar.

Med hvad andagt *Sintoiſterne* nalkas til desſe tempel, har jag ofta med ſtőrſta főrundran blifvit varſe, ſå vål på deras helgedagar, ſom annars. De våga aldrig nalkas ſin Guds hus, då de på något ſått åro orene: főrdenſkull tvåtta de ſig ganſka vål főrut, klåda ſig uti ſine båſte klåder, två ſine hånder ån en gång utan főr templet; ſedan framtråda de med ſtőrſta alſvarſamhet, och ſtålla ſig framfőr den főrut omtalte ſpegelen: derpå buga de ſig vőrdſammaſt ned ånda til jorden, vånda ſig åter emot ſpegelen, főrråtta ſin bőn och gifva något offer. Sluteligen ringa de trenne gånger uti en liten i templet varande klocka och bortgå főr at tilbringa det őfriga af dagen uti glådje och luſtbarhet. Pråſterne vid desſe templen åro tvånne ſlag; de, ſom főrråtta ſyſlorne, ſom főrefalla i Templet, åro verldſlige och olårde, főr at icke kunna uppenbara Religionens hemligheter.

De andelige åter fortplanta sin Sects hemligheter på sine Lårjungar, under edelig förbindelse, at ej uppenbara något. De verldslige Prästerne raka sit skäg, men icke sit hår och klädas uti vida kläder efter landets sed; på hufvudet bära de en lackerad hatt med nedhängande silkesnören. Sedan *Budsdos* lära blifvit införd i landet, har denne Sect antagit flere både satser och bruk, än den i sin första början ägde, och är otvifvelagtigt den bäste i landet, oagtadt alle de vidskepelser, hvarmed den blifvit smittad. KUBO bekänner sig til denna och är skyldig, at en gång om året, antingen sjelf eller genom någon Ambassade besöka något tempel och förrätta sin Gudstjenst, samt tillika aflämna rike skänker.

Buds Lära har blifvit införd ifrån västra kusten af Ostindien, nemligen ifrån Mallabar, Coromandel och Ceilon. *Budba*, som otvifvelaktigt är den samme med *Budsdo*, är en Braminernes Prophet, som säges blifvit föd på Ceilon, vid pass 1000 år före Christi tid och varit Stiftare til denne Sect, som sedan utbredt sig öfver hela Ostindien och til de yttersta gränsor af Asien. I Chi-

China kom den i anseende först lång tid efter dess införande; derifrån kom den til Coræa och härifrån til Japan, der den blifvit mycket almänt antagen och som med den gamla *Sintos* Lära upblandad frambragt flere missfoster af vidskepelser. Dess förnämste Lårosatser bestå deruti: at både människors och djurs själar äro odödelige: at belöningar och straff gifvas efter döden: at lycksalighet så väl som straff äger sine grader: at odygdige människors själar flyttas uti djur och omsidor, om de bättra sig, åter uti människo-kroppar med mera. Den högste Guden kallas af dem *Amida* och Satan kallas *Jemma.*

Alle Religions Secters kyrkor i almänhet äro både vid byar och städer belägne på de vackraste ställen. Vägarne dit äro också ofta prydde med alléer af Cypress-trän och med prydelige Portar. Uti de mäste är et rum för afgudens bild, hvilken stundom sitter på et altare med sine rökverk, blomster och andre prydnader omkring sig.

Kyrkorne uti hela landet äro icke allenast dageligen öpne hela året igenom, utan de besökas mera almänt på de

vanlige högtidsdagar och dessemellan af månge, som vandra ut, at der förnöja och förlusta sig.

De vanlige helgedagar äro den förste dagen uti hvarje månad, på hvilken de bittida om morgonen upstå, väl klädde besöka sine förmån och vänner samt önska lycka til nymånaden, som nu börjat. Denne dag firas almänt öfver hela Riket och denne sed har varit af ålder i bruk. När fullmånad infaller eller den femtonde dagen firas den andre högtidsdagen, då folket mera besöker templen än på den förste. Den tredje högtidsdagen är af mindre betydenhet, och infaller den 28 eller dagen före nymånaden.

Utom desse månadtlige helgedagar, firas ännu fem andre, som en gång om året infaller. Den *förste* af dem är Nyårsdagen. Ganska bittida om morgonen gå de då ut, klädde i sin bästa skrud, at önska godt nyår hos förmån, vänner och slägtingar; det öfriga af dagen tilbringas med at äta, dricka, besöka templen, och at roa sig. Några gifva äfven vid detta tilfälle någon obetydelig gåfva. Ofta gifver ock den äldste

ſte i ſlägten en aftonmåltid. Hela landet år denna tiden uti en almån rörelſe, ſom påſtår uti tre hela dagar. Hela den förſta månaden användes ſedan nåſtan til intet annat, ån til nöjen och tidsfördrif. Den *andre* årlige högtiden inträffar med tredje dagen i tredje månaden; den *tredje* med femte dagen i femte månaden; den *fjerde* med ſjunde dagen i ſjunde månaden och den *femte* med nionde dagen uti nionde månaden. Desſe månader och dagar, ſom altid åro et ojåmt tal, hållas af Japoneſerne för olyckelige dagar och de ſamme firas derföre, utan ſyſlors förråttande, til nöjen, til lyckönſkningar och åfven något, ehuru föga, til Gudarnes tjånſt. På någon af desſe högtidsdagar, hålla de hålſt ſine Bröllop, gåſtabud och andre luſtbarheter, ſägande, at Gudarne finna behag i månniſkors glådje.

Några af landets kyrkor åro fram för andre ſynnerligen mårkvårdige och til ſådane göras åfven pelegrims-reſor ifrån alle rikets landſkap, lika ſom Mahometanerne plåga beſöka Mecca. Sådant år i ſynnerhet *Iſie* tempel, ſom år helgadt til landets åldſte eller den högſte himmelſke Gudens åra, TENSIO

Dai Sin. Templet är det äldsta i hela landet och tillika det oansenligaste, nu mera af ålder så förfallit, at det knappast med största sorgfällighet kan underhållas. Inuti detta finnes endast en Spegel och omkring väggarne några hvite pappersrimsor uphängde, hvilke betekna, at ingen oren må nalkas eller kan täckas Guden, samt at det altseende Ögat ser all ting. Kejsaren, som ej sjelf i egen person kan besöka detta tempel, hitsänder hvarje år, uti första månaden en Ambassade, i sit ställe. Alle undersåtare af alle åldrar och kön, äro skyldige, åtminstone en gång i sin lifstid, at göra en resa hit och många göra den årligen. De förnäme komma dock sållan hit; de skapa sig här, som annorstädes enskilde rättigheter, mera efter beqvämligheten, än skyldigheten afpassade. Sådane resor kunna ske alle tider af året, men almännast förrättas de den vackraste tiden, eller uti vår-månaderne. Det är en förtjenst, at hafva gjort en sådan pelegrimsfärd, utom det man får tillika et aflat, som förlåter synderne för hela det året. Under min upresa til Jedo, såg jag tusendtals sådane resande, ofta så uslige och fattige, at de under vägen måste tigga

sit

fit underhåll. Desse arme månniskor buro, efter landets sed, åfven sin fång med sig, som bestod uti en halmmatta, den de hångt öfver ryggen. De måste buro ock et litet åmbar, at dricka utur och at deri emottaga sine almosor. På detta åmbare såg jag ägarens namn skrifvit, hvarigenom man kunde se, hvilken vandringsman det var, i fall han kommo under resan, at olyckeligen omkomma eller dö. Ankomne til *Isie* framföras de resande af någon Pråst til Gudens tempel, göra der sin underdåniga bön och emot en skånk til Pråsten undfå et aflat, som består uti några tunna tenskifvor förvarade uti en aflång dosa utaf tunt ten.

Utom Kyrkornas Pråster gifvas åfven några mer eller mindre helige *Orden*. De *Blindas Orden* torde vara en af de besynnerligaste och icke åga sin like i verlden, bestående endast af blinde personer, utspridde öfver hela riket. *Jammabos* eller Bergmunkarnes Orden år åfven mårkvårdig; den instiktades för vid pass 1200 år sedan och har sin General uti Miaco, hvilken efter förtjänst utdelar hederstitlar åt sine underhafvande; detta mårkes utaf et öfver hal-

halſen nedhångt ſnöre, med åtſkillige franſar, olika långe efter perſonens vårdighet. Desſe båra en ſabel vid vånſtra ſidan, en ſtaf i handen med kopparknapp och en ſnåcka eller *Murex tritonis*, at trompeta uti; på hufvudet hafva de en mysſa, på ryggen en pung och et par ſkor, at gå med på bergen, ſamt ofta et radband eller *pater noſter*. Munkarne af denne Orden ſlita mycket ondt, åro pligtige en gång om året, at med mycken fara genomvandra vilda ſkogar och upklåttra til toppen af de högſte berg; de böra beflita ſig om renlighet och bada derföre ofta uti kalt vatn, ſamt lefva endaſt af rötter och örter på bergen. För öfrigt ſtryka de barfota hela landet omkring och lika ſom Skojare (*Siener*) uti Norden bota ſjukdomar, igenſkaffa ſtulit gods, ſpå och ſå vidare.

Löften göras ofta af vidſkepelige perſoner; en ibland våre båſte Tolkar, och en man til åren hade gjort för långre tid tilbaka, det löfte, at aldrig bruka några ſkor. Han gjorde ockſå detta år uti vintermånaderne reſan med Hollåndſka Ambasſaden til Hofvet, och med ſine nakne fötter uthårdade tåligt alla köldens

dens vidrigheter, utan at han deraf hade några påföljande olägenheter.

Nunneklofter hafva redan för mer, än et tufende år fedan blifvit inråttade, ehuru deras antal på långt når icke kommer up emot dem, fom åro ftiftade uti Europa.

Alle *Orden* eller Secter hafva altid fin General uti *Miaco* och vid hvarje kyrka eller klofter fine Öfverftar. Utom defs hafva de åfven vid verldflige Kejfarens Hof i *Jedo* fine andelige Fullmågtige, fom afgöra dem emellan fådane tvifter, fom röra deras verldflige faker i orterne, eller ockfå andelige perfoners brottmål. Men då någon dödsdom öfver fådane fkal verkftållas, fkal den altid förut af Ordens-Generalen tillika vara teknad.

Chriftna Låran infördes uti Japan ftraxt efter uptåkten af detta land, utaf Portugiferne. De förfte Jefuiter ankommo til Provinfen *Bungo* år 1549, utfpridde fig fnart öfver hela landet och förblefvo der tils år 1638, då 37000 Chriftne dödades. 1549 döptes i *Goa* en Japanfk yngling, fom gaf Portugiferne

myc-

mycken uplysning om de fördelar, som i Japan kunde vinnas så vål i anseende til handelen, som den Christna Lårans fortplantande. Portugiserne ågde då en fulkomlig frihet, at resa öfver alt, at handla och predika. Handelen var ganska riktande och omvåndelse-verket gjorde store framsteg, så at flere af Landets Förstar, såsom Prinsen af *Bungo*, *Arima*, *Omura* och flere hade antagit Christna Låran. En myckenhet Portugiser hade gift sig och satt sig ned uti landet, på flere ställen. 1582, efter 40 års arbete, var Catholska Religionen hårstådes i sådant anseende, at en Ambassade af Japaner såndes til Rom, til Påfven GREGORIUS XIII, med bref och store skånker. Igenom en otrolig vinst uti handelen och Christna Lårans hastige framsteg, blefvo Portugiserne snart upblåste af högfård och det dröjde ej långe, innan deras girighet och högmod störtade dem. I samma mon deras rikedomar och anseende ökades, så blefvo de också för Japoneserne odrågelige och åndteligen hatade, så at redan år 1586 et Placat utfårdades, at de Christne skulle utrotas, hvarpå följde svåra förföljelser ibland dem, och endast 1590 dödades öfver tjugu tusende

de perſoner. Detta alt oagtadt omvåndes dock ånnu månge och 1591 ſamt 1592 råknades tolf tuſend omvånde och dőpte. Ja, Kejſar KUBO FIDE JORI var ſjelf Chriſten, tillika med ſit Hof och krigsfolk, ſå at, om Portugiſerne upfőrt ſig főrſigtigt och ſagtmodigt, ſynes det ſannolikt, at den påbegynte főrfőljelſen emot dem uphőrt. Men i det ſtållet őkades deras hőgmod och regeringsſjuka och en Biſkops otidiga upfőrande emot en af landets Főrſtar bidrog åndteligen, at aldeles ſtőrta dem, ſamt gőra en ånda på deras indrågtiga handel och den Chriſtna Låran. Under en reſa til Kejſerliga Hofvet 1596 blef nemligen en Prins utaf en åregirig Prelat ſå ſkymfad, at han nődgades beråtta denne omſtåndighet főr KUBO, vid ſin ankomſt til *Jedo.* Főljande året bőrjades altſå å nyo főrfőljelſen emot de Chriſtne, Pråſterne blefvo főrbudne at predika, en del andelige drefne utur landet och de handlande főrviſte til *Deſimas* ő. Tillika uptåktes nu et főrråderi, ſom Portugiſerne anſtålt emot Kejſaren, főr at ſtőrta honom ifrån Thronen. Hollåndarne, ſom den tiden ågde krig med Portugiſerne, hade nemligen tagit et deras ſkepp, på hvilket funnos

bref

bref af en Japansk Capiten, vid namn MORO, til Konungen i Portugal, innehållande en anlågning emot Kejsarens lif och thron. Och detta förråderi bekråftades sedan ytterligare af andre bref, utaf denne MORO skrefne til *Macao.* Det blef derföre beslutit, at alle Christne, som icke ville afsvårja den Catholska låran, skulle drifvas utur Riket, eller också utan alt skonsmål dödas. Förföljelsen fortsattes sedan, oafbrutit uti 40 års tid och slutades med denna lårans fulkomliga utrotande så vål som handelens undergång, sedan 37,000 Christne, hvilke til *Simabara* Slott, tagit sin sidsta tilflygt, blifvit belågrade, tvungne at gifva sig och på en dag alle dödade. Japoneserne, som inbillade sig, at de Christnas fel voro oskiljagtige ifrån sjelfva låran, togo derefter de kraftigaste förfatningar emot dess åter införande uti landet och förbödo på det strångaste alle Portugiser, at någonsin besöka deras kuster. Och för at i nogaste måtto utspana, om någre Christne Japoneser skulle kunna vara fördolde i landet, hafva de vidtagit åtskillige förfatningar, ibland hvilke ånnu i dag Bildernas trampande i början af hvart år bibehålles uti Nagasaki och omkringliggande orter.

Phi-

Philosopher och Sedolårare anses hår i landet lika med Pråster och helige personer, och deras satser hafva blifvit antagne, som andre andelige Secters. Den förnåmste, som hår vunnit agtning och anseende år *Sjuto* eller *Koosi*, som i Europa år kånd under namn af Confutii Moral. Ifrån China har denne sin förста uprinnelse, hvaråst Confutius föddes 400 år efter Budsdo. Dess anhångare tilbedja vål icke egenteligen någon Gud, men såtta likvål sit högsta goda i en dygdig lefnad och medgifva endast belöning eller straff för månniskor hår i tiden. De bekånna en almån sjål eller ande tilhöra verlden, utan at erkånna andre Gudar, utan at åga kyrkor och utan at dyrka någon. Dess låra består altså förnåmligast uti, at lefva dygdigt, at göra hvar man rått, at vara tillika belefvad, at vål regera och at åga et uprigtigt hjerta. De brånna icke sine döde, utan lågga dem, liksom Europeerne, i en kista och begrafva dem i jorden. Sjelfmord tillåtes icke allenast, utan berömes och anses såsom en hjeltemodig gjerning.

Skilnaden emellan denna deras, i sednare tider införda Sedolåra och deras åldsta Religion år ganska stor och mårk-

vårdig. I den nya uptåckas månniſkors hjerne-foſter; i den gamla tydeliga ſpår efter Mosis Gudomeliga Lag.

Matredning.

I anſeende til den mångd af åtelige ſaker, ſom finnas på Japans öar och i kringliggande haf, dels af naturen ſjelf, dels genom konſt frambragte och tilredde, torde detta land öfverträffa de flåſte andre, hittils bekante. Japoneſen nytjar icke allenaſt ſådane ſaker, ſig til ſpis och nåring, ſom åro i ſig ſjelfve hålſoſamme och födande; utan nåſtan all ting utur djur- och våxt-riket, åfven det giftigaſte, ſom igenom bered-ningen göres nytigt. Alle råtter ſönderſkåras i ſmårre ſtycken, kokas och ſtufvas ganſka vål ſamt upblandas med behagelige ſaucer. Hårigenom blifver alt mycket vål tillagadt och ingen vård vid bordet ſysſelſåttes med den mödan, at ſönderſkåra ſtora ſtekar eller kringdela åt de öfrige gåſterne. Vid måltidstimman ſåtter ſig hvar och en ned på de mjuka golfmattorna. Framför hvar och en ſåttes et litet fyrkantigt bord,

på

på hvilket ſedan hvarje rått frambåres, ſom redan i kôket fôr hvarje perſon blifvit afdelad, uti de ſnyggaſte kåril, antingen af porcellin eller lackeradt trå. Desſe koppar åro lagom ſtore ſpilkommar, och altid fôrſedde med ſit lock. Fôrſta råtten år merendels fiſk, med fiſkſoppa. Soppan drickes utur koppen, men de ſônderſkurne ſtycken åtas med tvånne lackerade pinnar, ſom de fatta ſå mellan hôgra handens fingrar, at de helt nått dermed kunna uptaga det minſta Risgryn och tjåna i ſtållet fôr både gaffel och ſked. Så ſnart en rått blifvit åten, borttages den och en annan framſåttes i deſs ſtålle. Sidſta råtten år uti en blå porcellins-kopp, åfven med lock fôrſed. Maten frambåres af en betjent, ſom på ſine knå nedfallen upſåtter och efter måltiden borttager den. Åta flere i ſållkap, gôra alle fôrſt med en djup bugning hvarandre ſin hålsning, innan de åta. Fruntimbren åta icke tilhopa med manſperſonerne, utan fôr ſig ſjelfva. Emellan hvarje rått drickes varmt Sacki, eller Risôl, ſom ſkånkes utur en thékittel på flate théfat af lackeradt tråd och under det upåtes emellanåt en fjerdedel af et hårdkokadt ågg och ſtundom dric-

 kes

kes tillika någon ſkål. Vanligaſt åta de trenne gånger om dagen, vid paſs klåckan 8 om morgonen, kl. 2 middagen och kl. 8 om aftonen. Somlige åta utan någon viſs ordning, då de åro hungrige, ſå at maten måſte ſtå fårdig nåſtan hela dagen. Risgryn, ſom åro förtråffeligen hvite och vålſmakande, utgöra Japoneſens bröd; de åtas kokte vid all annor mat. *Miſo*-ſoppa, med fiſk och lök kokad, åtes af almånheten, ofta trenne gånger om dagen eller vid hvarje vanlig måltid: *Miſo* likna Lintſer och åro ſmå bönor af *Dolichos Soja*. Fiſk år åfven en almån rått, både kokad och ſtekt uti olja. Kött af åtſkillige foglar, ſå vål vilde, ſom tame, åtes åfven mycket; och Valfiſk kött, ehuru groft, år på flere ſtållen, åtminſtone för de fattigare, en brukelig föda. Det ſåg rödt och obehagligt ut, ſamt var ofta utſatt på gatorne uti Nagaſaki til ſalu, då jag gick förbi, för at denna vågen komma om bord. Flere ſlag utpråſſade oljor nytjas vid deras mats tilredning. Sådane oljor åro i ſynnerhet af *Seſami* frö, af *tſubaki*, (*Camellia japonica*). *Kiri*, (*Bignonia tomentoſa*), *Abraſin* (*Dryandra cordata*), *Azedarach*, och flere, ſtundom af *Rhus*

ſucce-

succedanea, *Taxus baccata* och *Gingko.* Uti maten nytjas ganska mycket *Champignoner* och frukten af *Solanum Melongena* åfven som rötter af *Solanum esculentum*, (Batatas) *Morötter*, flere arter *lökar* och *bön*-sorter. Til desert ågas *Kaki-fikon*, *Castanier*, *Åkernötter* och *Påron*, hvilke ofta kunna föras hårifrån til Batavia; utom *Pomerantser*, *Citroner*, *Apelsiner*, *Pompelmoser*, *Drufvor* med flere. Ibland deras dyrbare fiskar är den så kallade *Tay* (af Holländarne *Steen-Braasem* kallad), hvilken ofta betalas ganska dyrt och köpes til högtidelige tilfällen. *Perca sexlineata* (*Ara*) är en bland de vackraste fiskar och *Clupea Thrissa* så fet, at den går up emot den båsta Sill, som fångas i Europa. *Lax* finnes endast vid *Fakonie*-bergen och blir hvarken så stor eller så vålsmakelig som den Europeiska. *Ostron* och andre *Snäckor* åtas, flere slag, men altid kokade eller stufvade, åfven som *Råkor* och *taskkräftor.*

Dryc-

Drycker.

Thévatn och Sacki-öl utgöra alla Japonesens liqueurer, et vida ringare antal, än det, den torstige Europeen kan upvisa. Viner och destillerade drycker nytja de aldrig och vela knapt smaka dem, då de tilbjudas utaf Holländare. Caffé känna knapt några Tolkar til sjelfva smaken och Brännvin blir aldrig hos dem en nödvändighets vahra. De hafva hittils aldrig låtit smitta sig af de, til dem ankomne Européer. Häldre än antaga något, som kunnat verkeligen vara både nytigt och beqvämligt af andre, hafve de velat i sin renhet behålla en urgammal lefnads-art, på det de icke oförmärkt äfven skulle införa något bruk, som med tiden kunnat blifva dem onytigt eller skadeligt.

Sacki kallas et slags öl, som Japonesen tilverkar af risgryn. Det är tämeligen klart, och liknar nog vin, men äger en egen besynnerlig smak, som icke kan räknas för serdeles angenäm. När denna liqueur är färsk, är den mera hvit, men sedan den fått ligga på små träfat, blir den mycket brun. Denna dryck förfäljes i alle värdshus liksom vin på alle källrar i Europa, och utgör deras nöje vid gästabud, och roliga

lige ſtunder, ſamt nytjas likaſom vin af förmögnare under ſjelfva måltiden. Den drickes aldrig af Japoneſerne kall, utan upvårmes uti vanliga thékitlar, öſes på flata thékoppar af lackeradt trå och drickes ſålunda helt varm, hvaraf de ſnart nog blifva uphettade och druckne, men hela ruſet förſvinner innom några minuter och lämnar merendels en elak hufvudvärk qvar. Til Batavia föres *Sacki* ſåſom en handels-vara, men drickes i vinglas före måltiden, at reta matluſten, då den hvita *Sacki*, ſom är mindre vidrig i ſmaken, håldre föredrages.

Thévatn drickes i hela landet, för at ſläcka torſten: i alle hus och i ſynnerhet i alle herbergen är derföre hela dagen en kittel öfver elden med kokande vatn och ſöndermalit thé, utur hvilken det bruna decoctet vid behof utgjutes och med kalt vatn ur en annan kittel på en gång både upſpädes och afkyles. *Grönt thé* inſkänkes hos de förnämare altid åt de främmande, ſom beſöka dem, och med ſådant undfägnades Holländarne hos alle Riksråder och andre Åmbetsmän, ſom upvaktades. Detta thé är färſkt och fint malit.

lit. Sedan kokhett vatn är gutit uti en kanna, slås sådant thé uti, och, lika som vid chocolad är brukligt, med en pinna omröres, samt således i thékoppen inskänkes. Det bör drickas genast, annars sätter sig det gröna pulvret til botn. Ingen förnäm gör någon längre resa, utan at föra med sig en lackerad kista, som bäres af en man, hvari vatn under sjelfva marschen kokas, malit thé, tillika med thékoppar och alt nödigt tilbehör är til hands och färdigt.

Thé-busken växer almänt vild i landet; men almännast fan jag den växande vid sjelfva kanterne af de odlade landen eller på sådane berg och kullar, som ej särdeles tjente til någon lönande upodling. Utaf frön upväxer denne buske på 6 eller 7 år til en mans högd; men kan redan på tredje året gifva någon afkomst af fine blader. Den, som är något van vid denna skörd, kan på en dag afplåcka 10 eller 12 skålpund. Ju äldre bladen äro och ju sednare på året plåckningen sker, desto större myckenhet vinnes väl, men ock tillika desto sämre thé, emedan de mindre och nyligen utslagne blader gifva det finaste och dyrbaraste. Théplåckningen sker

ſker derföre årligen på trenne ſärſkilde tider. Förſta ſkörden ſker (*i ſlutet af Songvats*) i början af Martii eller ſlutet af Februarii månad. Bladerne börja då ſlå ut, äro klibbige och ſamlas endaſt för Kejſarens räkning eller för de rike och förnäme, ſamt få namn af Kejſar-thé. En månad derefter infaller andra ſkörden, då bladerne äro utväxte, men ännu tunne och välſmakelige. Ännu en månad derefter ſkördas det måſta, då bladerne fulkomligen utſlagit och tjocknat. Unge buſkar gifva altid bättre thé än gamle och viſſe landsorter gifva det läckrare, än andre.

Thébladerne blifva ſedan, för at torka, utbredde öfver tunne jernplåtar, ſom blifvit upvärmde. Under detta måſte de flitigt med båda händerne omröras, ſå länge fingrarne kunna fördraga hettan. Derefter rullas de på mattor, til deſs de aldeles kalnat. Äro de då icke tilräckeligen torre, förnyas denna roſtning och rulning en eller flere gånger.

To-

Tobaksrökning

Har af ålder icke varit brukelig, utan hafva Portugiserne troligen varit de förste, som infört bruket håraf. Japonesen åger ej annat namn på tobak, ån *tabaco*, hvilken bågge könen röka. Den tobak hårtil nytjas, planteras i landet och år den almånna *Nicotiana tabacum*. Tobaken sönderskåres hår ganska fin, nåstan som hufvudhår. Tobakspipan år liten, föga öfver et qvarter lång, af lackeradt Bambo med munstycke och hufvud af koppar. Hufvudet år så litet, at deri kan låggas blott en tredjedels eller en half fingebor tobak, som med fingrarne vrides och istoppas. En sådan pipa utrökes hastigt, endast med några få drag, hvarefter den utklappas och åter fulstoppas, hvilket förnyas flere gånger. Röken utblåses hvarje gång genom både nåsa och mun. De förnåmare hafva altid vid rökandet följande tilrustning. En aflång, halftannat qvarter lång, et qvarter bred och tre finger hög, brun eller svart lackerad dosa framsåttes för hvarje person. Uti denna lådan låggas pipor och tobak samt trenne koppar upstållas, som under rökandet nytjas. Den ena af desse runde koppar, som år merendels af tjockt porcelin eller lackeradt tråd och beslagen

gen inuti med måsfing, år fyld med aſka, hvari et eldkol ligger, fór at påtånda pipan; den andra tjånar, at emottaga tobaksaſkan, då den utrókta pipan helt hårdt ſlås emot kanten, och ofvanpå några gånger ſpottas, fór at utſlåcka elden. Den tredje tjånar egenteligen til at ſpotta uti, under rókandet. Når beſók góras, år denna tilruſtning den fórſta, ſom fór de ankomne gåſter framſåttes. En ſådan doſa år ſtundom fórſed med lock, ſom faſtbindes med et band, och båres af en dråug, då de gå ut til ſådane ſtållen, der de icke vånta ſig med tobak blifva undfågnade. Såmre folk fóra merendels både pipa och tobak med ſig ſjelfve, då de utgå. Pipan ligger då i ſit foder och ſtickes uti gjórdelen baktil vid lånden på hógra ſidan. Tobakspungen år knapt en hand bred och något kortare, med en klåpp ófver, ſom ſåſtes ihop med en liten elfenbenshake. Denna pung hånges åfven faſt vid gjórdelen fórmedelſt et ſilkesſnóre och en pårla af Carneol eller et ſtycke Agat. Den år merendels af en egen ſort ſidentyg med invåfde blomor af ſilfver och guld.

Hóg-

Högtidelige Lekar och Spel.

Japanska folket är väl i almänhet alfvarsamt; men denna deras alfvarsamhet hindrar likväl icke, at de ju äga sine nöjen, spel och högtideligheter. Och desse äro antingen tilfällige eller utsatte på visse tider och höra til deras Gudstjänst. De sednare likna i många delar äfven Comœdier. De mäst högtidelige äro *Lykte-Högtiden*, och den så kallade *Matsuri*.

Lykte-Högtiden eller *Lampe-festen* firas vid slutet af Augusti månad och kallas af invånarne *Bong*. Den varar uti trenne dagar, men är högtideligast andra aftonen och påföljande natten. Til de afledne dödas åminnelse och ära har den blifvit instiktad, emedan det tros, at de årligen komma hem til slägt och vänner, på första aftonen, hvar och en til sit fordna hus och hushåll, samt qvarblifva der til andra natten, då de måste jagas bort. Vid ankomsten til välkomst upresas vid alla grafställen Bambostörar, på hvilke hängas en myckenhet lyktor med ljus, och det så tätt intil hvarandre, at hela bergen synas illuminerade. Desse lyktor lysa til kl. 9 eller 10 om natten. Andra aftonen, då de åter skola bortjagas, som de säga,

gö-

göras små fartyg af halm med lyktor och brinnande ljus uti, hvilke om midnatten uti procession, med sång, musik och mycket skriande föras ned til sjöstranden, såttas flytande på vatnet och lämnas åt vind och vågor, til dess de antingen fatta eld och brinna up eller utsläckas af vågorne. Bägge desse illuminationer af mänge tusende eldar, utgöra för ögat en ovanligt vacker syn.

Matsuri firas på någon högtidsdag och någon Gudom til åra; til exempel uti Nagasaki stad, der jag bevistade denne högtid, firas den til stadens Skydsguds *Suwas* åminnelse. Den firas på den nionde dagen uti nionde månaden, som år denne Afgudens födelsedag, med spel, dans och Comœdier. Högtiden tager sin början den sjunde, då Kyrkorne besökas, predikas, böner göras och skådespel hållas; men den nionde firas med mycken ståt och store omkostnader och det altid olika, så at det ena året icke får likna det andra eller samme anstalter nytjas. Omkostnaderne göras af stadens invånare, så at visse gator upvisa och påkosta visse styckcken. Jag tillika med de öfrige Holländare voro budne til åskådande af denna fest,

fest, 1776, som firades på en stor öpen plats uti Nagasaki stad. Et stort hus, likasom en stor lada på stolpar, med tak och bånkar var upbygdt vid sidan för åskådarne, så vål utaf Regeringen och Andelige, som för främlingar, hvilke igenom vakt friades ifrån folkets påtrångande. Aldraförst sågos Prästerne ankomma med Afguden *Suwas* bild, och intaga sine rum, klådde uti svarta och hvita klåder. Tio til tolf personer spelade och söngo om Gudars och Hjeltars bedrifter, under det flickor dansande och skickade sig rått artigt. Musiken bestod uti idel skrammel, som torde mera behagat deras Afgud ån månniskors öron. Efter dem fördes en stor sol-skårm med gatans namn och sköldemårke teknad, samt masquerade Musikanter med trummor, fleuter, klåckor och sång. Sedan följde sjelfva konststycken, som för hvarje gata voro olika; efter dem några Acteurer och sidst gatans invånare i procession, åtföljde af en myckenhet annat folk. Detta framtågande varade nåstan en hel time, då de aftågade i samma ordning och en annan procession kom i stållet, sedan den tredje och så vidare hela föremiddagen. Hvarje gatas invånare tåflade

med

med de andre i pragt och upfinning til denne högtids firande och at framvisa merendels sådane saker, som utmärka det Landskapets alster, bergverk, berg, skogar, sjöfart, slöjder och dylikt, efter hvilket landskap gatan bär sit namn och hvarifrån den fåt sine inbyggare.

Comœdier hade jag tilfälle flere gånger se spelas, både uti Nagasaki och under Hofresan uti Osaka. Åskådarne sitta uti et större eller mindre hus på bänkar. Framför dem är på et uphöjt, men smalt och trångt ställe, sjelfva theatern, på hvilken en eller tvänne, sällan flere Acteurer på en gång framträda. Desse äro altid mycket synnerligen och efter egen smak utsirade, at man snarare äger skäl, til at tro, at de framkomma, icke för at roa, utan för at skråma folket. Deras åtbörder äro lika med deras klädedrägt, underlige och orimelige, bestående i konstige kroppens vridningar, som med mycken möda måste läras och utöfvas. Merendels föreställes någon hjeltedat, eller kärlekshistoria af deras Afgudar och Hjeltar, oftast på vers, och stundom under musik. En rulgardin kan väl nedsläppas emellan Acteurerne och åskådarne och

några

några nödige stycken framvisas på theatern; men för öfrigt äro inge anstalter och prydnader, medelst hvilke desse små theatrar kunna jämliknas med de Europeiske. Jag kunde ock icke märka, at skådespelen mera här i landet, än på andre ställen, bidrogo til at förädla folkets seder, emedan de här, som flerestådes voro inrättade, mera för at med sine gycklerier roa fåfängan, än at förbätra hjertat; mera för at rikta Acteurerne, än at verkeligen gagna åskådarne.

När Japoneserne någon gång ville undfägna Holländarne, antingen uti Nagasaki stad, eller i synnerhet under sjelfva Hofresan, hämtades merendels några *Danserskor*, för at tillika roa dem. Dessa äro merendels unga och ganska rikt klädda flickor, som hämtas ifrån Herbergen. Stundom blandas äfven unge gåssar ibland dem. Til en dans fordras altid flere personer, som röra sig i månge konstige stälningar, för at betekna en kärleks- eller hjelte-bedrift, utan at tillika tala eller sjunga, dock efter musik, som spelas för dem. Flickorna äro i synnerhet försedda med många, ganska tunna och lätta siden-

tygs

tygs natråckar, hvilka de under danſen efter hand afklåda ſig på öfre delen af kroppen, at de ofta til hela duſinet nedhånga ifrån gjördelen, ſom faſthåller dem omkring lifvet. Deras danſar åro ſålunda någorlunda ſvarande emot våre Contradanſar, ehuru de ganſka mycket ſkilja ſig åfven ifrån dem.

Bröllop och *Begrafningar* kunna åfven råknas til deras högtideligheter, ehuru de icke fira dem med den pragt, ſom Europeerne och flere andre folkſlag.

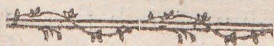
Vigſel ſker på et vackert och uphöjt ſtålle utom ſtåderne, i ſlågtingars och Pråſtens nårvaro, ſålunda, at Brudgumen och Bruden tråda tilſammans til et upreſt altare med en fakla i handen. Under det Pråſten derefter låſer någon bön, uptånder förſt Bruden, ſom ſtår på högra ſidan, ſin fakla vid en brinnande lampa och ſedan Brudgumen ſin utaf Brudens brinnande fakla, hvarvid gåſterne önſka Brudparet lycka. En man tager hår i landet, ſåſom i China, icke flera huſtrur, utan blott en enda, ſom åger frihet at gå ut och viſa ſig i ſållſkaper och icke inneſlutes innom afſtångde rum, ſåſom hos deſs

grannar. Agtenſkaps-ſkilnad händer väl ſtundom, dock är det icke mycket almänt. Ju flere döttrar en man äger, och ju vackrare desſa äro, deſto rikare anſer han ſig vara, emedan friaren altid måſte gifva Svärfadren ſkänker, innan han erhåller desſ dotter til brud.

Otukt är en almän ſynd i landet; det oagtadt hålles dock kyſkheten både hos gifte och ogifte ofta i den helgd, at de förolämpade härutinnan ſtundom taga ſig ſjelfve af daga. Man finner ockſå här i landet den vanhedrande ſeden, at ſomlige männer antaga Maitresſer, då barn, med dem aflade icke få ärfva, och Maitresſerne anſes, ſom pigor i huſet.

Döde blifva här i landet antingen förbrände til aſka eller begrafne uti jorden. Det förra ſättet berättades mig hafva fordom varit mera öfligt och nu verkſtällas med de förnämare liken. Detta ſker ej altid på et bål uti öpna luften, utan ſtundom i et dertil inrättadt litet Stenhus med ſkorſten. Aſkan hämtas i et dyrbart käril, förvaras någon tid hema i huſet och ſedan begrafves i jorden. Både männer och qvinnor,

nor, förde i Norimons, åtfölja liket, tillika med den efterlefvade ånkan och barnen, famt en ftor hop fjungande Pråfter. Sedan en af Pråfterne fjungit en loffång och trenne gånger öfver liket veftat en brinnande fakla, famt kaftat den ifrån fig, uptages den famma af barn eller flågtingar och bålet dermed antåndes. De, fom jordfåftas utan brånning, fåttas uti en tråkifta, fåfom de vanligen plåga fitta och nedfåttas uti grafven. Barnen åro tilgifne ganfka mycket fine föråldrar, åfven efter döden. Under och efter begrafningen kaftas vålluktande krydder i grafven och vackra blomfter planteras öfver deras grafvårdar. Sedan befökas de döde i flere år, ofta hela lifstiden af de qvarlefvande, i början dageligen, fedan hvar vecka, åndteligen hvar månad och fluteligen en gång om året, utom det at Lykte-högtiden firas hvarje år til deras heder.

Vetenſkaper

hafva i almånhet på långt når, uti Japan icke hunnit til den höjd, ſom i Europa. Fåderneslandets *Hiſtoria* torde hår likvål vara ſåkrare, ån i de måſte andre Lånder och denna jåmte hushåls-vetenſkapen, ſtuderas utan åtſkilnad af alle. *Åkerbruket*, ſom Japoneſen anſer för det nödvåndigaſte och nytigaſte til Rikets vålmåga och beſtånd, år på intet enda ſtålle i verlden ånnu bragt til det anſeende, ſom hårſtådes, deråſt aldrig hvarken utlåndſke eller inbördes krig eller utflytningar minſka folkhopen och der man aldrig tånker på, hvarken at inkråkta ſig andras lånder, eller införa andre verldsdelars onödige, ofta ſkadelige producter; utan i högſta måtton år mon om, at ingen jordtorfva ſkal ligga i tråde eller jordens afkaſtning onytigt anvåndas. *Aſtronomien* år både ålſkad och högaktad; men det oagtadt kunna de icke, utan tilhjelp af Chineſiſka och Hollåndſka Almanachor, tilſkapa et rigtigt Calender, eller til minuter och ſecunder utråkna en ſolens och månans förmörkelſe. *Medicinen* hvarken har hunnit, eller någonſin lår hinna til någon ſårdeles högd: *Anatomien* år aldeles okånd och kunſkapen om ſjukdomarne både ringa, invek-

lad

lad och ofta fabuleus: *Botaniken* och Medicamenternes kånnedom utgőra hår hela deras Medicinſka kunſkap. *Phyſik* och *Chemie* kånner Japoneſen főga mer, ån hvad han i ſednare tider af Europeiſke Låkare fåt låra. *Juridiken* utgőr hår icke något vidlyftigt ſtudium. Intet land åger tunnare Lagbok och fårre Domare. Főrklaringar őfver Lagen och Advocater åro hår aldeles obekante; men i intet land torde lagen ſåkrare verkſtållas, utan affeende til perſonen, utan enſidige affigter och våld. Lagarne åro ſtrånga och proceſſen kort. Landets urgamla *Språk*, olikt alle andre i verlden, år både rikt och ſinrikt. Af utlåndſke ſpråk låres Chineſiſkan af dem, ſom idka ſtudier och låſa Chineſiſke bőcker och ſkrifter. Tolkar och några Medici låra ſig åfven Hollåndſka och några af deſſe kånna ganſka litet latin, et ſpråk, ſom uti tvåtuſende års tid vid Europeiſka Scholar mera plågat, ån i almånhet gagnat den upvåxande ungdomen. *Sedolåran* beſtår icke uti något konſtigt hjernebråk, utan i enkla och főrnuftiga lårdomar, dem de under ſin vandel beflita ſig om, at utőfva genom en dygdig lefnad. Och denna ſedolåra yrkas af alle Religioners Secter och ſkil-

ſkiljes aldrig ifrån ſjelfva Gudalåran, med hvilken den ſtår i et nåra ſamband. *Krigsvetenſkapen* åger hos desſe Öſterlånningar mycken enfald. Mannamod, ſtåndagtighet och kårlek til fådernesbygden upfylla hår, hvad ſom felar dem til en regelbunden konſt, at kriga och de hafva med desſe egenſkaper altid ſegrat, aldrig låtit kufva ſig af någon fiende. 471 år fôre vår tideråkning omtalas uti Japanſka hiſtorien det förſta krig. Sedan hafva de några gånger blifvit oroade af utlåndſke hårar. År 1284, ſedan Tartarerne intagit China, hitſåndes Generalen Mooku, at erôfra Japan, med 4000 fartyg och 240,000 man, utan at kunna vinna ſit åndamål.

Boktryckare Konſten år ſåkert gammal hår i landet; men de hafva altid nyttjat och nytja ånnu hårtil plåtar, utan at kånna rörlige bokſtåfver. De trycka endaſt på en ſida af papperet, emedan det år tunt, at ſvårtan annars går igenom. De kånna åfven konſten at gravera, ehuru de uti *ritkonſten* åro mycket långt efter Europêen, för hvilken de likvål åga det utmårkta företrådet, at de altid rita något djur, ört eller annat, ſom fins i naturen och icke

til-

tilhopablanda på tapeter och andre målningar, figurer af ting, som icke gifvas: en omständighet, som hittils så litet våkt våre Målares upmårksamhet, och som ej litet skulle anstå en uplyst och tånkande Europé. *Landtmåterikonsten* kånna de någorlunda vål och åga så vål öfver landet i almånhet, som öfver sine ståder tilförlitelige chartor. Utom almånna Rikschartan, såg jag sådane öfver Jedo, Miako, Osaka och Nagasaki stad, dem jag också, ehuru med mycken fara och oagtadt det strångaste förbud deremot kunde utföra utur landet. Lika som Chinesen *skrifver* Japonesen rått up och ned stående rader, ifrån höger til vånster, med pensel utaf harhår och tusch, hvilket hvarje gång med vatn rifves på en sten. *Poësien* år hos detta folk en ålskad vetenskap, som nytjas at föreviga minnet af deras Gudar, hjeltar och mårkvårdige mån. *Musiken* år åfven uti mycket vårde, men hvarken hafva de hittils kunnat bringa sine spel-instrumenter til någon fulkomlighet, eller harmonien til någon höjd. De nytja vid högtider och andre tilfållen, både trummor, pipor, strångaspel, klåckor, bjålror och andre spel-instrumenter. Fruntimren ålska mycket mu-

sik och låra sig åfven at handtera sådane instrumenter; i synnerhet nytja de en art af luta med 4 strångar, på hvilken de knåppa med fingrarne och kunna dermed tilbringa hela aftnarne, ehuru det icke år angenåmt. *Koto* liknar mycket våre få kallade hackbråden, åger månge strångar, som slås med pinnar och år utan tvifvel deras behageligaste spel-instrument.

Almånna *Skolar* åro på flere ståller inråttade til barnens undervisning uti låsande och skrifvande, hvaråst alle barnen låsa hőgt och fõrorsaka et grufveligt buller. Barnen upfõdas almånt utan aga och stryk; i fõrsta åren sjunga de fõr dem visor, at upmuntra dem til efterfõljd af dygd oah tapperhet, om deras afledne hjeltar; i ungdoms-åren fõrmanas de med alfvarsamhet och fõrelysas med gode efterdõmen.

Slöjder åro mycket idkade uti hela landet och några af desse drefne til sin fulkomlighet samt stundom õfvertråffa Européernes konst-stycken, då andre åter icke hinna til den hõgd, som i Europa. De arbeta mycket vål uti *jern* och *koppar*; deras *siden-* och *Bomuls-*

ty-

tyger jämlikna och ſtundom öfvergå andre Indiſke orters producter. Deras *lackerade* trå-arbeten, i ſynnerhet de gamle, öfverträffa alt det, ſom andre folkſlag hittils i den delen, frambragt. Af *Sowas*, ſom är en blandning af guld och koppar, göras ganſka vackra arbeten, hvilke med tuſch på et ännu okåndt ſått, göras blå eller ſvarta. *Glas* förſtå de at ſmålta och til hvarjehanda bruk förfärdiga, både färgadt och ofärgadt. Fönſterglas, ſom är platt, kunna de dock icke göra. Utaf Européerne hafva de i ſednare tider lårt denna konſten, åfven ſom at göra *bykſåks ur*, dem de ſtundom nytja i ſine hus. Åfven ſå förſtå de at *ſlipa glas* och at deraf tilſkapa teleſcoper, til hvilken ånda de tilhandla ſig ſpegelglas utaf Hollåndarne. Uti *Stål-tilverkning* äro de måſtare och deras förträffelige ſvård gifva derpå de ſåkraſte bevis. *Papper* tilverkas til öfverflöd i landet, til ſkrifning och tryck, til tapeter, nåsdukar, klåder, ſakers inpackning med mera, utaf olika ſtorlek och finhet. Det ſamma beredes af barken utaf et Mulbärsträd, *Morus papyrifera*, på följande ſått: ſedan trådet fålt ſine blader uti December månad, afſkåras grenarne til tre fots

 långd,

långd, kokas bundne uti knippor i aſk-lut, öfveranda ſtående uti en tåkt kittel, til deſs barken ſå krumpit, at en half tum af det tråagtiga ſynes bart i åndan. Uptagne låmnas de ſedan at kalna i fria luften, ſkåras up efter långden och barken aftages. Åter blötes barken tre til fyra timar i vatn och då den mjuknat, afſkrapas den fina ſvarta huden med en knif. Derefter ſkiljes den gröfre barken från den finare, ſom gifver hvitare papper. Ju åldre grenarne åro, deſto grofvare blifver papperet. Barken kokas nu å nyo uti ren lut, under ſtåndigt omrörande med en kåpp och påſpådning ſå långe, tils trådarne ſkilja ſig åt. Tvåtningen, ſom år kinkig, företages ſedan vid någon båck, uti et ſåll, under ſtåndig omrörning, tils alt blir ſom en fin gröt och i vatn lagdt ſkiljes åt likſom mjöl. Uti et ſmalt kåril blandas det vidare med decoct af *Risgryn* och *Hibiſcus manibot*, och röres vål om til en lagom tjoklek. Sedan gjutes det i et vidare kåril, hvarifrån bladerne uptagas uti tjånlige formar af gråsſtrån gjorde, ſamt låggas i högar med ſtrå emellan, för at kunna uplyftas; vidare tåckas de med et bråde och efterhand pråsſas förſt lindrigt, ſedan

ſtar-

ſtarkare, at vatnet frånſkiljes. När det ſkjet, läggas bladen up på bråden, torkas i ſolen och ihopläggas til förſäljning och nytjande. Såmre papper tilverkas äfven af *Morus indica.*

Lackerade trå-arbeten, ſom göras uti Japan, öfverträffa både de Chineſiſke, Siamſke och alle andre i verlden. Desſe göras af de finaſte tall-och ceder-tråd-ſorter, och öfverdragas med den aldrabåſta lackfernisſa, ſom tages utaf *Rhus vernix*, et tråd, ſom våxer ymnigt på flere ſtällen uti landet. Detta lack, ſom utrinner då trådet ſåras, håmtas utaf treåriga ſtammar och uptages uti något tjånligt kåril. I början år det ljuſare och tjockt, ſom en grädda; uti fria luften blir det tjockare och ſvartnar. Då det obemångdt ſtrykes öfver doſor och andre meubler, år det genomſkinligt, at hvarje ådra af trådet lyſer igenom. Merendels lågges någon mörk grund under, at det deraf blifver, ſom en ſpegel; hårtil nytjas ofta det fina ſlam, ſom fås uti hoen under en ſlipſten; ſtundom brukas fint ſtötte kol; ſtundom blandas något ſvart, ſtundom någon röd fårg uti fernisſan och ſtundom fint ſöndermalit bladguld, då det

får

får namn af *Salpliœt.* Sådane lackerade arbeten utſiras ſedan oftaſt med guld- och ſilfver-blommor och figurer utan på fernisſan, hvilke dock med tiden afnötas. Stundom får man ſe desſe figurer uphöjde öfver lacket, i ſynnerhet på de gamle arbeten, ſom äro i mycket vårde, ſällſynte och betalas ganſka dyrt. Denna fernisſa, ſom ſtelnar til en genomſkinlig och ſvårligen löſlig kåda, tål icke några ſtötar, utan ſpringer deraf, nåſtan ſom glas; men fördrager vål kokhet vatn. Hårmed öfverdragas i huſen dörr- och fönſter-poſter, lådor, ſkrin, doſor, ſablar, ſolfjådrar, thékoppar til thédrikning, och ſoppſkålar, dragſtolar och de måſte husgerådsſaker, ſom förfärdigas af tråd.

Ingen Japones åger frihet, at låmna ſit Fåderneslands grånſor och beſöka utrikes orter. Sådant år vid lifsſtraff förbudet. Långvåga Sjö-reſor, ſom detta folkſlag anſtålde fordom med egne fartyg til Coræa, China, Formoſa, Java och andre orter, kunna ſålunda nu mera icke företagas och konſten at ſegla, måſte til följe deraf vara mindre högt ſtigen. *Skepsfarten* inom ſkåren, få vål med en otrolig mångd ſtörre

re och mindre handels-fartyg, som med fiskare-båtar, är dock ganska väl både känd och nytjad. Sällan gå de längre ut i vida sjön, än at landet kan ses och at de hvarje afton kunna inlöpa i någon hamn, eller annars komma undan i säkerhet för en upstickande storm. De äga likvål Compassen, som är indelad uti färre strek, än vanligen hos Européerne; men fartygen äro baktil öpne, at de ej kunna uthålla i öpna sjön och styret är stort och obeqvämligt.

Meublerne, dem Japonesen nytjar i sine hus, äro ganska få utom dem, som tjäna i köket och vid måltiden; men dessa, så väl, som kläder och andre förnödenheter, äro uti alle städer och byar, til en så otrolig mängd i Köpmansbodarne til salu, at man måste förundra sig, at köpare dertil nog kunna finnas och at man snart skulle kunna falla på den tanken, at här voro Magasiner för hela den öfriga verlden. Här får inföding en välja alle fine kläder färdige, skor, rägnskärmar, lackverk, porcelliner och hundrade andra saker, utan at behöfva beställa något.

Lagar och Police.

Policen i landet år lika få vakfam famt ordning och fkick lika få vål i akt tagne, fom Lagarne åro ftrånge. Verkan deraf år ganfka mårkelig och betydande; ty det gifves knapt något land, der fårre utfvåfningar fkje. Och då intet affeende någonfin hafves på perfonen, famt lagarne åro urgamle utan förändring, förklaringar och förtydningar, upvåxa icke allenaft underfåtarne med fåkre kunfkaper om hvad bör göras eller underlåtas, utan de förelyfas ockfå tillika af åldres exempel och ofträffeliga vandel. De måfte brott ftraffas med *dödsftraff*, icke för brottets ftorhet eller ringhet, utan för det man vågat öfverträda Rikets helgade Lagar och förolåmpa råtvifan, fom jåmte Gudalåran anfes för det aldrahelgafte i landet. *Plikt* och böter med penningar anfes hår ftridande emot både råtvifa och förnuft: hårigenom fkulle en rik vara fri ifrån alt ftraff, hvilket anfes för högft orimligt. Dråp ftraffas til lifvet och om det fkjet i någon ftad eller på öpen gata, ftraffas icke allenaft mördaren, utan ftundom åfven flågtingar och anhörige famt grannar, alt efter, fom de mer eller mindre kunna hafva antingen varit vållande dertil eller

ler underlåtit, at hindra det. At draga ſabelen emot någon, koſtar lifvet. Alle lurendrågare ſtraffas til lifvet, utan ſkonsmål, åfven ſom alle de, hvilke deri ågt del, varans både ſåljare och köpare. Alle dödsdomar ſkola förut underſkrifvas af Statsrådet uti Jedo, innan de ſtållas i verket, och det altid efter föregågne förhör inför vederbörlig Domſtol och efter vitnens afhörande. Merendels halshuggas med ſabelen ſådane miſsgjerningsmån hemligen uti ſjelfva fångelſet, ehuru både korsfåſtande och andre pinlige dödsſtraff ſtundom uppenbart åro brukelige. De ſom icke förtjåna döden, hållas antingen på lifstid uti fångelſe, eller banlyſas de til någon aflågſe ö, då alt deras gods tillika confiſceras. Uti ſtåderne ſtraffas ofta en hel gatas invånare för en enda miſsgjerningsmans ſkul; en husbonde för ſin drångs och föråldrar för ſine barns fel, alt efter den andel, de kunna hafva uti gjerningen. Uti det af mycken Philoſophie och en renare Gudalåra uplyſte Europa ſtraffas ſållan den, ſom tubbar och förleder någon, aldrig föråldrar och ſlågt, ſom vårdſlöſat och förſummat ſine barns och ſlågtingars upfoſtran, då deſſe hedningar icke finna et ſådant ſtraff obilligt.

ligt. *Fångelserne* åro vål hår i landet, likasom annorstådes ohyggelige; likvål hållas rumen renlige och sunde, bestående af et rum til pinlige fórhór, et rum til hemlige executioner, kók, matsal och badstuga.

Beskatningarne i Riket åro olika, i ståderne och å landsbygden, samt på olika orter. Utom de ansenlige skånker, som *Kubo* undfår af alle Lånens Fórstar och Hollåndska Compagniet årligen, åger denne verldslige Monark sine inkomster af visse Ståder och Landskap. Fórstarne draga sine inkomster, hvar af sit Lån och de deri befintelige ståder och åro mycket olika efter sjelfva Lånens belågenhet, rikedom, vidstråkta utbredning, folkhop och upodling. Hvarje husågare skattar i proportion efter husets bred vid gatan, utom de skånker, som gifvas åt åmbetsmånnerne och den skatt, som tilfaller Kyrkor och Afgudar. Nagasaki Stad består af vid pass 90 gator samt 62 Tempel och dess inkomster uti skatt bestiga sig til ungefårligen 3 *Mangokf.* Landsbygden beskattas efter dess afkastning och den almånnaste består uti Risgryn, som det frambringar. Skogsbygd och mindre

dre odladt land ſkattar mindre. En Rånt-måſtare eller Fogde indrifver denne betydande upbörden. Åkerfålten indelas i trenne grader efter deſs olika bördighet. Den, ſom upodlar et nyt ſtycke land, åger det frit i två eller tre år för alla utlagor. At åga reda på åkerſtycken, ſom ofta ſtå om våren under vatn, och tillika på Låns-Herrens inkomſt deraf, måtas ſådane land ſtundom tvånne gånger om året; nemligen om våren och vid ſkördetiden. Skatten utaf landtgodſen år ganſka dryg och går något öfver hålften eller til två tredjedelar utaf afkaſtningen. För at uträkna den, afmåtes et ſtycke land, af hvilket ſåden afſkåres och prof-tröſkas ſamt derefter ſedan uträknas, hvad ſom kan belöpa ſig på det hela. Landet tilhörer altid Kronan eller Förſten och Landtmannen åger det endaſt i förlåning, ſå långe han vål och förſvarligen odlar det.

Uti alle Ståder hålles en förtråffelig *ordning*, til vinnande af ſamhållets almånna beqvåmlighet, frid, ſåkerhet och ſålhet. Til den åndan åro förordnade fyra Borgmåſtare, af hvilke en hvarje år ſitter främſt, förer ordet och

kallas *Ninban.* Utom desſe år főr hvarje gata főrordnad en *Ottona*, hvilken år lika ſom en Commisſarius, ſom ſkal til Borgmåſtarne afgifva rapport om alt, hvad ſom hånder: denne åger under ſig flere Stadstjånare, til ſin tjånſt. Hans ſkyldighet år at antekna alle, ſom på deſs gata fődas, dő, giftas, reſa, bortflytta eller ankomma; han ſtiftar enighet emellan invånarne, åger råttighet at ſåtta főrbrytare i fångelſe och åfven at ſluta dem i bojor. Denne åmbetsman våljes utaf gatans invånare och lőnas utaf gatans enſkildte medel. Hyresfolk åga ingen råttighet til votering: hyrorne betalas på månad, i proportion efter rumens ſtorlek, råknad efter mattornes antal på golfvet. Hvarje Ottona åger trenne *Biſittare* ſig til hjelp, en *Secreterare*, főr at antekna alt, och en *Casſeur*. *Stadstjånarne* åro tillika ſpioner, ſom ſkola gifva Ottona en noggran kunſkap om alt. Hvarje gata år afſtångd med portar, ſom afſkåra, då de tilſtångas vid upkommande buller, all gemenſkap med andra gator, at ingen orolig kan genom flykten komma undan.

Til főrekommande af *Brand* uti ſtåder åro makalőſe anſtalter vidtagne. Bor-

Borgerſkapet håller ſjelf vakt, både husägare och hyresfolk. Sådane Natvakter åro tvånne, hvilke åro ſå fridlyſte, at ingen vid lifsſtraff får angripa dem. Den ena af dem år altid på högvakten och då någon fara år å fårde, kan den fördublas. Den andra år den rundtgående eller egenteliga Brandvakten, ſom går omkring på gatan och med tvånne trådſtyckens tilhopaſlående gifver tiden tilkånna; ſtegar vid portarne och annan brandredſkap åro altid til hands uti båſta ordning. Om dagarne hållas vid kyrkorne viſſe Betjånter, ſom med en tråklåpp ſlå på klåckan, för at utmårka, hvad tiden lider. Uti alle vårdshus och herbergen går utom deſs ſå fredligt til, at man ſållan mårker något ſlagsmål eller fylleri, ſom år år ſå almånt, ſom vanhedrande uti den våſtra delen af Norden. At Åmbetsmån ſkola vara årlige och pålitelige, göra de vid ſyſlans tiltråde ganſka ſtrång *Ed*, och denne förnyas ſtundom årligen. Stundom ombytas de ockſå, för at icke blifva för gamle på et ſtålle och för at icke med tiden kunna förledas. Då ſtraffen uti detta landet åro ovanligen hårde och Lagarne tillika oförånderlige, kan man med viſshet ſåga, at hår-

ſtådes mycket mindre misgjerningar begås och ſtraffas, ån i andre folkrike lånder, der utom de många ſtraff, ſom årligen utdelas, många misgjernings-mån blifva dolde, få utvågar at rymma, eller på något annat ſått undgå ſin vålfôrtjånta nåpſt. Jag hôrde omtalas utaf Tolkarne den beſynnerliga omſtåndigheten, at det gåfvos *Lagar*, ſom icke kungjorde ſtraffet, och at fôr månge brott ſtraffet icke voro almånt bekant. De trodde, at man borde icke derfôre mindre agta ſig fôr brott och utſvåfningar, ånſkônt icke Ôfverheten behagat utſåtta och kungôra ſtraffets art; och fôrmodeligen ågde de gode ſkål dertil. Men på det, at ingen må fôrebåra någon okunnighet om Lagarne, kungôras de icke en eller få gånger ifrån Prådikſtolen, ſåſom vanligen almånt ſker i Chriſtenhetens Gudahus, utan uti alle ſtåder och byar, finnas de til almånt åſkådande och dageliga genomlåſande med ſtore bokſtåfver ſkrifne och upſatte på et ôpet ſtålle med galler omringadt och fredadt. Detta ſtållet år uti Ståderne ſtraxt innom ſtadsporten och midt uti byarne. Befalningarne om hvad bôr gôras eller underlåtas åro ganſka korte utan ſtraffets

fets utfåttande och utan tillåg af hotelfer, hvarpå man i fomlige lånder af det vidtlagfarna Europa har få godt förråd. Utom Ståderne och byarne fer man ftundom åt våftra fidan utaf uprefte kors och pålar, de ftållen, hvaråft fordom mera, ån nu för tiden, misgjerningsmån vandrat til den andra verlden.

Låkare

åro flerehanda. Några låra endaft Medicin och befatta fig med invertes fjukdomars botande. Andre utöfva Chirurgien; andre brånna endaft med Moxa; andre öfva blott nål-prickning (*acupunctura*) och andre gå omkring för at frottera. Dem, fom förråtta den fidfta af desfa Operationer, får man höra om qvållarne ftryka långs efter gatorne och medelft fkrikande utbjuda fin tjånft. I et land, der förkylningar åro få almånne, komma desfe gnidningar öfver kroppen vål til pafs. De, fom handhafva practiken öfver invertes fjukdomar, anfes förnåmare och fkiljas dermed ifrån andre, at hela hufvudet år nakot rakadt.

kadt. De nytja aldrig andre, ån enkle medel och det almånnaſt uti decoct, ſom drifva antingen urin eller ſvetten. Någon gång nytjas ockſå pulver. Sammanſatte Medicamenter veta de ej af. En ſtor del af desſe medel, kunna vål håmtas innom riket, men ganſka mycket förſåljes af Chineſerne. Medici kånna på pulſen underſtundom, och detta varar ganſka långe, hela fjerdedels timen, förſt på ena och ſedan på den andra armen, likaſom bloden ej ſkulle föras til bågge pulſarne ifrån en och ſamma kålla. Kånnedomen af febrar och andre invertes ſjukdomar kan ej vara annat, ån ringa och deſs botande oſåkert, då Låkarne åga ingen inſigt i Anatomie och Phyſiologie och kånna ganſka litet de medel, ſom de föreſkrifva. De endaſte, ſom förſtå något mera håraf, åro antingen Medici vid Hofvet, eller Hollåndſke Tolkar, hvilke åga tilfålle, at ſkaffa ſig några inſigter utaf de Europeiſke Låkare.

Brånnande med *Moxa* och nål-prickning åro tvånne betydelige och almånt brukelige operationer uti hela riket, och företagas vål ſå ofta, ſom någonſin åderlåtning uti Europa. *Moxa* nytjas

nytjas icke allenaſt för at bota, utan äfven för at förekomma ſjukdomar; intet kön och ingen ålder är undantagen, utan alle betjäna ſig deraf, gamle och unge, barn, fattige och rike, til och med fångar. Få delar af kroppen äro, ſom icke tillåta bränningen, ſåſom ſenor (*tendines*), ådror och några andre; men kötagtige delar och i ſynnerhet ryggen upviſa de tjänligaſte ſtällen, ſom af Operateuren noga utväljas och hvarpå de äga enſkilda trykta taflor. Den tjänar i de måſte ſjukdomar, men i ſynnerhet uti Pleureſie, Odontalgie och der den gör den måſta nyttan, uti gikt och förkylningar. *Moxa* är ej annat, än lugget (*tomentum*), utaf bladerne af Gråbo (*Artemiſia vulgaris*), häldſt utaf gamle. Detta beredes på följande ſätt: Bladerne klappas och rifvas med händerne, til deſs alt det gröna frånſkildt ſig och det ludna blir enſamt öfrigt. Detta erhålles finare och gröfre; det finare anſes för bättre och det gröfre, nytjas vanligen til ſnöſke. När detta ſkal nytjas, göres deraf en liten kägla; denna ſättes på det utmärkte ſtället och antändes, då elden ſmåningom förtärer den och bränner i huden tillika et ärr, ſom någon tid går öpet och utſilar en vätſka.

Nålprickningen ſkjer merendels i den affigt, at dermed bota Colik, i ſynnerhet den, ſom hår får namn af *Senki*, och utaf Sakki-drycken almånt fõrorſakas. Magen år ſåledes deſs fõremål, hvaråſt flere, ofta nio hål båras, fõr at, efter deras tanke, utſlåppa vådren; men andre kõtagtige delar kunna åfven hårtil utvåljas. Nålarne, ſom hårtil nytjas, åro fine, nåſtan ſom et hufvudhår, gõras både utaf ſilfver och guld och det utaf priviligerade perſoner, ſom endaſt fõrſtå at gifva dem de egenſkaper af hårdhet, bõjelighet och finhet, ſom de bõra åga. Under det de infõras genom huden, drillas de emellan fingrarne och undvika benagtige delar.

De *ſjukdomar*, ſom almånt fõrekomma och åro landets egne, åro den fõrut nåmnde Coliken, ſom hår får namn af *Senki*, ſura õgon och hårdnade kõrtlar. *Senki*-Coliken, ſom kommer af bruket utaf Sakki eller Risõlet, angriper ganſka månge och åfven fråmlingar, ſom någon tid viſtas i landet. Plågan år ſtark och olidelig och låmnar efter ſig ſvulſter på flere ſtållen, i ſynnerhet fõrorſakar den *Hydrocele*. Rõda och *rinnande* õgon åro almånne hos bõnder och

och det fattigare folket uti byarne, kommande dels af rőken utaf kolen, hvarmed rumen eldas om vintren, dels af ſtanken, ſom deras aftrådes hus főrorſaka. Hårde kőrtlar voro nog almånne őfver alt i landet, hvilke jag ock ofta mårkte hafva főrvandlat ſig til kråftan. I ſynnerhet ſåtta ſig desſe på halſen och tilvåxa dageligen ifrån en årts til en knytnåfvas ſtorlek. Emedan hettan om dagarne ofta år ganſka ſtrång och en upkommande blåſt då låtteligen tiltåpper ſvetholen och hindrar utdunſtningen, ſå år folket ganſka mycket antaſtadt utaf főrkylningar (*Rheumatismer*), åfven ſom under ſommar-månaderne, utaf ſamma orſak, *Diarrhœer* och *Dyſenterier* upkomma både ibland Europeerne och Japoneſerne. Det ſamma kan ock hånda, då de ofőrſigtigt åta utaf Landets frugter, i ſynnerhet *Kaki fikonen*, ſom åro ſå ſmakelige och begårlige.

Koppor och *Måſling* hafva långe varit gångſe i Landet och agtas icke mer hår, ån annorſtådes. Jag ſåg icke ſårdeles månge mycket ſkadade af dem; de kånna icke koppors ympning. *Hydrocephalus* eller vattuſot i hufvudet ha-

de jag tilfålle at ſe på en 33 års man, ſom kom, at begåra mit råd, under reſan up til Hofvet. Han berättade ſig hafva fåt den fôr 19 månader ſedan derutaf, at han under fåktande med en annan bekommit åtſkillige ſlag ôfver hufvudet af en Bambo-ſtåck, ſom likvål varit med linne ôfverdragen. Ifrån hjesſan til bakdelen af hufvudet ſågs en ſvulnad, tjock ſom et finger och hufvudſkålsbenen mårktes ſå upſatte, at borteſta fontenellen kåndes mjuk. En ſort *Friſel*, ſom Européerne kalla *Rôda hunden*, år hår gångſe under de varmaſte ſommarmånader, uti Auguſti och September, ſynnerligen ibland Européerne. Den ſamma varar flere veckor och ſtundom månader. Utſlaget år uphôjt, knottrigt och rôdt, utan feber. Stundom fôrſvinner det til en del och ſtundom ſlår det mera ut, i ſynnerhet af middags- och aftonhettan. Ofta år den utan klåda; men då den infinner ſig, år den ſtarkaſt om aftonen och natten under mycken oro och ſômnlôshet. Stundom tilkommer en beſynnerlig klåda, den man måſt kånner under rôrelſer, då man ſåtter ſig på en ſtol, ſtôdjer ryggen mot en vågg, ligger uti ſången eller krôker armarne.

Man

Man kånner då ſtickningar i huden lika ſom af tuſende fina nålar och hvilka ſtickningar uphöra, ſå ſnart man håller den rörde lemen ſtilla, åfven i den giſna ſtålningen. Anſigtet år frit för detta utſlag, ſom annars utbreder ſig öfver hela kroppen, ja ånda til fingeråndarne. Man kan ock få detta flere gånger, under viſtandet i Indien.

Veneriſka ſjukan år utan tvifvel införd af Européerne, ſom åga den ådla meriten, at hafva utſpridt den til flere ſtållen af jordklotet. Veneriſke åkommor åro nu mycket almånne, dem de hittils icke annorlunda, ån med blodrenande Decocter vetat lindra. Salivations curen, ſom de af Hollåndſke Fåltſkårer vål hört omtalas, förekom dem både ſvår at rått företaga och at genomgå. De antogo derföre både med tackſamhet och glådje den method, ſom jag aldraförſt hade den lyckan underviſa dem, nemligen at med *aqua mercurialis* bota de ſamma. Åtſkillige Tolkar nytjade denna method redan 1775 och 1776, ſamt botade dermed fulkomligen, under min handledning, åtſkillige både uti och utom Nagaſaki Stad. Och gör jag mig det ljufva hopp, at igenom denna

na låttare methoden hådanefter flere tuſende olyckelige ſkola befrias ifrån både halsfiſtlar och andre denna orena ſjukans hiſkelige Symptomer, ſom jag under reſan inåt Landet med grämelſe oftaſt fick beſkåda.

Åkerbruket

år hos Japoneſen uti ſtörſta vårde, ſå at man hår, undantagne de olåndigaſte berg, ſer jordytan öfver alt och de måſte bergen ſamt kullar, ånda up til topparne upbrukade. Man behöfver icke hårſtådes hvarken belöningar eller upmuntringar i et land, der jordbrukaren anſes för den nytigaſte medborgaren och der den icke tryckes af de mångfaldige tvång, ſom i andre lånder hindrat och i alle tider hindra Landtbrukets upkomſt. Landtmannens afgift af grödan in natura år vål ganſka dryg; men han brukar för öfrigt ſin jord med mera frihet, ån en Såteriågare i Sverige. Han hindras icke tvånne dagar å rad hvarje gång, vid hållſkjuts, för at förtjåna en plåt och ſtundom

dom återkomma med förlorade håstar: han tages icke ifrån plogen och åkern, för at skjutsa en rymmare eller en fånge til närmaste slott: hans egendom och tid förspilles icke på vägars, broars, fattighus, Prästebols och Magasiners bygnad: hans dagar medtagas icke på körslor om vintren efter gärdsel och stör samt omåtelige och skogödande gårdesgårdars hägnande om våren: han känner intet af alle de hinder och olägenheter, som åtfölja Ryttarens och Soldatens underhåll samt utrustning: och det, som än mer ökar dess lycka och lämnar honom tilräckligt utrymme til sit jordbruk, är det, at han blott äger en enda husbonde, sit Läns Förste, utan at befallas af flere, som Löningstagare, Krono-tiondetagare, Fogde, Länsman med flere. Ingen tegskiftesdelning ligger honom i vägen, at rätt använda til sin nytta, den jord, han äger och ingen flere tilhörig almänning hindrar, at hvar och en kan draga vinst af sin del. Alle äro skyldige bruka sin jord och om en Landtman ej årligen brukar en viss del af sin åker, mister han den, och en annan, som kan, får bruka honom. Han får altså använda al sin hog och al sin tid på odlingen af

ſin jord och biträdes deri af ſin huſtru och barn. Ångar finnas icke uti hela Landet; utan al jord upbrukas antingen til åker eller til jordfrugters plantering. Sålunda förſpilles icke eller Landet med vidlyftiga ångar til boſkaps och ridhåſtars underhåll, ej eller med ſtora onyttiga tobaks-planteringar, eller med ſåd til andre mindre nödige behof, hvilket gör, at Landet år ganſka tått bebodt ſamt folkrikt och kan utan nöd föda ſine oråknelige infödingar.

På intet ſtålle i verlden ſamlas gödſel med mera ſorgfållighet, ån hår, ſå at intet, ſom i detta affeende, kan anvåndas, går förloradt. Boſkapen födes hema hela året, at alt affal efter den blir vid gården och efter håſtar, ſom nytjas på reſor, ſer man almånt Gubbar och barn, med en ſnåcka (*Haliotis tuberculata*) fåſtad vid åndan af en kåpp, på alla landsvågar uphåmta ſpilning, ſom i en korg hembåres. Ja ſjelfva urin, ſom ſå ſållan kommer Europèens åker til godo, ſamlas hår med omſorg uti ſtora lerkrukor, de der icke allenaſt uti bondbyarne, utan vid ſjelfva landsvågens ſidor, hår och der, finnas nedgrafne. Så noggrant alt gödande åmne hår

ſam-

ſamlas, ſå olika år ock Japoneſens gődningsſått ifån andre Lånders. Han utfőrer ej ſin gődſel, hvarken om vintren eller om ſommaren på ſine trådesgården, at der uttorkas af en brånnande Sol, ſamt főrſvagas igenom de flygtige ſalters och oljors bortdunſtning; utan han gőr ſig den obehageliga mődan, at med vatn och urin tilhopablanda flere ſlags gődſel efter månniſkor och boſkap, ſamt alt det afſkråde, ſom faller i kőket, til en fulkomlig vålling, den han i tvånne ſtora åmbar utbår til ſin åker och med en ſlef begjuter den våxt, ſom nu hunnit til et qvarters hőgd och får hela nyttan deraf, ſamt muſten genaſt til roten. Igenom detta gődningsſått och tillika Landtmannens ofőrtrutna renſande, befrias åkrarne ſå aldeles ifrån alt ogrås, at den ſkarpſyntaſte Botanicus knapt ſkal kunna finna en enda fråmmande őrt ibland ſåden.

Den mőda en Landtman gőr ſig, at upodla åfven de brantare bergens ſidor, år ſnart ſagt otrolig. Ånſkőnt ſtållet ej vore ſtőrre, ån en aln i fyrkant, lågger han likvål af ſtenar en mur vid ſlutningen, fyller innanfőre med jord och gődſel, ſamt beſår denna lilla åker-

ſång

fång med Ris eller jordfrugt. Tufende dylika båddar pryda de måfte berg och gifva dem et utfeende, fom hos åfkådaren våcker den ftörfta förundran.

Förnåmfta fådesflaget år Rifet. Bohvete, Råg, Korn, och Hvete nytjas föga. Ibland jordfrukterne åro Batatas (*Convolvulus edulis*) ymnigaft och vålfmakeligaft. Flere forter Böner och Årter planteras i ymnoghet, åfven fom Lök, Rofvor och Kål, af hvars frö en olja pråsfas til lampor och hvars gula blomor på et utmårkt fått om våren pryda hela åkerfålt.

Uti början af April börjar Landtmannen omgrafva det land, fom årnas til *Ris-fåde*. Det ftår då nåftan helt och hållit under vatn med fine uphöjde kanter vid fidorne. Grafningen fker med en fots lång och en hand bred, något krokig bila, fåftad vid et fkaft. Risgrynen fås altid förft på et ftycke land, helt tått, lika fom kålfrö uti lafva. Sedan når det upvuxit til et qvarters högd, upryckes det och planteras, lika fom kålplantor, på Ris-åkrarne, några ftånd tilhopa knippevis, et qvarter mellan hvarje knippa. Detta år altid qvin-

fol-

folkens góromål, fom vada i vatnet, hvilket minft år et qvarter djupt. Uti November månad år det mogit och affkåres famt bindes uti knippor och hemfóres. Endaft genom axens flående emot en tunna eller något annat, falla kornen ifrån halmen, få at i det hånfeendet ingen vidlyftig trófkning år af nóden; men fór at få det yttre fkalet frånfkildt ifrån rena kårnan, år en ny trófkning eller ftampning åter nódig, fom fållan anftålles fórr, ån grynen behófva nytjas. Således fóres det til åtfkillige orter och fåljes der aldeles oftampadt. Stampningen i fmåt fker almånnaft på det fåttet, at et tråblåck góres iholigt, denna hola fylles med ris och ftótes med en tråftót, til defs fkalen lofnat ifrån. Uti ftort fker denna ftampning icke allenaft genom en machin, fom beftår af flere ftótar, hvilke drifvas med vatn-hjul; utan ock med en dylik machin, fom af en karl trampas med foten: under denna ftampningen rórer han med en kåpp i fkrufven, få at grynen kunna rinna ned. Risgrynen råknas hår fór de båfte uti hela Oftindien, ganfka hvite, lemige och mera fódande.

Bok-hvetet, (*Polygonum fagopyrum*)

 nytjas

nytjas almännast til mjöl malit och bakadt til små kokade, ofta tillika färgade kakor, som uti byarne och vid hvilostållen säljas för en ringa penning til de resande och deras bärare.

Hvetet (*Triticum æstivum et hybernum*) sås uti November månad och afskäres moget uti Junio. Det nytjas merendels til fint mjöl, hvaraf små kakor göras, som åtas mjuka.

Kornet (*Hordeum*) blir olika tid utsådt, stundom uti November, stundom uti December och någon gång uti October månad. Uti Maji månads slut eller Junii början afskäres, torkas och uttröskas det samma. Åkrarne likna här ofta Kålgårdar med sine sångar, som ofta äro blott en fot brede och skilde åt med en djup fåra eller dike, äfven af en fots bred. På desse smale sängar sås kornet tvärt öfver uti rader, som lämna något rum ledigt emellan. Stundom blef jag dock varse, at kornet var sådt längs efter sängen, då raderne endast voro tvänne. Jag märkte också, då kornet hade upnåt vid pass en half alns högd, dock innan det gåt i ax, at Landtmannen likasom updikade desse smale

ſmale diken och ganſka varſamt lade jorden omkring roten, hvaraf kornet undfick både gödning och vatnades. Det berättades mig, at efter viſs tids förlopp nedlägges jorden åter i diket och det, ſom förut varit ſådes-ſången uptages och förvandlas til dike. Uti kornet befans åfven på några ſtällen brand, en ſjukdom ibland ſåden uti Europa mera almån. Så ſnart kornet blifvit afſkurit, ſås ej ſällan annat korn eller ockſå Böner (*Phaſeoli*) emellan ſtubben, antingen bredevid det ſamma eller uti fåran, ſå at landet verkeligen beſås tvånne gånger om året, ehuru på olike ſtällen, utan ny körning och ansning. Kornet nytjas måſt til föda för häſtar och andre kreatur. Någon gång males deraf fint mjöl, ſom nytjas til ſmå mjuka kakor.

Kålfrö (*Brasſica orientalis*) odlas öfverflödigt uti alle Landſkap. I April månad ſes öfver hela landet åkrarne ſtå förgylde utaf deſs blomor. Roten nytjas icke; men frön, ſom mogna i Maji, gifva genom pråsning en olja, hvilken öfver alt brukas uti lampor. Örten kallar Japoneſen *Na Tanne* och oljan *Natanne Abra* eller *Natanne no Abra.*

Både korn, hvete och kålfrö uttröſkas ſtundom helt rått och ſlått på halmmattor, under bar himmel, ej ſällan utan för husdörren i byarne, med ſlagor, ſom hafva trenne klompar eller ſtockar. Ockſå ſlås af några kårfvarne med axen blott emot en tunna, bålja eller dylikt, at kornen affalla, ſom ſedan måſte renſas ifrån ſine agnar och annan orenlighet.

Utaf böner, ärter och linſer odlas flere ſorter både ſtörre (*Phaſeoli*) och mindre (*Dolichos*). Af *Daidſu* böner (*Dolichos Soja*) nytjas mjölet til matredning och utpråsſade ſaften til Soja beredning, ſamt frön til ſoppa, kallad *Miſo*, hvilken är en dagelig rått för folket i almånhet. *Atſuki* (*Phaſeolus radiatus*) bönorne malas åfven til mjöl, hvaraf med ſåcker beredas ſmå kakor. Vanlige ärter (*Piſum ſativum*) och Vålſka böner (*Vicia faba*) ſåg jag på några ſtällen utſådde och brukelige. Likaſå odlas åtſkillige arter af gräs, för at nytja frön deraf til föda både för männiſkor och kreatur, ſåſom *Awa* (*Panium verticillatum*), *Kibi* (*Holcus ſorghum*), *Ko Kibi* (*Panicum Corvi*), *Nan ban Kiwi* (*Cynoſurus Coracanus*) med flere. Rofvor (*Bras-*

(*Brassica rapa*) fås ymnigt och användas mycket til föda, åfven fom andre jordfrugter och lökforter, fåfom Säckerrötter (*Sium sisarum*), Morötter (*Daucus carota*), de der åro föga gulagtige, Råttikor (*Raphanus sativus*), Batater (*Convolvulus edulis*) och obetydeligen Potater (*Solanum tuberosum*). Defsutom updragas Sallat, (*Lactuca sativa*); Meloner (*Cucumis melo*) både med hvit och rödagtigt kött, at tjåna fåfom desert vid måltiden och för at låſka, kyla och ſlåcka torſten om fommaren; Pumpor, (*Cucumis pepo*) fom nytjas uti foppor; Gurkor (*Cucumis sativus*) både at åta fårſke och til inlågning; Conomon (*Cucumis Conomon*) at inſyltas och tjåna til desert at reta matluſten; *Fokke Fokkes* eller frukten utaf *Solanum melongena*, at låggas uti foppor; Calabasser (*Cucurbita lagenaria*) odlas til flaſkor och dylike kåril.

Til krydder brukas och ſtundom odlas Ingefåra (*Amomum mioga*), pepparbuſken (*Fagara piperita*), hvaraf tages både blader och frugter, at gifva foppor och faucer en ſtark ſpecerie-ſmak; Spanſka pepparen (*Capsicum*) Bamboroten och åtſkillige forter champignoner (*Aga-*

(*Agarici*), ſom hos detta folkſlag äro mycket begärlige, i bodarne almänt til ſalu torkade, ſamt både i ſoppor och ſaucer näſtan dageligen brukade. Deſert på bordet utgöra åtſkillige välſmakelige frukter, ſom odlas uti trågårdarne, ſåſom Pomerantſer, Citroner, Pompelmoſer och Apelſiner; Påron, Perſikor, Plomon, Körsbär, Meſplar (*Meſpilus japonica*) rätt ſmakelige, Fikon (*Dioſpyros Kaki*), Druſvor (*Vitis vinifera*), Granatäplen (*Punica granatum*), Spanſka Fikon (*Cactus ficus*), Caſtanier, Valnötter, med mångfaldige flere. Humlan (*Humulus*) ſåg jag på et och annat ſtälle vild växande, ej odlad eller brukad.

Emedan alt Land ligger öpet, utan at vara inſtängdt innom gärdesgårdar, ſom här äro okände, ſå finnas månge köks- och trågårds-växter odlade på öpne fälten, och trågårdar gifvas ſålunda inge andre, än de, ſom finnas vid hvarje hus, äro obetydelige til ſtorleken ſamt mera inrättade för prydnad ſkul. Uti deſſe finner man både trän, ſom prunka med vackra och ſtora, ofta dubla blomor och andre få väl örter ſom lökväxter med ſynnerligen täcke blomſter, ſåſom *Azalea indica*, *Nandina domeſtica*,

ſtica. Prunus ceraſus, Gardenia florida, Aucuba japonica, Spireæ, Magnoliæ, Tagetes patula, Celoſia criſtata, Hovenia dulcis, Aſter chinenſis, Pæonia officinalis, Chryſanthemum indicum, Calendula officinalis, Impatiens balſamina, Mirabilis dichotoma och oråknelige flere.

Til *fårgeſtoffer* ſåg jag odlade *Polygonum chinenſe, barbatum* och *aviculare;* alle desſe gåfvo en vacker blå fårg, mycket lik med Indigo. Bladerne torkade ſtöttes och ſkapades til ſmå kakor, ſom ſåldes uti bodarne. Hårmed ſades både linne, ſilke och bomul kunna fårgas. Då de kokas vid nytjandet, tillågges aſka. Ju ſtarkare Decoctet gjordes, deſto mera mörkblå fårg erhölts och tvårtom.

Både *Bomuls-* och *Silkes-afvelen* år hår i Landet utaf ganſka mycken betydenhet och förſkaffar klådnad åt månge millioner månniſkor. Til den åndan odlas och planteras årligen Bomuls-buſken (*Gosſypium herbaceum*), ſom gifver en ganſka fin och hvit bomul, til tyger, ſtopningar och andre behofver. Silkesafvelen beror af Mulbårstråns planterande och förökande, hvarigenom en

obeſkriflig mångd af Silkes-maſkar upupfödas och ſilke beredes til tyger, garn, vadd och månge andre både behof och prydnader.

Fernisträdet, (*Rhus vernix*), Kamferträdet (*Laurus camphora*), Tallen (*Pinus ſylveſtris*), Thébuſken (*Thea bohea*), Cedern (*Cupresſus japonica*) och Bamborören (*Arundo bambos*) våxa icke allenaſt vilde uti hela landet, utan odlas på flere ſtällen, för den märkeliga nytta, ſom invånarne draga af alle desſe. Bambo-ſtammen tjänar dem til rännor, håf-ſtänger, til flätning af korgar och ſkåp, ſkrifpennar, ſolfjädrar med mera; Tallen til prydnad vid huſen och deſs trä til bygnad ſamt alle ſorter ſlöjder och åfven de finaſte lackerade arbeten; Cedern til fartyg, husgeråd och Snickare-arbeten, lika med tallen. *Fernisträdet* äger en mjölkagtig ſaft uti ſig, ſom är den ypperſta af alla kådor til lackering. *Kamferträdet* våxer vildt til ſtörſta myckenhet uti *Satſuma* Landſkap och på *Gotho* öar. Utaf detta tilredes den måſta Kamfer, ſom förbrukas uti Europa. Japoneſen ſönderſplitrar trädet och rötterne ganſka fint, kokar det med vatn uti jerngryta, tåkt med en hatt af trä,

ſom

ſom åger en hög kuller. Uti denne kuller fåſtes halm eller hö, ſå at den upſtigande Kamfer derpå kan fåſta ſig. Kamfer-kådan ſedan ſkild ifrån halmen är grynig, inpackas uti trå-baljor och förſäljes efter vigten til Holländſka Compagniet.

Då uti hela detta vidlyftiga Rike hvarken finnes någon talg eller kernas något ſmör, har deſs invånare varit omtänkte, at i deſs ſtålle bruka fårſka oljor både til ſin matlagning och til lampor uti huſen. *Rhus ſuccedanea* gifver vål af ſine frön genom pråsning en olja, ſom ſnart ſtelnar likaſom talg och hvaraf ljus åfven tilredas; men deſſe nytjas på långt når icke ſå almänt, ſom lampor. Likaſå göras ſtundom ljus af ſtelnade oljan utaf *Laurus camphora* och *glauca*, af *Rhus vernix* och *Melia azedarach.* Til lampor åter, at uplyſa rumen om vintren, nytjas flere ſlag af oljor, ſåſom utaf *Dryandra cordata* och andre, i ſynnerhet och aldraalmånnaſt af *Brasſica orientalis.* Deremot nytjas den finare oljan utaf *Seſamum* uti köket, til ſtekning af fiſkſorter och andre råtters beredning.

Såckerlönnen våxer mig vetterligen icke uti Japan, ej eller hafva Såckerrören ånnu blifvit til odling införde; men Japanſke Tolkarne viſade mig dock at de ågde en ſaft, hvaraf Såcker kan beredas. Detta ſades mig förfårdigas utaf ſaften af något trå på öarne omkring Japan. Det ſamma ſmakade ſöt, men var brunagtigt och til utſeende oanſenligt. Om Såcker ſålunda år en nödvåndighets vara för et Land, torde det vara den enda, ſom Japoneſen behöfver taga utaf utlåndningens hand. At han för öfrigt åger, och det uti ſtörſta öfverflöd, alt annat, ſom erfordras både til föda, klådnad och beqvåmligheter, lårer af det, ſom ofvanföre år ſagt, nogſamt kunna inhåmtas. Och då man uti de måſte andre Lånder, mer eller mindre ofta klagar öfver miſsvåxt-år och ſvår hungersnöd, höres ſållan ſådant hånda uti det folkrika Japan, der man lefver tarfveligt utan ſlöſande och der man förſigtigt blandar på marken en mångd af jord- och ſk..l-frugter med ſine ſådesſlag. Likvål har man någre exempel derpå, at åfven hår hungersnöd tråffat landet.

Emedan Japoneſen åger ſå mångfaldige

dige ſädesarter, ſå mycken förändring af både rot- och ſkal-frugter, ſamt desutom håmtar ganſka ſtort förråd af födande åmnen ifrån tilgrånſande hafvets rika viſthus; ſå hvarken behöfver, ej eller åger han någon betydande ladugård. Fyrfotade djur ågas få, hvarigenom landet ej behöfver anvåndas til vidlyftige ångar. De få *håſtar*, ſom finnas i landet, nytjas utaf Förſtarne, några til bördor och några til ridning för reſande; och hela deras antal torde icke gå ſå högt, ſom uti en enda Stad uti Sverige. Man hörer hår aldrig omtalas, hvarken ſtora Ryttare-håſtar, eller yſtra vagns-håſtar, eller ſnålla ſlådtrafvare eller Europens förnåme Stallmåſtare. *Oxar* och *Kor* torde vara ånnu fårre; deraf nytjas hvarken köttet, mjölken eller oſt, ſmör och talg deraf tilredde; de brukas endaſt någon gång för kårror och at plöja ſådan åker, ſom ligger nåſtan beſtåndigt under vatn. *Svin* finnas ganſka få vid Nagaſaki och desſe okynnes kreatur, de ſkadeligaſte för alt, hvad jordbruk heter, då de ej hållas inne, åro troligen införde af Chineſerne. *Får* och *Getter* gifvas icke uti hela landet: de ſednare göra et odladt land för mycken ſkada och

och fårens ull kan hår umbåras emot bomul och ſilke. Under mit viſtande på Hollåndſka Factoriet hånde ſig, at några Japoneſer ankommo til öen med åtſkillige får, ſom de ågt flere år uti ſit förvar och hvilke de emottagit utaf någon Chef för Hollåndſka handelen ſom reſt til Batavia och ſedan icke återkommit. *Hundar* föda de utaf vidſkepelſe, de ende låttingar i landet och *Kattor* åro merendels fruntimbrens favoriter. *Höns* och vanlige *Ankor* ågdes åfven tame i huſen, förmodeligen måſt för åggens ſkul, hvaraf de åro ſtore ålſkare och nytja dem vid flere tilfållen hårdkokte ſamt uti ſtycken ſönderſkurne.

Lan-

ſkulle blifva alt för vidlyftig, at utföra i al ſin vidd uti et Verk, ſom endaſt år åmnadt til Dagbok öfver reſan. Det år ſåledes endaſt korteligen jag tror mig böra nåmna något derom, för at gifva åtminſtone något begrep om detta Landets egne alſter uti de trenne Naturens riken. Hvad våxterne beträffar, har jag utförligt beſkrifvit dem uti min år 1784 af trycket utkomna Flora Japonica, och tillika tilkånnagifvit den nytta och bruk Japoneſen i hvarjehanda hånſeenden vet, at göra ſig utaf trång, buſkars och örters åtſkillige ſlag och deras ſårſkilde delar. De djur, ſom kunnat vara antingen mycket ſålſynte eller för kånnare uti Europa aldeles obekante, har jag til en del redan utredt och beſkrifvit uti Academiſke Afhandlingar och Diſputationer, ofta med bifogade figurer; och hoppas jag, om lifstid, hålſa och ledighet det vela medgifva, at på lika ſått göra almånt bekante de öfrige, ſom ånnu kunna finnas uti mit förvar och dem flere oblide öden hittils ſkonat.

Af dåggande djur åro följande, ſom kommit med någon ſåkerhet til min kunſkap:

Canis

Canis *lupus:* Vargen, *okame* kallad, uti de norre Landſkapen.

vulpes, Råfven, et föragtadt djur i hela Landet.

familiaris, Hunden, både tam, och ſom mig beråttades, åfven vild, kallad *jamma ing*, hvilken dock torde vara förblandad med jackhalſen eller någon annan ſort.

Felis *catus*, Katten fins uti alle hus, til fårgen mycket föränderlig.

Mus *rattus*, Råttan hushållar hår, ſom i andre Lånder.

Lepus *timidus*, Haren, den grå arten, fördes ej ſållan til vårt Factorie och til vårt bord.

Bos *taurus*: Bufflar med knyl på ryggen ſåg jag uti nejden af Miaco draga ſtora kårror; men Kor, dem Landtmannen någon gång ågde til tjånſt för ſit Landtbruk, voro mycket ſmå.

Equus *caballus*, Håſten år utaf medelmåttig ſtorlek.

Sus *ſcrofa*, Svinet år af den Chineſiſka arten.

Balæner ſåg jag på torgen och i bodarne uti Nagaſaki, ſönderhugne förſåljas til föda. Deſſe fångas vid kuſten med harpun och nytjas, u-

tom

som köttet deraf, åfven fiskbenen och Ambra, som ej sällan fåges finnas uti dess inålfvor och som åfven en gång visades mig helt färsk och mjuk.

Flere däggande djur nämndes väl skola finnas i de norre och minst bebodde trakter, såsom Hjortar, Björnar, Apor och flere, hvilke jag dock icke hade tilfälle, at se, hvarken lefvande eller deras hudar.

Af Fogelskaran finnas både Höns och Gäss tame; men ganska många hålla sig vilde uti vatnen, mellan öarne, ofta uti otrolig myckenhet, fredade både ifrån skråm-skott och otidigt jagande. Och andre hålla sig in uti landet och på fälten. Jag hade likvål intet tilfälle, at håraf göra någon församling, emedan jag hvarken sjelf fick nytja skjutgevår, ej eller annars kunde förvårfva mig dem. Dem jag med någon mera visshet kände, voro endast nedanskrefne, nemligen: Tuppen och Hönan, (*Phasianus gallus*); *Corvus corax*, Korpen; *Anas anser*, *galericulata* och *querquedula* som fördes til vårt kök; *Ardea alba* och *major*, hvilke åtföljde åker-

åkermannen på fälten; *Tetrao coturnix*, Vaktelen; *Loxia pyrrhula*, Domherren och *Oryzivora*; *Columba œnas*, Husdufvan. Utaf Amphibia uppehålla sig ganska få här i landet: dem jag såg, voro blott en *Testudo japonica* och *Lacerta japonica*. Tolkarne omtalade väl, at ormar skulle finnas, men jag hade aldrig tilfälle, at dertil se något tekn.

Fiskarne upsökas med mera flit af Japonesen, oagtadt deras vida utrymme i hafvets djup, än något slag af andre djur. En stor del häraf församlade jag och förvarade uti spiritus vini hemsände til Batavia, Holland och mit egit Fädernesland. Olyckor, som tilstötte under hemsändningen hafva beröfvat mig flere af desse rare kräk, och några äro ännu outredde. De nu mera kände ibland dem, äro följande: *Muræna nebulosa*, *picta*, *annulata* och *fasciata*, samt *Ophichthus cinereus*, alla ganska vackra och besynnerliga ål-sorter; *Gobius patella*; *Silurus maculatus*, *lineatus*; *Callionymus japonicus*; *Sciæna cataphracta*; *Perca 6-lineata* och *picta*; *Salmo salar*; *Clupea thriza*; *Fistularia tabacaria*; *Cyprinus aureus*; *Tetraodon hispidus* och *ocellatus*; *Ostracion cornutus*, *Syngnathus hippocampus*; *Raja torpedo*. In-

Insecter, som lättare kunde åtkommas, så väl under resan til Hofvet, som på Factoriets ö, voro dels kände, dels aldeles obekante förut, nemligen: Anobium *ruficolle*; Coccinella *japonica*, *4-pustulata*; Chrysomela *æstuans*, *pallida*; Dermestes *violaceus*; Cicindela *japonica*, *catena*; Scarabæus *æruginosus*, *Fama Musi* kallad; Hister *unicolor*; Mordella *nasuta*, *aculeata*; Ptinus *fur*; Meloë *proscarabæus*; Cassida *nobilis*, *vesicularis*; Silpha *æstiva*; Buprestis *rustica*, *ignita*, *vittata*, *elegans*; Cerambyx *rubus*; Lampyris *japonica*, *compressa*; Staphylinus *erythropterus*, *riparius*; Forficula *auricula*; Cimex *grandis*, *guttigerus*, *hispidus*, *clavatus*, *trigonus*, *unipunctatus*, *fullo*, *sordidus*, *chinensis*, *brunneus*, *anchora*, *cornutus*, *niger*, *andreæ*, *colon*, *augur*, *ocellatus*; Blatta *orientalis*, *germanica*, *gigantea*; Mantis *religiosa*, *maculata*, *nasuta*; Gryllus *nasutus*; Acheta *gryllotalpa*; Papilio *argiolus*, *rapæ*, *Calbum*, *thrax*, *becabe*, *proteus*, *ascanius*, *phlæas*, *cardui*, *niphe*; Sphinx *atropos*; Bombyx *lubricipeda*; Noctua *serici*, *chi*, *paranympha*; Phalæna *nymphæata*, *prunata*, *immutata*, *amataria*; Pyralis *ocellaris*; Tortrix *viridana*; Hemerobius *perla*, *grandis*; Agrion *puella*, *virgo*; Panorpa *japonica*; Apis *mellifica*; Vespa

parietum; Muſca *carnaria*, *japonica*, *albifrons*, *cæſar*, *mellina*, *vibrans*, *domeſtica*, *fimetaria*, *cynipſea*, *pluvialis*; Stomoxys *calcitrans*; Tipula *phalænoides*, *ruficollis*, *femorata*; Culex *pipiens*; Oniſcus *oceanicus*, *aſellus*; Monoculus *polyphemus*; Pulex *irritans*; Pediculus *humanus*; Julus *terreſtris*; Lepisma *ſaccharina*; Cancer *diogenes*, *aſtacus* och *dorſipes*.

Snåckor ſamlades utaf Japanerne, i ſynnerhet uti de nordligare Landſkaper, uplades på kardad bomul, fåſtades med risgryns-kliſter dervid och ſåldes åt de Hollåndare, ſom reſte til Hofvet. Desſe Skal-djur voro alle ganſka prydelige, men altid ſmårre dertil utſökte. De, ſom nytjades til föda uti landet almånnare och ſtundom fördes åfven til vårt bord, voro Oſtrea *pleuronectes* och *gigas*, en ganſka lång och tjock Oſtronſort, ſamt Venus *chione* och *meretrix*, ſom antingen kokades eller ſtufvades. Utaf Vermes, Snåckor och Coraller ſamlades af mig följande: Sepia *octopodia*, *ſepiola*; Aſterias *rubens*; Lepas *mitella*, *balanoides*; Mya *truncata foſſil*; Solen *vagina*, *legumen*, *bullatus*, *ſtrigilatus*; Tellina *ſolidula*, *delicatula*, *lactea*, *albida*; Donax *ſcripta*, *irus*; Cardium *ruſticum*; Ve-

Venus *virginea*, *decussata*, *læta*, *deflorata*, *tigerina*, *rotundata*, *cancellata*, *verrucosa*, *pectinata*, *exoleta*, samt *chione*, som kallas *hamagai* och *meretrix*, som får namn af *Sigakf*. Mactra *violacea*, *glabrata*, *solida*, *lutaria*, *stultorum*; Arca *antiquata*, *undata*, *pella*, *barbata*, *noæ*; Spondylus *gæderopus*; Chama *antiquata*, *lazarus*; Mytilus *hirundo*, *barbatus*, *bilocularis*, *margaritiferus*; Ostrea *lima*, *pellucens*, *plica*, *maxima*, *folium*, *fornicata*, *pleuronectes*, och *gigas*; Anomia *hysterophorus*, *terebratula*, *plicatella*, *lacunosa*, *cepa*; Pinna *nobilis*; Argonauta *argo*; Conus *spectrum*; Cypræa *mauritanica*, *serpentis*; Voluta *mercatoria*; Buccinum *galea*, *spiratum*, *nitidulum*, *lapillus*; Bulla *naucum*, *amplustre*, *ampulla*, *physis*, *spelta*; Murex *tritonis*, *aluco*, *saxatilis*, *antiquus*; Strombus *lubuanus*; Trochus *conulus*, *vestiarius*, *pharaonis*; Turbo *bidens*, *ungulinus*; Nerita *canrena*; Haliotis *tuberculata*; Patella *ungarica*, *saccharina*, *unguis*, *nubecula*, *barbara*, *cærulea*; Serpula *arenaria*, *triquetra*, *spirorbis*; Madrepora *porpita* förstenad; Isis *entrocha*; Tubipora *musicalis*, som kallas *iwa kik* och *teredo*; Umbilici *veneris* funnos vid stränderne upkastade, äfven som i bergen funnos *Belemniter*.

At de ädlare metallerne, *Guld* och *Silfver* funnits uti ymnig välsignelse uti Japanska Riket, hafva både Portugiserne erfarit, som utfört deraf fordom hela skepsladningar och Holländarne uti förre tider. *Guldet* finnes på flere stållen och torde detta Land täfla med de rikaste i verlden i detta hänseende; men på det, at det icke skal blifva alt för öfverflödigt i landet, får icke mer, än en viss myckenhet årligen upgrafvas, utom det, at ingen slags metalgrufva får öpnas och arbetas utan Kejsarens uttryckeliga tilstånd. Då sådant tillåtes, tilfalla deraf två tredjedelar Kejsaren och Landets Förste en tredjedel för sine kostnader. Guldet finnes något uti sand, men det måsta drages utur kopparkjes, uplöst af svafvel. Det finaste Guld och den rikhaltigaste Guldgrufva sades mig finnas på Nipons största ö, vid *Sado*. Dernäst kommer den i godhet, som finnes uti *Surunga*. Utom dess vet man med säkerhet, at uti *Satsuma* finnas flere rikhaltige Guldgrufvor, äfven som i *Tsikungo* och på öen *Amakusa*. Det nytjas til mynt, förgylningar och i väfnader; men utföres icke vidare.

Silf-

Silfver måste hafva funnits fordom mycket ymnigare, än nu för tiden, emedan en stor myckenhet då blifvit fördt utur Landet. Japoneserne anse det sjelfve för rarare än guld, ehuru guldet är dyrare. De emottogo ock nu utaf Holländska Compagniet en ansenlig summa Holländska Ducatoner. Det skal finnas uti *Bingo* Landskap; och uti de norre trakter vid *Kattami* skola finnas rika Grufvor, utom det, at tvånne öar, som fåt namn af Guld- och Silfver-öarne, (*Ginsima*, *Kinsima*) skola äga myckenhet af bägge desse dyrbare metaller. Silfver nytjas til mynt och til beslager.

Kopparen är ganska almån uti hela landet, rikhaltig på Guld och riktar flere Landskap. Denna har både fordom i stor myckenhet blifvit utförd och utföres ännu både af Holländske och Chinesiske Köpmän. Den finaste och smidigaste finnes uti *Suruga*, *Atsingo*, *Kyno Kuni*. Den sidste är af alle smidigast och den ifrån *Suruga* håller mästa Guldet. Månge Koppargrufvor finnas uti Satsuma och flerestädes. Häraf gjutes smått skiljemynt, och göras beslager, Sowasarbeten, grytor, kitlar med mera.

Jern torde vara minst almänt af alle metaller här i landet; likvål finnes det uti Landskapet *Mimasʼka*, *Bitsju* och *Bisen*. Sådant hvarken införes eller utföres gjerna til salu. Häraf förfärdigas sablar, vapn, saxar, knifvar och mångfaldige andre redskaper, som i landet kunna behöfvas.

Bernsten förärades mig af mine vänner och kallades *Nambu*; den var mörkgul, ljusgul och äfven randig, samt sades finnas i landet.

Svafvel finnes öfverflödigt i landet, i synnerhet på en ö, nära in til Satsuma. *Stenkol* sades finnas uti de nordligare Landskap. *Röd Agat* med hvita ådror såg jag mer än en gång tjäna til knapp eller dylikt vid deras tobakspungar och medicaments-dosor, hvilken Agat de oftast slipat til en fjäril eller något annat djur.

Handelen

drifves antingen innom Riket emellan dess åtskillige ståder och hamnar, eller med utlånningar. Inlåndska handelen år i ganska blomstrande tilstånd och i alle hånseenden fri, utan hinder af tullar och utan brist på transport emellan Rikets månge och fårskilde orter. Hamnarne synas upfylde af stőrre och mindre fartyg, vågarne vimla af res..nde folk och forslade vahror, och handels-bodarne åro őfver alt upfylde med gods ifrån alle åndar af landet, i synnerhet uti de stőrre Handels-ståder. Uti desse ståder, och besynnerligen uti Miaco, som ligger uti medelpuncten af Riket, hållas åfven flere store marknader, til hvilke folk ifrån alle landsåndar strőma, főr at fålja och kőpa, Utom Kubo år vål Kőpmannen den ende i landet, som kan blifva rik och låg-ga ihop stundom ansenlige summor; men detta alt oagtadt kan han icke hår, som i andre Lånder, antingen kőpa sig főrnåme titlar eller bringa sig up til et hőgre stånd; utan tvårt om år en Kőpman altid főraktad och åger man altid hårstådes den főrklenlige tanken om honom, at han på mindre årbart fått och icke utan sine medborgares skada samlat ihop sine skatter. Vid råk-

ning nytjas altid Decimaler eller jämt tiotal. Til vigt brukas almänt en besman, vid hvilken är fogad en vigtskål, på hvilken varan lägges: på sjelfva besman hänger medelst et snöre en tyngd, som kan flyttas fram och tilbaka, för at utmärka varans vigt. Sådane små besmån båra Köpmännerne altid med sig, antingen ensamme eller uti en dosa tillika med et råkne-bråde. *Thébandelen* idkas endast innom landet; hvad deraf kan utföras, är snart sagt intet. *Soja* handelen är mera betydelig; lika som Théet hårstådes anses sämre, än det Chinesiska, så är tvårtom Sojan mycket båttre, än den, som brygges uti China. Soja föres derföre uti sine tråbaljor icke allenast til Batavia, utan hon förfäljes ock derifrån til Europa och til alle orter af Ostindien. På visse orter uti Japan år ock Sojan ännu båttre; men för at bevara den aldrabäst och förekomma, at den icke under hettan skal öfvergå tli gäsning och förderfvas, plåga Holländarne på Factoriet inkoka den uti jernkitlar och sedan tappa den på bouteiller, som vål korkas och hartsas. Således år den både starkare och båttre bevarad, samt tjånlig uti alle saucer. *Silkes*-handelen blom-

blomſtrar wål innom Riket, men för den ſmalhet, ſom tygerne hår åga, kunna de icke utföras och af Européerne nytjas. *Porcellins*-handelen år ſtark inom landet, men det år ringa, ſom utföres, emedan Japanſke porcellinerne, ehuru gode til åmnet, åro tjocke, plompe och föga wål målade, ſamt gifva de Chineſiſke mycket efter uti vackerhet.

Handelen med Chineſerne år förmodeligen långre tid drifven, ån med något annat folkſlag; den år ock den enda, ſom ånnu drifves med något af de Indiſke folken. Utaf ålder handlade Chineſerne med rått ſilke, ſom de införde; förſt anlånde de til Oſacca och ſedan til Nagaſaki hamn, der de ånnu ankra, åga ſit Factori, ſine tempel och Pråſter. Ända til år 1684 ankommo årligen 200 fartyg, hvarje med 50 man; men ſom det då uptåktes, at Jeſuiterne, ſom den tiden ſtodo wål hos Chineſiſke Kejſaren, igenom Köpmånnerne inlurendrågade til Japan åtſkillige uti China trykte Catholſke böcker, ſå blefvo Chineſerne mera inſkrånkte, deras handels-ſumma, ſom förut var fri, nedſat til 600,000 thayls och antalet af deras ſkjepp förminſkade til 70, beman-

nade endaſt med 30 man. Nu főr tiden åro de inneſlutne på en liten ő vid Nagaſaki ſtad; de ſånda ingen Ambasſade til Kejſaren; åga inge Compradorer, utan handla ſjelfve ſine lifsmedel vid porten; de åga ock ingen Directeur fór ſin handel. Men tolkar, vakt och upſyningsmån åro dem, ſå vål, ſom Hollåndarne fórordnade. På 3:ne ſårſkilde årstider, nemligen vår, ſommar och hőſt fórſåljas deras Kőpmannavaror. De fórſålja hår rått ſilke och tyger, Såcker, Therpentin, Myrrha, Agat, Calumbak, Baros Kamfer, Ninſi, Medicinſke bőcker och flere andre medicamenter. De återtaga igen Stafkoppar, lackerade arbeten med mera. Store ålſkare af flåſk medfőra de Svin ifrån China. Når deras fartyg blifvit laſtade och affegla, fólja dem Japanſke fartyg långt ut i ſjőn, fór at fórekomma lurendrågerier på kuſterne.

Portugiſerne, ſom fórſt uptåkte Japanſka őarna, voro ock ibland Européerne de fórſte, ſom drefvo handel derſtådes. Vinſten var i bőrjan otrolig, ſå at årligen mer, ån 300 tunnor Guld utfórdes. Sedan de igenom ſit hőgmodiga upfórande hade gjort ſig fórhatade

de och handelen derigenom råkat uti yttersta förfall, så utfördes likvål ännu år 1636, utaf silfver 2350 kistor, eller 2,350,000 thayls; år 1637 utfördes 2,142,365 thayls och år 1638, 1,259,023 thayls. Sedan Portugiserne blifvit utdrefne utur landet, hafva så vål de, som Spaniorerne gjort åtskillige försök, at åter upråtta sin handel; men alle försök hafva icke allenast mislyckats, utan ganska olyckeligen aflupit hos et folk, af så oryggelig föresats, som det Japanska. 1640 såndes ifrån Macao et skepp med tvånne Ambassadeurer och 73 personers medfölje: alle desse blefvo uti Nagasaki straxt tagne fågne och deras ankomst beråttades til Hofvet. Utom 12, som fingo återresa, dömdes alle til döden och alle blefvo på en dag, samt uti et ögnablick halshugne, hvar af sin bödel. Tillika förnyades då förbudet för denna Nation, at någonsin ankomma til Japan, uti hvilket förbud infördes det så förmåtna, som oerhörda hot, at om Konungen i Portugal sjelf eller de Christnas Gud dit ankommo, skulle de undergå samma öde. Et Spanskt skepp, en stor tredåckare, vål bemannadt och bestyckadt hade åfven den förmåtenheten at insegla uti Nagasaki hamn

hamn och erfor et ånnu olyckeligare öde, fom vifar, huru orubbelig Japonefen år i fin förefats, huru envift han utförer fine lagars och öfverhetens beflut och icke en gång af Européernes kanoner och Artillerie låter affkråcka fig. Detta fkepp ankom ifrån Manilifka öarne, det utlaftade fine varor uti Nagafaki och inlaftade en myckenhet af Silfver och andre varor. Emedlertid inberåttades defs ankomft til Hofvet, hvarifrån Prinfen af Arima fick befalning, at brånna folk, gods och fkepp. Denne Förfte angrep ock, oagtadt det tapprafte motftånd, fkeppet. Så fnart han med fit folk befteg fkeppet, drogo fig Spaniorerne ned under förfta dåcket. Förften råddade fig undan och dåcket fprang uti luften. Spaniorerne angrepos lika tappert andra och tredje gången, til defs alle dåcken blifvit fprångde och fkeppet fönk til botn, utan at en enda kunde lefvande råddas. Mer ån 3000 Japonefer ftupade hårvid och ftriden varade uti fex timar. Öfver 300 kiftor Silfver hafva fedan blifvit tid efter annan upfifkade.

Holländfke handelen har undergåt månge öden, och har altid tid efter annan

nan både blifvit minſkad och drifven med aftagande vinſt. Då Portugiſerne, igenom det anſeende, de i början vunnit, icke kunde hindra Holländarne, at äfven härſtädes drifva handel, uprättade desſe ſit Factorie på en ö vid *Firando* ſtad, hvarifrån de ſedan måſte afflytta. Utaf Kejſaren IJEJAS erhöllo Holländarne 1601 ſit förſta högtideliga tilſtånd, at här drifva handel öfver alt, hvilken blomſtrade ända til 1619, då de hade den oförſigtigheten, at begära detta af den eftertrådande Kejſaren FIDETADA förnyadt. Vinſten har ifrån den tiden blifvit mycket förminſkad och friheten i många hänſeenden inſkränkt. 1638 fingo de befalning, at nedrifva ſit packhus på *Firando*, hvilket var af ſten både ſtarkt och prydeligt bygt, ſamt öfver dörren viſade A:o C., ſom mycket ſtötte detta miſstänkſama och af Portugiſerne ſå mycket förolämpade folket. Kort derpå fingo de befalning, at aldeles lämna *Firando*, begifva ſig til Nagaſaki och derefter endaſt at ankra uti denne hamn, ſom ligger ytterſt vid ändan af Riket. Härſtädes kommo de under en noga tilſyn; ſtyret togs i början ifrån ſkeppen; krut, kulor, kanoner och vapen fördes i land och ſkeppet

pet losſades af Japoneſerne ſjelfve; men några af desſe omſtändigheter åndrades ſedan efter hand.

Uti början införde Holländarne rått Silke, Sidentyger och Halfſiden, Sitſer, Katuner, Klåden, Sappanträ, Breſelja, Buffels-hudar, vax, Buffelshorn, Hay-ſkin, Carduan, Peppar, Såcker, Moderneglikor, Muſkot, Baros-kamfer, Qvickſilfver, Saffran, Bly, Saltpetter, Borax, Alun, Moſchus, Lacca, Benzoe, Storax, Cathechu, Amber, Coſtus arabicus, Corall, Spitsglas, Spegelglas, Lignum Colubrinum, Filar, Nålar, Glas, Glasögon, Foglar och andre rariteter. Vinſten var anſenlig på Firando; då utfördes åtminſtone 6 millioner Gyllen och endaſt uti ſilfver öfver 4 millioner. På Holländarnes egen begåran förvandlades ſedan handelen med ſilfver til koppar, emedan då för tiden mera vinſt föll på kopparen; men ſilfver blef ock ifrån den ſtund förbudit til utförſel. Vårſta ſtöten lårer Holländſke handelen fåt vid år 1672, igenom det hat, ſom Rådsherren JNABA MINO, en gunſtling hos den frome Kejſar DAIJOJIN, upfattat emot Holländarne. Han utforde ſin håmd igenom

en

en flågtinge, som blef förordnad til Gouverneur i Nagafaki. Denne låt af alle varor, fom det året ankommit med fkeppen til Nagafaki, håmta profver, hvilke han upvifade för Köpmånnerne, och af dem underråttade fig få vål om priferne fom de ftålde derpå, fom den mångd deraf de åftundade. Sedan bôd han Hollåndarne för desfe varor mycket mindre och låmnade i deras behag, at utföra dem, i det fall, de icke funno fig dervid. Derefter minfkades årligen prifen på varorne och Kobangs eller Japanfka myntet höjdes uti vårde. Håröfver blefvo vål klagomål förde och Hollåndfke handelen få vida fri, at varorne fåldes efter öpne anbud, men hela fumman til förfåljning nedfattes 1685 til 300,000 thayls. Nu för tiden ankomma endaft tvånne fkepp, och Compagniets vinft år ringa. De varor, fom nu almånnaft in- och utföras, åro förut af mig uti Tredje Delen omtalte.

Mynt-forterne, fom gå uti handel och vandel har jag til en del redan förut befkrifvit uti Tredje Delen, fåfom nye *Kobangs*, *Itjibs*, *Nandiogin*, *Jtaganne* och *Kodama*, *Seni*, gamle *Kobangs*, gam-

gamle *Itjibs*, *Kosju Kin*, samt *Gomoms Gin.* I almånhet åro de Japanske mynten enfaldigt, rått och slått slagne, stórre delen utan rand i kanten och utan den prydnad, som Svenske mynten åga, samt de måste utan beståmdt vårde. Fór denne orsak skull vågas de nåstan altid af Kópmånnerne, hvilke ock då såtta sit mårke derpå, til tekn, at myntet år fulhaltigt och ofórfalskadt. *Obang* år det stórsta mynt, utaf guld, som åges uti hela landet och bór snarare anses fór en Medaille, ån et mynt. Uti handel år det icke gångbart och finnes sållan hos någon Kópman eller enskild person. Det år en aflångt rundad och platt guldplåt, så tjock, nåstan som et Koppar-runstycke, på ena sidan mårkt med fine afbrutne tvårstrek och fyra ståmplar innom de fyra sidornas kanter, hvarje ståmpel med Dairis vapn: på andra sidan, som år slåt, skrifvas i Lands-Fórstens namn, som år utgifvare deraf, åtskillige store svarte bokståfver, som bórjas något ofvan fór midten, til nedre kanten. Denne påskrift fórsåkrar ågaren om dess rigtighet och derfóre, så snart den år bortsliten, måste samme Fórstes Secreterare fórnya den, hvarfóre en Itjib då måste betalas. En sådan

dan Guldpenning gäller tio gamla Kobangs. *Obani* ägas fåledes och utgifvas måst af Landets Förstar och Rådsherrar, hvilke förära en dylik åt någon, då andre tjänlige skänker icke äro til hands. Den gifves då såsom en åreskänk, emedan de anse för mindre vårdigt, at gifva, ehuru til lika stort vårde, andre och almänne Kobangs.

Ibland Silfvermynten äro *Kodama* de aldraföränderligaste både til sin figur, til sin storlek, och til sin påslagne stämpel; de gifvas aflånge, runde, klotrunde, kulrige och platte. Stundom äga de flere, stundom färre bokstäfver och stundom Daikokfs bild på sig. *Daikokf* kallas Rikedoms-guden eller Köpmanna-Guden här i landet. Den afbildas sittande på twänne Risgryns-baljor, med en hammare i högra handen och en säck vid vänstra sidan. Japonesen tror honom äga den magten, til at öfver alt kunna uthämta, der han slår med sin hammare, alt hvad han behagar, såsom Ris, matvaror, kläder, penningar med mera.

Seni af koppar och jern uprädas hundrade til antalet, eller som almännast

ſker, nitio ſex på et tog; de fórre kallas då *Metastjakf* och de ſednare *Kwurokkufjakf*; den ſednare knippan utgór i vårde en *Mas*, fem *Kondrerins*. Uti en dylik knippa åro ſållan alle af en ſort, utan merendels två, tre eller flere ſorter. De ſtórre *Seni* trådas då up vid ena åndan fórſt och ſedan de ſmårre; antalet af *Seni* blir ſå mycket mindre, ſom antalet af de ſtórre år til, hvilke gålla mera, ån de ſmå. Sådane *Seni*-knippor ligga ofta fårdige uti bodarne både i Ståderne och på landet, til de reſandes tjånſt, ſom deraf ſkyndeſamt kunna tilvåxla ſig ſmåt mynt, utan at behófva nóta tiden med råknande. Uti Nagaſaki Stad gå i handel åfven Chineſiſke runſtycken, hvilke ſkilja ſig med ſin gula fårg. De likna i alt de Japanſke *Seni* utom metallens fårg och bokſtåfverne.

Viſtandet på Dezima före hemreſan.

Efter ankomſten ifrån Hofvet til Factoriet, tilbragte jag en ganſka het ſommar, och ſyſſelſatte mig då med, at öfverſe och i ordning ſtälla, hvad jag under reſan ſamlat, ſå väl utaf torkade och inlagde växter, ſom utaf lefvande ſällſynte trädſlag och buſkar, hvilke ifrån Batavia med de hemgående ſkeppen ſkulle förſändas til Amſterdam. Desſe voro i ſynnerhet utaf Lönn-ſlägtet (*Aceres*) flere ganſka vackre arter, utaf *Lycium*, *Celaſtrus*, *Viburnum*, *Prunus*, *Cycas*, *Cypresſus*, *Citrus*, med flere.

Jag gjorde ockſå denne tiden, åtſkillige utvandringar omkring Nagaſaki ſtad, och ſom denne var den blomſterrikaſte tiden af året, hade jag den hugnaden, at ſe mine dryge omkoſtnader härvid något bätre belönte, än förledne höſt och vinter.

I ſtället för hampa ſåg jag (*Urtica nivea*) hvita näſlan, hvilken äſven växte almänt vild, på några ſtällen odlad til togs och tygers beredning.

Ricinus fan jag på flere ſtällen plan-

terad, hvars frö med Moxa och toufch tilhopa ftötte låggas uti en dofa, hvaröfver en filkesduk utfpånnes, fom fmörjas med olja, at det underliggande pulver fuktas deraf. När Japoneferne någon gång fkola påfåtta fit figil, fom ofta ganfka nått utarbetas uti horn, tryckes figillet förft uti denna dofa och fedan på den fkrift, fom dermed fkal teknas. Detta pulver tjånar fåledes i ftållet för Boktryckare fvårta, och derföre bör filkesduken med olja å nyo altid fuktas, få fnart den torkar.

Mattor, hvarmed golfven almånt uti hela Riket betåckas, flåtas merendels in uti landet och blifva uti fårfkilde Landfkap utaf olika godhet. De båttre förfårdigades utaf *Juncus effufus*, hvilken ganfka tått och vackert tilhopa flåtas och uti hvilken fedan fylles med rishalm til två eller tre fingers tjocklek. På det detta gråsflag derföre måtte våxa högre och blifva tjånligare, odlades det på några ftållen, fom voro låglåndte. At få mattorne mera hvitagtige, ån gule, få utlades ej fållan detta gråsf, för at blekas.

Lilium fuperbum, en ibland de aldravack-

vackrafte blomor i verlden, fan jag ofta på deras fmårre fartyg uti hamnen, uphångd fåfom et offer åt deras Sjö-Gud.

Uvaria japonica var en liten och långs efter jorden krypande bufke, fom våxte mycket almån omkring Nagafaki hamn på flere ftållen. Den var befynnerlig för fit myckna och klara flem, fom den innehåller. När grenarne fkalas ifrån yttre barken och fåttas uti et glas vatn, utvitrar detta flem rundt omkring til mer, ån en lineas tjoklek, klart fom en cryftall. Detta flem nytjas både vid pappers beredning någon gång, i ftållet för det, fom tages af *Hibifcus manibot* och åfven utaf Fruntimbren, för at dermed göra fit hår glatt och glånfande.

Camellia fafanqua våxte vid Nagafaki nog ymnigt. Den år en liten bufke, til blad och bloma få lik Thé-trådet, at de med möda kunna fkiljas åt, utom ftorleken. Bladen lukta något angenåmt och nytjas derföre kokade af det tåcka könet, at dermed tvåtta håret; åfven blandas de ftundom til thébladet, at göra deras lukt ånnu behageligare.

En ganſka liten Apelſin-ſort (*Citrus japonica*) ågdes ofta odlad uti kruka i huſen. Buſken blef föga öfver et qvarter hög och gaf ſine frugter, ſom ſmakade ſötagtige och angenäme, ſåſom Apelſiner, icke ſtörre, än et vanligt körsbär.

Tryffel, (*Lycoperdon tuber*) upgräfdes ur jorden på flere ſtällen, af et plomons ſtorlek; färſk var den mjuk och brunagtig, men af ſaltning blef den ſvart. Ofta ſåg jag den ſamma inſaltad åtas utaf Japanerne uti ſoppor, likſom murklor.

Soja-ſaucen, ſom öfver alt uti hela Riket och dageligen nytjas, ſnart ſagt til alle rätter, och ſom äfven börjat brukas uti Europa, tilredes utaf Soja-böner (*Dolichos Soja*) och ſalt, tillika med korn eller hvete. Til den ändan odlas denne bön-ſort på många ſtällen, faſtän den växer vild i ymnighet. Föga någon ſkal-frugt nytjas ymnigare, än denne. Frön tjäna uti ſoppor, en eller flere gånger om dagen och alle tider på året, både hos förnäme, fattige och rike. *Soja* tilredes på följande ſätt: Bönerne kokas, til deſs de blifva något mjuke; ſedan tillägges ſtött korn eller hvete

hvete uti lika myckenhet; desse blandas tilhopa, ſtållas på et varmt ſtålle et dygn tåkte, fôr at gåſa; ſedan tillågges, en lika myckenhet ſalt och dertil ſlås två och en half gång ſå mycket vatn. Således tilſammanblandadt uti et lerkåril bôr det få ſtå vål tåkt hela två, til tre månader, under hvilken tid det likvål i bôrjan någre dagar å rad bôr omrôras flere gånger. Derefter ſilas och pråsſas denne ſaften och fôrvaras uti tråkåril. Denna Soja fôrfårdigas utaf båtre godhet uti visſe Landſkap; men annars blir den ockſå igenom ålder både klarare och båttre. Fårgen på den ſamma år altid brun och deſs fôrnåmſta egenſkap år den behageliga ſålta, den innehåller.

Myrica nagi fans ſålſynt vid Nagaſaki; trådet deraf var ganſka hvit och nytjades til kammar, af Fruntimbren, at båra uti håret.

Tallen (*Pinus ſylveſtris*) var vål den, ſom med ſit tråd, tjånade almånnaſt til ſlôjde-verke uti Snickare-Verkſtåderne; men det mjuka och vakra trådet af Japanſke Cypresſen (*Cupresſus japonica*) nytjades ockſå ganſka mycket,

åfven fom *Taxus macrophylla* och flere andre arter.

Arum efculentum odlades på åkerfångar icke allenaft för fine åtbare, ehuru oberedde fkarpe, rötter, utan ock för fine ftjelkar, fom fönderfkurne läggas uti foppor. Likaledes nytjades til föda rötterne af de vildt växande Sagittaria *Sagittata*, *Polygonum multiflorum* och *Diofcorea japonica*, af hvilke de tvånne fednare växter användes til foder för bofkap och ibland annat gräs oftaft fördes til kreaturen på Holländfka Factoriet.

En af mine vänner ibland Tolkarne, vid namn Kosak, hade haft för mig den godheten, at ihopfamla åtfkillige mynt, fom fades vara mycket gamle, och fordom varit gångfe i landet. Desfe förärades mig fåfom en ftor raritet. Allefamman voro *Seni* af röd koppar och like med andre til ftorlek, tjoklek och fit fyrkantiga hol uti midten, men teknade med färfkilde bokftäfver.

En af dem fades vara 1135 år gammal och urfprung til Landets måttftock, fkolandes denne penningens diameter hafva utgjort en Japanfk tum. Den har ingen bokftaf på andra fidan.

En

En annan utgafs för 758 år gammal, utan någon caracter på andra fidan.

Den tredje, 748 år gammal, var äfven utan caracter på ena fidan.

Den fjerde, utaf 718 års ålder, utan bokftaf å den ena fidan, likfom de förre.

Den femte, gammal 651 år, utan bokftaf på den undra fidan.

Den fjette, af 596 års ålder, utan någon påfkrift på den ena fidan.

Den fjunde berättades vara 566 år gammal; den har tvånne caracterer på den underfta fidan. Alle desfas ålder är råknad endaft til år 1776, då jag undfick dem hvarje med fin ålder fårfkild teknad och inlagd uti papper. Alle desfe, tillika med de förut befkrefne Japanfke mynt, finnas förvarade ibland Hans Kongl. Maj:ts dyrbare myntfamlingar på Drotningholm.

En fvartagtig *Cicada* kallades af Japoneferne *Semi* och en *Bombylius* med hvit ftjert fick namn utaf *Abu.*

1776 *d.* 31 *Julii* ankom ifrån Batavia Holländfka Compagniets Skep *Zeeduyn* och

och den 2 Augusti derpå följande Amiralskeppet *Stavenisse* tillika med Chefen, som detta år skulle stadna qvar, Herr DUURKOOP.

Den 26 *Augusti* om aftonen begynte Japoneserne at fira uti Nagasaki och hela Riket, den så kallade Lampefesten eller Lykte-högtiden, hvilken uti Nagasaki hålles ganska högtidelig.

Sept. den 13, emot aftonen ankom tidning, at *Owari* Lands Förste, som är Syskonbarn med KUBO, för fem dagar sedan med döden aflidit. För denne omständighet blef nu befalt, at ingen på ön skulle spela på något instrument uti fem dagars tid, som här i landet är den vanlige tiden för den djupaste sorgen. Denne Herre var vid pass 40 år gammal eller något deröfver. För någon tid tilbaka var han utsed, at blifva Kejsarens måg, men olyckan ville, at dagen före dess ankomst til Jedo, hade dess tilämnade Brud med döden afgåt.

Då kopparen til inskepning upvåges, sker det altid på en stor Holländsk ballance-våg. Uti hvarje kista inlägges en

en Pickel och på hvarje Pickel gifves en Katje öfvervigt, utaf hvilken Administrateurerne på Onrust vid Batavia, som emottaga kopparen, undfå en femtedel. Utaf de öfrige fyra femtedelar undfår Skeps-Capitenen två tredjedelar och förste Styrmannen en tredjedel, at de, som skola ansvara för vigten, icke blifva lidande. Likvål händer det alle år, under det koppar-kistorne båras af Japoneserne til bryggan, at desse få stjåla, at vederbörande årligen altid förlora. Sådan stöld ifrån Holländske Köpmännerne anse de icke för synd. Denne stulne koppar säljes sedan åt Chineserne, hvilke betala mera för den, ån Holländarne. Förledit år hade Capitenen kommit til korta femtiotvå Pickels.

Åtskillige af besåtningen på Holländske skeppen, som uti Batavia utstått svåre febrar, återfingo hår snart sin hålsa och någre, som ågde stora hårdheter uti lifvet och upsvåld mage (*Placenta febrilis*), en vanlig lämning efter de elake Bataviske febrarne, blefvo hår fulkomligen hulpne derifrån.

Detta år såldes Enhörnings-tånderne

ne (*unicornu*) til mycket lågre pris, än förledit år. Hvarje mas deraf betaltes nu endast med 4 mas, 8 konderyns, och 5 kasjes, hvilket gör för hvarje Catti, vid pass 78 Thayls.

October den 10, besigtigade den til Nagasaki nyligen ankomne Gouverneuren först Kejserlige vakterne uti hamnen, sedan besöktes Holländska Amiralskeppet och ändteligen Dezima ö, åtföljd utaf den Gouverneuren, som nu skulle afgå.

Gouverneurerne uti Nagasaki hafva, under mit vistande derstådes, varit följande, nemligen: år 1775 afgående NOTO *no Kami*, ankommande NAGATO *no Kami*; år 1776 den sidstnämnde afgående och, såsom ny tilkommande TANGO *no Kami*.

Det är otroligt, til hvad mångd Fiskare, endast ifrån Nagasaki hamn, begifva sig ut, for at söka sin föda på djupet och som utaf sine uptände bloss, synas hela milen och derutöfver ifrån Staden. De månge eldsken, som på detta afstånd nu sågos, gåfvo under de mörke höstqvällar, åskådaren den aldravackraste syn.

Ibland

Ibland andre varor, fom enfkilde perfoner utförde, blef åfven i år er parti jern utfördt utaf en af Capitenerne, förmodeligen i affigt, at vinna något derpå utaf Chineferne på Batavia.

Då jag förutfåg, at jag under ännu et års varelfe här i landet, fkulle kunna föga eller intet vidare uträtta, til vetenfkapernes froma, mer än hvad jag detta år förmåt; få var min oryggeliga förefats, at återrefa til Batavia. Deremot ville den ankommande Chefen förft öfvertala och ändteligen tvinga mig, at ännu et år qvarblifva, för fin enfkildta nytta, i anfeende dertil, at han ägde mera förtroende til mine infigter uti Medicine, än til dem, han trodde finnas hos den, fom fkulle blifva min efterträdare. Jag var likväl lyckelig nog, at kunna flita mig lös och få återgå til de orter, der jag kunde äga mera frihet och utryme, at utan tvång famla och granfka Naturens undransvärde fkatter.

Den 23 *November* lämnade jag ön Dezima och affeglade til Amiralfkeppet Stavenisfe, hvilket låg för ankare vid Papenberg.

Den 29 derpå följande kommo Committerade ifrån Factoriet om bord, för at öfverlämna bref och andre Documenter til Regeringen i Batavia.

Den 30, om morgonen lyftade vi vårt förste ankare, ehuru vi ännu dröjde qvar et par dagar.

December den 3, lyftade vi klåckan 10 vårt andra ankare och seglen hissades. Skeppet *Zeeduyn* seglade förut, lossade sine Kanoner, åfven som vi våre, klåckan 11 midt för Papenberg och åter klåckan 12 vid de ytterste bergen, kallade *Cavallos*, under inbördes tilönskningar af en lyckelig resa.

Ladningen på hvardera skeppet bestod nu förnämligast af 6750 Pickels stafkoppar och 364 baljor Kamfert, hvaraf hvarje balja innehåller vid pass 120 til 130 skålpund.

Ankomsten til Batavia.

1777 *den* 4 *Januarii* anlände jag lyckeligen til Batavia och begaf mig åter til min hedervärde vän, Doctor HOFFMAN, som äfven nu tilböd mig sit hus och sit bord, under den tid, jag komme, at här förblifva.

Vid utloppet af den stora å, som nedflyter igenom Batavia, långt uti hamnen, var strömen denne årstiden ganska stark, så at man med mycken försigtighet och ej utan fara måste med slupar och fartyg arbeta sig up til Staden.

Ibland andre vänner, dem jag nu här på orten saknade, var också Doctor HOFFMANS Fru, hvilken under min bortovarelse lämnat detta jordiska; hvarvid jag erindrade mig, huru jag kort före min afresa til Japan, uti detta samma hus, hade setat til bords med 13 personer, utaf hvilke min värd nu berättade mig, at 11 hade utaf de vanlige härjande febrar aflidit innom trenne veckors tid och af hvilke 13 personer endast han och jag nu voro öfrige. Et ojäfagtigt bevis på denne ortens dödelighet och osunda climat, hvaräst månge fugtige ångor fylla en uphettad luftkrets, göra kroppen trög och fallen för at lätt fatta röta.

Ge-

General-Gouverneuren *van der* PARRA hade åfven förledit år lämnat detta jordiſka och jag uti honom förlorat en verkelig gynnare. Han var utan tvifvel en förſtåndig man, och har åfven gjort Holländſka Compagniet mycken tjänſt, ehuru han icke underlåtit, at under den långa tid, han varit General Gouverneur, ſe ſig ſjelf til godo. Han lämnade uti arf mer, än fyra millioner gyllen åt ſin Son, ſom var ende arfvingen. Uti deſs ſtälle förde nu *van* RIEMSDYK, högſta befälet uti hela Oſtindien. Han var en gammal och utlefvad man, ſom utom ſin egennytta icke tyktes någonſin ägt några ſynnerligen ſtore egenſkaper. Då jag, efter ankomſten til lands, förſta gången upvaktade Hans Ädelhet, ſom år denne högſte Ämbetsmannens vanlige titel, blef jag genaſt rådfrågad om deſs Frus ſjukdom, ſom beſtod uti kråftan i ena bröſtet och var utan alt hopp obotelig.

Sedan jag vidare beſökt min välgörare, en Vetenſkapernes ypperſte befordrare och männiſkoſlägtets vän, Herr RADERMACHER, blef min förſta ſyſla, at efterſe de ſaker, ſom jag uti en ſtor kiſta och uti et rymligt packhus lämnat

nat hos min vård uti förvar. Men huru bestört och tillika nedslagen blef jag icke vid kistans öpnande, då jag, oagtadt den var upståld på bouteiller och sålunda uphöjd ifrån golfvet, fan större delen af min på Java förut gjorde örtsamling och en stor del af qvarlämnade böcker, nästan til en tredjedel af kistans höjd ifrån botnen, vara aldeles rutne och af den innestångde fuktiga luften förmultnade.

Denne tiden af året regnade det ännu mycket, gemenligen alle dagar, häldst morgon och afton, utom strödde regnskurar. Himmelen var oftast mulen, samt luften tjock och fuktig, så at jag ej möjeligen kunde torka några af mine insamlade örter, emedan alt uti slutne kamrar möglade och rutnade. Rägnmånaderne räknas ifrån December til Mars, då luften härstädes är kylig, då mindre sjukdomar äro gångbare och då det gemenligen räknas för vinter. Sedan påföljer den varmare årstiden, då hettan är brännande och odrägelig, samt himmelen klar med stadigt uphålsväder.

Chinesernes nyår började nu med första nymånaden uti Februario och fi-

rades af dem med mycken högtidelighet.

Hos Rådsherren Radermacher, som öfvermåtton både ålskade och gynnade mig, måste jag en eller tvånne gånger åtminstone uti hvarje vecka, vid dess bord vara en gåst och göra redo för mine Samlingar och uptäkter, så vål på Japan, som omkring Batavia, hvars omliggande trakter jag dageligen, åfven under starkaste hettan på eftermiddagarne, då andre njöto en stilla middagssömn, flitigt besökte och genomvandrade. Vid et dylikt tilfälle hånde en omständighet, som mycket surprinerade både mig och honom sjelf. Det hånde sig, at en dag, då Herr Feith, som varit sednast Chef uti Japan och hvilken jag förledit år hade åtföljt til Kejserliga Hofvet, blifvit tilfrågad af Herr Radermacher om den Regerande Kejsaren uti Japan och om han ågde sig dess namn bekant. Denna fråga nödgades han då med nej besvara, ehuru han tilbragt åtminstone 14 års tid uti landet och fyra gånger, såsom Ambassadeur haft audience hos Kejsaren. Dagen derefter, då jag ågde det nöjet, at spisa vid samme Rådsherres

res bord, trodde han ſig kunna gifva mig, ſom han i annat förut ſällan funnit ſvarslös, en fråga, den jag icke ſkulle veta, at beſvara. Jag blef altſå tilſpord om den nu på Japanſka Thronen varande Kejſarens namn och ålder. Och då jag vid detta tilfälle kunde göra redo icke allenaſt derföre, utan äfven berättade, at jag förſkaffat mig ſäker kunſkap om den andelige Kejſarens, Kronprinſens och de i detta århundrade afledne både andelige och verldſlige Monarkers namn; förundrade ſig ſå väl Rådsherren ſjelf, ſom hela Sälſkapet högeligen deröfver, at jag kunnat utſpana en hemlighet, ſom hållits för en omöjelighet och den en Ambasſadeur på flere års tid icke kunnat eller gittat uptäcka. Denne förtekning på Japanſke Regenter, ſom jag öfverlämnade til Herr RADERMACHER, blef ſedan införd i de Handlingar, ſom et lärdt Sällſkap på Batavia, några år derefter utgifvit. Det förtroende och den vänſkap, ſom både Tolkar och Läkare uti Japan ägde för mig, bidrogo i ſynnerhet til de underrättelſer, jag i denna hiſtoriſka del kunde erhålla.

KÆMPFER hade uti ſin Hiſtoria upgif-

gifvit en utförlig förtekning på de både andelige och verldslige Kejsare uti Japan, som efter hvarandre regerat intil det år, då han afreste derifrån. Fortsåtningen deraf intil närvarande tid låg mig mycket om hjertat, ehuru svår den ock var, at kunna såkert erhålla. Under mit vistande uti Hufvudstaden Jedo var jag dock så lyckelig, at igenom öfverste Tolken och den Kejserlige Lif-Medicus bekomma denna, förut omnåmnda långd, så vål på andelige, som verldslige Regenter och de nu Regerandes namn. Med desse mine Japanske vänner har jag sedan, uti flere års tid efter min hemkomst, underhållit en nyttig brefvåxling och åfven har jag sedan ågt et önskeligt tilfålle, igenom min vördade Gynnares, Herr Professoren Burmans uti Amsterdam benågna biträde, at kunna recommendera och til Indien samt det aflågsna Japan befordra en af mine vänner och ålskade Lärjungar, Herr Doctor Stützer.

Oagtadt Climatet år uti Staden i synnerhet osundt, förde Europeerne nåstan aldeles ingen ordentelig lefnad. Under middags-måltiderne uphettas blodet utaf öl och vin samt efter måltiden, utaf

to-

tobaksrökande, öl och vin. Klåckan half tre går man til sångs at hvila tils klåckan 5. Aftonen förnötes i sällskap med öl, vin, kortspel och den högst oumbärliga tobakspipan. Klåckan half tio om aftonen förfogar man sig åter til bords, at åta samt dricka öl och vin. Efter slutad aftonmåltid uptändes åter den blott under måltiden bortlagda, nu igen återtagna ljufva tobaks-pipan, at brinna til klåckan 11, under påspådning af öl och vin, tils man, yr utaf hetta, öl och vin, samt halfdrucken utaf tobaksrök, trött och sömnig, omsider går til sångs, at njuta en orolig sömn och hvila.

Sedan jag omkring Batavia hade samlat, hvad denne tid var til finnande af hvarjehanda naturens alster, önskade jag få bese det inre af denna härliga ö. Til den åndan gick jag om bord på skeppet *Vreedelust* och med det samma afseglade långs efter Javas norra sida til Samarang.

Vi afseglade ifrån Stadens redd den 23 *Martii* och *den* 31 derpå följande passerade förbi Cheribon, et af de måst betydande handelsstållen, der Ostindi-

ſka Compagniet håller en Gouverneur, hvars årliga inkomſter ſkattades til 70,000 Riksdaler.

Berget vid Cheribons ſtad hade flere gånger varit brinnande. För tvånne år ſedan hade det blifvit ſkakadt och en utkaſtning af aſka ſket, hvaraf flere tuſende Caffé-planteringar i negden blifvit förderfvade.

Den 2 April ſeglade vi förbi Berget *Tagal*, ſom ofta uti toppen är brinnande. Nu ſågs endaſt en rök, af en månniſkas tjoklek derifrån upſtiga.

Under denna reſan, ſom varade nog långe, i anſeende til ombyte af vindar, ſom nu ſkedde, ſåg jag flere gånger, åtſkillige ormar komma flytande ifrån landet på vatnet; ibland dem var en af mer, ån en alns långd, ſom ſprang helt högt up utur vatnet. Då vindarne ombyta, har man ofta lugnt och hettan år plågſam. Nu var ock den tiden på året, då våſtanvindarne började uphöra och öſtra pasſad-vinden åter ſkulle ankomma. Capitenen beråttade hårvid, at han med flere befarne Sjömån tykte ſig med ſåkerhet förmårkt, at öſtan-

vin-

vindarne börjat komma sednare och at passad-vindarne i almånhet varit svagare, alt sedan den stora jordbäfningen, som omkulstörtade Lisabon och var så almån öfver hela jordklotet.

Oagtadt Java i myckenhet frambringar sockerrör och socker icke är någon särdeles dyr vara här å orten, hade vi likvål på denna resan blifvit ransonerade med ganska elakt och i stället för hvit, med brunt pudersocker. När jag härom, å de sjukas vägnar, gjorde föreställning hos Capitenen, berättade han mig, at sådant icke voro mycket ovanligt, at skeppen i stället för hvit pudersocker, hvilket Regeringen anslår, förses med brunt och såmre; samt at skilnaden uti priset desse sorter emellan samlas uti en gemensam kassa, som kommer Administratorerne utaf Packhusen til godo.

Den 9 *April* anlände jag til *Samarang*, en medelmåttigt stor, vacker och vål befäst Stad, samt hufvudsätet för hela Javas kust, hvarunder alle andre Handels-Contoirer, utom Cheribon, lyda. Den eröfrades af Holländarne 1708.

Jag fick ſtraxt mit herberge hos den härvarande Hoſpitals-Medicus, en i Chirurgien och Medicinen väl erfaren Läkare, ſom viſade mig mycken tjänſt och vänſkap. Knapt var jag dock väl i land kommen, innan jag ſjuknade och måſte intaga ſängen af en annandags-fråſſa, ſom jag ådragit mig på ſkeppet derigenom, at jag om nätterne hade lämnat under ſömnen fönſtret på min hytta öpet, och hvarigenom utdunſtningen af nattens kyla blifvit hämmad. Änſkönt febern var ganſka häftig, förmådde jag likväl at förmedelſt *China extract*, efter förutgången rening och några utſtåndne fråſs-paroxysmer, lyckeligen aldeles häfva den. Emedlertid affeglade Skeppet vidare til *Juana*, et Handels-Contoir, något längre bort på kuſten, för at der intaga en ladning af träverke och bjälkar.

Samarang ligger vid en Å, icke mycket långt ifrån ſjelfva hafsſtranden. Den ägde vid paſs 150 man Soldater, ehuru det ſades, at til Contoiret ſkulle höra väl et tuſende man. Gouverneurens inkomſt årligen troddes ſtiga til 80, ja 100,000 Riksdaler, hvarföre detta indrägtiga ämbete anförtroddes åt Gene-

ral-

ral-Gouverneurens flägtingar och gunstlingar, som dock sällan fingo behålla denna sylla längre, än tre år, då de blefvo befordrade oftast til Rådsherrar och måste lämna den til en annan.

Sedan jag blifvit som knappast återstäld til hälsan igen ifrån min svåra fråssa, gjorde jag med Gouverneurens tilstånd och i sällskap med Hospitals-Doctorn Herr BOENNEKEN en resa inåt landet, några och sextio mil, ända til bergstrakten. Gouverneuren gynnade mig härvid med sit pass til alle befälhafvare på Compagniets befäste poster och anmodade mig, at under denna resan äfven läna min upmärksamhet til alle sådane växter, som antingen förut blifvit, såsom läkemedel nytjade, eller kunde tjäna uti sådanas ställe, til nytta och bruk uti Hospitalerne; til hvilken ända Herr BOENNEKEN anbefaltes, at medfölja, för at lära sig rätteligen känna de samma.

Den 23 *April* anträdde vi resan til häst, til Compagniets post, kallad *Unarang*, hvarest hålles en Sergeant med ungefärligen 20 man.

Den 24 fortsattes resan til *Salatiga*, der åter en befäst skans finnes med en Commendant, som är Fändrik samt några och tjugu man.

Den 26 redo vi til *Kopping*, en Javansk by, belägen högt up vid berget. Härstädes var climatet både kalt och sundt, samt icke desto mindre fruktbart. Ibland andre märkvärdigheter, som jag tog i akt under denna resan, var äfven den besynnerliga omständigheten, at Indiske Fikonträden (*Ficus indica*) som växa i skogarne ansenligen höge, äfven slokade så ned sine grenar, at de räkte til jorden, fattade der rötter och upskuto nye telningar, som efter hand förvandlades til store träd. Et enda dylikt Fikonträd gjorde således med sine rotade grenar en myckenhet af lika som kamrar och utbredde sig ganska vida.

Kamadu kallades et slags blader, hvilke bränna likasom brän-nässlor, men mycket starkare, ja så, at huden inflammeras. De äga på hvarje åder spitsige taggar, genomskinlige och fylde med en våtska, som förorsakade denna brand. Den befans vara en förut okänd art af

nåsla, som jag då kallade *Urtica stimulans.* En ovan, som rusade til, at med bara hånder afbryta grenarne af detta lilla tråd eller buske, fick dyrt betala sin oförsigtighet och okunnighet. Javanerne kånde den almånt ganska vål och Hollåndske invånarne kallade den *Buffelsblad.* Hos Javanske Förstar år vid högtideligheter det altid brukeligt, at låta för nöje skull, en Tiger fåkta med en Buffel, innom en upråttad afplankning, vid hvilken en stor mångd af åskådare kunna sitta såkre för al fara. Om Buffelen vid et sådant tilfålle år trög at angripa sin fiende, så piskas han med desse blader, hvaraf hetta och brand upkommer i huden, så at han omsidor blir aldeles vild och rasande. Då man blifvit brånd af detta nåsle-tråd, får man icke tvåtta sig med vatn, emedan svedan deraf blifver långt vårre; utan båsta medlet deremot år, at påstryka, antingen någon olja, eller mjukt kokade risgryn.

Den 27 vånde vi åter om igen och förfogade oss til *Salatiga.*

Den 28 afreste vi hårifrån, beledsagade utaf Fåndriken, til en Javansk

by

by, kallad *Tundang*, der vi beslöto, at tilbringa natten. Byen var tämeligen stor och husen bygde små, utaf Bamborör, like löfhyddor, ej tätare, än at lusten i detta heta climat kunde spela igenom. Vi drogo icke in hos någon af Javanerne, utan låto upbygga enskildt för ofs en hydda. Detta förrättades straxt utaf åtskillige Javaner och det gick så otroligen fort, at innan vi hunnit stiga utaf våre hästar, afsadla dem och afpacka våre saker, var icke allenast vårt hela hus färdigt, utan det var äfven meubleradt med en lafve at ligga på, 3:ne stolar och et bord, hvilke alle nu förfärdigades nye. Jag stod helt förvånad öfver denne nybygnad och inträdde med största förundran under dess skugga. Några Javaner högg tjockare och smalare Bambo-stockar, andre gjorde med tvänne hugg på hvarje sida deraf et hol och andre inträdde uti sådane hol smalare Bambokäppar. Sedan flätades löfqvistar emellan, och huset blef igenom mänge händer innom få minuter färdigt, äfven som bord och stolar på lika sätt, ehuru icke desse voro jämne eller släte, och sålunda icke passade sig för förnäme lättingar, utan endast för utmattade resande. Eme-

Emedan vi tidigt före aftonen ankommit, gick jag ut och besökte skogarne samt nejden deromkring, för at insamla några örter. *Dioscoreæ* voro både vilde och odlade, samt slingrade sig med sina rankor, ofta up til topparne af tråden.

Och emedan vi icke ägde någon tilgång til ljus, upgjordes utanföre dörröpningen en eldbrasa, omkring hvilken jag med mine insamlade örter och de andre Herrarne med sine fulstoppade tobakspipor satte sig. Det dröjde sedan ej länge, förr än en hel tropp med Javaner utaf byens invånare ankommo och slogo up sit talrika läger framföre oss. Ibland desse voro åtskillige Musikanter samt en stor hop dansare och danserskor, som voro af mine resekamerater hit beställde, för at roa mig och gifva mig tilfälle, at se Javanernes lekar. Spel på pipor, strängar och trummor begyntes och dansen började samt fortsattes med åtskillige rörelser och åtbörder, merendels utaf tvånne dansande tillika. Hvar och en, som dansade, måste betala något litet för hvarje dans, åt den, som han dansade med, eller åt Musicanterne. Således måste vi äfven förse

førse våre medhafde Slafvar med något smått mynt, før at kunna deltaga uti nøjet.

Jag nekar icke, at ju denna rolighet var ganska artig; men den oro, som myggor førorsakade oss på detta låglåndta ställe, førbittrade alle andre nøjen och lade et oøfvervinnerligt hinder i vågen før vår nattero. Hvarken ullstrumpor eller støflar førmådde afhålla myggorne ifrån våre føtter: och ånskønt røken så vål af elden, som af tobakspipan någorlunda friade våre ansigten, voro dock før mig, som aldrig varit ålskare af någon slags røk, desse førvarings-medel aldeles odrågelige. Omsidor efter midnatten gick jag til fångs på min gråsbåd och under en fløja samt upspånde nåsdukar så førdøljde mig, at de førføljande myggorne føga annorlunda, ån med sin pipande Musik, kunde oroa mig.

Efter aldeles ingen njuten sømn på detta ställe, fortsatte vi morgonen derpå, vår resa til *Samarang* och ankommo dit den 1 Maji.

Jag aflade hos Gouverneuren, en vånlig, artig och ålskansvård man, mit

besøk

bosók och berättelse om hvad jag under resan kunnat samla och uptäcka. De växter, som kunde användas til nytta för de sjuke, uti och utom Hospitalerne, voro följande, nemligen:

Fumaria officinalis, af Javanerne kallad *Rumpung*, fans uti de bergaktige trakterne vid Kopping uti föga myckenhet.

Rubus moluccanus och tvånne andre arter funnos emellan Salatiga och Kopping, vid sidorne af backarne och i synnerhet vid bäckarne, i öfverflöd.

Artemisia, malört, af Javanerne kallad *Domolo* och af Malejerne *Seroni*, växte emellan Salatiga och Kopping, på backarne och slätterne, i största öfverflöd.

Sonchus oleraceus, af Javanerne kallad *Dimboring* sågs vid Kopping; likaså

Lactuca, Sallad, Javanernes *Belot*, dock föga, mellan Salatiga och Kopping.

Scolopendrium hade inqvarteradt sig på trån emellan Unarang och Salatiga.

Cap-

Capsicum, Spansk Peppar, som Javanerne gifva namn af *Lombo*, fans vild emellan Salatiga och Kopping.

Oxalis acetosella, Javanernes *Samangi Kunong*, förekom öfver alt almån.

Chenopodium, på Maleiska *Paijam china*, våxte vid Kopping.

Sanicula, på Javanska *Spran*, stod vid båckarne emellan Salatiga och Kopping.

Ranunculus och en *Persicaria*, den Malejerne kallade *Dukut Parang* våxte med den föregående.

Schœnanthus, på Maleiska *Sire*, fågs mellan Unarang och Kopping.

Fragaria vesca, Smultron, Javanernes *Manikan*, förekom i detta varma land vid Kopping och de dervid liggande båckar.

Clematis slingrade sig omkring buskarne emellan Salatiga och Kopping.

Agrimonia, på Maleiska *Upan Upan Karpo* våxte med den föregående.

Salicornia fruticosa, Javanernes *Tjimbine*, våxte vid Samarangs strånder.

Vi-

Vitex kallades af Javanerne *Simina*, ſamt *Lagundo* och var mycket almån på flere ſtällen.

Coſtus arabicus, den jag förut funnit almån uti diken omkring Batavia, fans äfven ganſka almån här, ifrån Samarang ända til Salatiga, växande ibland buſkarne och det höga gräſet.

Leonurus cardiaca, kallad på Maleiſka *Klenglengang*, växte vid Kopping.

Urticæ, näſlor, växte här och der, tämeligen almänne.

Hibiſcus abelmoſchus prunkade med ſine blad och vackra blomor emellan Samarang och Salatiga.

Adiantum fans vid kanterne och äfven in uti ſkogarne, ſamt vid bäckarne.

Datura ſtramonium, *Rotecubung* kallad, emellan Samarang och Unarang.

Smilax uti ſkogarne vid Unarang.

Solanum nigrum, Galnebär, vid Kopping.

Verbeſina acmella, Malejernes *Sironi*, var almån öfver alt.

Amomum zingiber, Ingefåra, den Javanerne kalla *Tjai* och Malejerne *Bangle*, förekom måſt odlad utaf Chineſerne; men *Amomum zerumbet*, ſom både Javaner och Malejer åfven ſtundom kalla *Bangle*, likvål almånnaſt får namn af Lampujang, våxte til öfverflöd, håldſt på ſandige och magre ſtållen, emellan Salatiga och Samarang.

Curcuma, gurkmeja, af ſomlige *Kunir*, af andre åter *Kunjet* nåmnd, fan jag endaſt vid Samarang.

Kæmpferia eller *Sempu*, ſtod vid Salatiga uti vatnagtige och låge dålder.

Amomum compactum, kardemomor, af Javanerne kallad *Mojei* och deſs frukt *Kappologo* våxte odlad vid Salatiga.

Piper longum, långpeppar, Javanernes *Tjabe* och *Dandang Muſſu* våxte rikeligen uti ſkogarne vid Salatiga åfven ſom annorſtådes, ofta på ſjelfva ſten-gårdesgårdarne.

Piper nigrum, ſterk-peppar, *Maritjo* kallad, våxte uti öfverflöd vid Salatiga uti ſkogarne.

Pi-

Piper cubeba, kryd-peppar, fom fick namn af *Komukus*, öfverflödade uti fkogarne vid Tuntang och år den art, fom öfverfåndes til Europa.

Melilothus, nåmnd af både Javaner och Malejer för *Treba*, hade jag förut mårkt vid Batavia; nu fans den vid Salatiga.

Cannabis fativa, våxte ockfå på et ftålle vid Salatiga; den var hög, blef en bufke och kallades af Javanerne *Ginje*.

Cyperus rotundus våxte allmån öfver alt.

Saccharum officinarum, Såcker-rör, kallades *Tebu* och odlades öfver alt, famt våxte vild vid Salatiga.

Mirabilis jalappa förekom måft odlad, men fans ockfå vild vid Salatiga famt kallades på Maleifka fpråket *Kambang Pokul Ampat*, hvilket aldeles fvarar emot Hollåndarnes *vieruhrs bloem*.

Cynoglosfum, Malejernes *Upan Upan Sapi*, fans mellan Salatiga och Kopping.

Cicuta? ofvan före Salatiga uti bergsklofvarne och vid båckarne.

Plantago major ſtod vid båckar och annorſtådes rikeligen.

Ricinus communis och *Jatropha curcas*, hvilken kallades på Maleiſka *Jarrak*, voro bågge ganſka almånne både hår och annorſtådes på ön Java.

Utaf *Arum* voro åtſkillige arter almånne vid vatnpusſar och uti alle diken.

Caryota urens, kallad *Saguer*-tråd, våxte emellan Salatiga och Kopping, ſamt ſades vara det råtta trådet, hvaraf Sago-gryn ſkola göras.

Ocymum baſilicum var almån hår å orten, likaſom *Ocymum ſanctum* vid Batavia och på andre ſtållen.

Tamarindus indica, et ganſka högt, ſtort och vackert tråd, var ganſka almånt öfver alt.

Casſia fiſtula och *javanica*, *Dranguli* kallade, hvars långe trinde frugter aldeles likna kåppar, våxte almånt uti ſkogarne vid Tundang.

Acorus calamus våxte vild vid Samarang och på månge andre ſtållen, ſlingrande ſig omk[illegible]ng tråden och med

ſine

ſine taggar formenande vandraren en fri framgång.

Crinum latifolium, ſom kan nytjas i ſtället för *Scilla* våxte hår, vid Batavia och annorſtådes.

Sida aſiatica kallade Européerne Malva arborea, och våxte vid Batavia, Samarang och annorſtådes almån.

Af *Gnaphalium* funnos tvånne ſorter vid Kopping, dem Javanerne kallade *Sombong Madur*.

Sambucus canadenſis, Javanernes *Soobo*, våxte uti bergens klyfter vid båckarne omkring Kopping.

Poterium ſanguiſorba? våxte mellan Unarang och Samarang.

Ophiorhiza mungos eller *Lignum colubrium*, af Javanerne ſå vål, ſom af Malejerne kallad *Kajo ular* och *Bidara laut* var hår och der tåmeligen almån.

Jasminum, ſamlades vid Salatiga.

Coriandrum ſativum, nåmnd af Javanerne för *Katumjar* fan jag på några få ſtållen, der något annat odlades,

så at den tycktes med frön blifvit hitbragt ifrån Europa.

Piper betle och *Areca catechu*, tvånne för Indianerne oumgångelige växter, funnos öfver alt.

En Tyſk Fältſkär, ſom förut varit uti Compagniets tjänſt och var mycket älſkad utaf Gouverneuren uti Samarang, hade haft den olyckan, at få hvita ſtarren på bägge ögonen, ſå at han nu var aldeles blind. Då Gouverneuren utaf Hospitals-Medicus, ſom var min vård, förnummit, at jag tiltrode mig, kunna återſkaffa denne Fältſkär ſin ſyn igen, erböd han mig et hundrade Ducatoner, i fall jag derutinnan lyckades; och emedan alle mine chirurgiſke inſtrumenter hade åtföljt Skeppet til Juana, låt han ſtraxt genom en afſänd courier hämta dem. Men denne man, ſom var något öfver ſin medelålder, måtte ſjelf ägt ganſka litet förtroende til ſin egen vetenſkap Chirurgien, emedan han var lika ſå envis, ſom han var blind, och ville aldeles icke låta förmå eller öfvertala ſig, til at undergå någon operation. Jag efterfrågade derföre, om icke några andre blin-

de

de funnos, hvilke jag kunde tilſkynda någon hjelp och tillika underviſa min beſkedelige vård uti en operation, ſom år en ibland de vackraſte uti hela Chirurgien. Han anſkaffade genaſt en åldrig Europeiſk man och en 70 års gammal Chineſiſk gumma, bågge blinde på båda ögonen, den förre aldeles ſtenblind och den ſednare kunnande något litet vågleda ſig. Bågge blefvo af mig lyckeligen opererade och återfingo fulkomligen ſin ſyn. Jag öfvertalades ockſå, före min afreſa hårifrån, at til min vård öfverlåmna icke allenaſt desſe ögon-inſtrumenter, utan flere andre inſtrumenter, hvars bruk på ſkeppen man ſållan har af nöden.

Blomorne, ſå vål enkla, ſom dubla utaf *Nyctantes Sambac* uptrådas ofta på en tråd och nytjas åfven hår til kranſar på hufvudet utaf de Europeiſka Fruntimbren. Stundom vid Baler få Cavaillererne en dylik krans med en *Tjampaca* bloma midt uti, at hångas om halſen. Lukten håraf år ganſka angenåm, åfven ſom deras ſnöhvita fårg år mycket behagelig.

Kaffé-planteringen idkades på gan-

 ſka

ſka månge ſtällen och desſe plantager äro obeſkrifveligen vackre. Kaffé-trädet bär på tredje året de förſte böner. Et hundrade träd gifva gemenligen 3 à 4 Pickels böner, hvarje Pickel af 120 ſkålpund, det ena året mer, det andra något mindre. Uti förſta början ſades Holländſka Compagniet hafva betalt til Javanerne 25 Riksdaler för hvarje Pickel Kaffé; nu betalas icke mer, än ſex Riksdaler, af hvilke *Tommegom* eller Landsfogden behåller 2 Riksdaler, ſå at den arbetande och planterande Javanen ej får mer, än fyra derutaf. *Erythrina corallodendrum*, ſom kallades *Dadap*, var härſtädes altid planterad emellan Kaffé-buſkarne, ſom ſtodo gleſt, för at gifva Kafféſkogen en lagom tjock ſkugga emot den brännande Solen.

Det var öfver måtton angenämt, at ſe en ſådan plantering, nemligen en ſkog af trän uti rätta rader, beſtående til en del af höga och gleſa trän och til en del af buſkar, ſom ſtodo täkte både med en myckenhet Kafféböner och med en hop hvita blomor på ſine utbredde och något nedſlokande grenar.

Den 3 *Maji* firade Javanerne ſit Nyår.

år, då *Patti*, eller Provinſens Hőfvitsman, ſom hår reſiderade, gaf en ſtor måltid, hvartil alle Compagniets tjånare uti Samarang voro budne.

Den 14 *Maji* reſte jag med et Holländſkt ſkepp ifrån Samarang til Japara, der jag blef obeſkrifveligen vål emottagen och gynnad utaf Herr *van der* Beek, ſom var Reſident på detta angenåma ſtålle, en Herre, ſom både ſjelf ågde lårdom och i denna del af őſtra verlden befordrade både vetenſkaper och deras idkare. Deſs ſynnerliga godhet emot mig ſkal jag aldrig főrglőma; men ődet ville icke hårſtådes tillåta mig, at långe qvarblifva, emedan ſkeppet på Juana hade redan intagit ſin ladning och jag måſte ſnart ſkynda mig hårifrån, főr at åtfőlja det ſamma til Batavia.

Den 20 *Maji* fortſatte jag min reſa til håſt őfver land til Juana, åtfőljd af en Javan, den Herr *van der* Beek hade medgifvit mig til vågviſare. Och ſom reſan var főr lång, at på en dag uti hettan főrråtta, undfick jag recommendations-bref tillika, til en Főrſte, den jag under vågen ſkulle beſőka och

ſom var giſt med Kejſarens Syſter. Hos denne Prins fick jag hvila öfver natten, ſedan jag om aftonen haft den lyckan, at med honom enſam få ſpiſa vid deſs bord och på rådbråkad Maleiſka ſpråka om hvarjehanda ſaker. Natten var dock ganſka mycket afbruten både utaf uglor och andre djur, ſom ſkreko hela natten. Dagen derpå emot aftonen ankom jag til Juana och gick genaſt med en Slup om bord, emedan ſkeppet redan hade begifvit ſig hela milen ut ifrån redden.

Strånderne långs efter Javas norra ſida äro ganſka låga och hamnarne grunde, merendels moddrige; Skeppen måſte derföre ligga långt ute på redderne och om de ſtarkt laſtas, blifva de på flere ſtällen faſtſittande uti moddret. Sådant hände nu vid Juana, oagtadt ſkeppet redan lagt långt ut, för at kunna emottaga reſten af ladningen; och oagtadt vi pasſade på vid högt vatn, at hisſa våre ſegel, nödgades vi ändock på ſtora båtar aflaſta en hop plankor, för at lätta ſkeppet. Och när det ändteligen blåſte up en god vind, ſeglade vi likvål hela två milen ſå uti moddret, at vatnet efter ſkeppet af den blå leran

blef

blef grumladt och blåagtigt. Alle ſjöfarande intyga ockſå, at vatnet mer och mer härſtädes minſkas ſamt ſtränderne tilökas och hamnarne upgrundas. Detta ſkal vara ſkjedt i ſå betydande mohn, ſedan Oſtindiſka Compagniet förſt hitſände ſine ſkepp, at der nu äro kärr, hvaräſt ſkeppen den tiden lågo, och dit de nu på långt när icke kunna komma. Denna norra ſidan af Java är ockſå fruktbaraſt, deremot den ſödra är mycket bergagtig, har djupare vatn och är mera ofruktbar.

Emellan Juana och Japara ſticker en udde ut i ſjön, ſom vi nu förbiſeglade. En klippa härſtädes fick namn af *Djefvulsklippan*, emedan der ſkola ofta uppehålla ſig ſjöröfvare, äfven ſom vid *Jntermaja* och *Boompjes* öarne, hvilke angripa och borttaga ſtörre och mindre fartyg, ſom icke äro väl beväpnade eller ſegla under betäkning af något ſkepp. Desſe Röfvare äro icke Javaner, utan ankomma ifrån ön Borneos kuſter och deſs underliggande öar, och kunna ſåledes icke utrotas.

Reſan gick ganſka lyckeligen för ſig och vi ankommo til Batavia igen den 1 Junii.

Så snart jag var tilbakakommen til Batavia, blef jag kallad, at som Medicus göra tjänst på det sjukskepp, som ligger på redden utan för staden. Ånskönt alle sjuke vid skeppens ankomst på redden altid straxt blifva förde til Hospitalet i Staden, åfven som de, hvilke sedan kunna sjukna; så hålles likvål beståndigt et så kalladt sjuk-skepp, merendels et gammalt och annars obrukeligt skepp, til at emottaga dem, som sjukna om nattetid, då Staden år tilsluten och ingen kan inkomma. Denna tjänst eller snarare natt-vakt går för vårf emellan alle de Skeps-Fältskårer, som åro uti Batavia; men sållan förråtta de den sjelfve, utan i sit ställe lega dertil någon gammal Fåltskår. För en Ducaton blef jag altså denne gången derifrån befriad.

Jag hade nu den lyckan få göra bekantskap med en hederlig Landsman, Herr WIMMERCRANTZ, Capiten Ingenieur uti Holländska Compagniets tjänst och uti den samma åfven så nyttig, som almånt ålskad och högaktad. Han bodde uti förstaden och emottog mig icke allenast med mycken vånskap, utan visade mig åfven sedan under mit vistan-

viſtande hårſtådes verkelige tjånſter och mycken ynneſt, med hvilken han altid omfattat flere af ſine ålſkade Landsmån.

Den 19 *Junii*, under det jag ånnu måſte vånta på något ſkepp, ſom ſkulle ſegla til Ceilon, hvilken ö jag önſkade få beſöka; gjorde jag med General-Gouverneurens tilſtånd och i ſålſkap med Herr Baron *von* WURMB, ſamt beledſagad af en betjånt, den Commisſarius öfver Inlånningarne hade medſånt, en reſa inåt landet, ånda til varma badet och de ſå kallade Blå-bergen. Til denna reſan hade Herr Capitenen WIMMERCRANTS haft den godheten, at låmna mig ſin egen håſt, hvilken jag fick nytja både til fram- och återreſan.

Förſte dagen reſte vi til *Tanjong*, et ſtålle, ſom nu tilhörde Rådsherren CRAN, liggande vid paſs 18 pålars våg ifrån hufvudſtaden. Landet år hår afmått med ſtålpar, likſom i Europa, men likvål af olika afſtånd.

Den 20, reſte vi om morgonen til *Tjipinong* vid paſs 25 pålar, hvaråſt vi ſpiſade middag och ſedan vidare förbi *Tji-*

Tjimangis och *Tjiluar* til *Buytenzorg*, 50 pålars våg ifrån Batavia. Detta ſtålle år inråttadt til nöje för den regerande General-Gouverneuren, och har blifvit utſedt ſamt bebygdt dertil af General-Gouverneuren IMHOFF. Stenhus-bygnaden år ganſka vacker, beſtående af tvånne flyglar och et litet Citadell med vackre trågårdar emellan. Deſs aflågſenhet från hufvudſtaden gör dock, at General-Gouverneuren ſållan kan viſtas hår.

Den 22 reſte vi til *Tjiſeroa* och derifrån vidare öfver höge berg til *Tjipannas*. Bågge deſſe orter, åfven ſom *Pondogede* och *Arkidomas* tilhöra General-Gouverneuren eller råttare Hollåndſka Compagniet. Hårſtådes hvilade vi öfver natten, och beſågo det varma badet, ſom på Maleiſka kallas *Tjipannas* och gifvit den omkringliggande trakten ſamma namn.

Varma Badet upkommer nåſtan midt emellan de tvånne ſtore Bergs-raderne, uti en dåld. Vatnet befans icke vara kokhett, utan fingret kan fördraga hettan, då det ſtickes deri. Det upvållade på flere ſtållen. Öfver den ådran,

ſom

ſom fórer vatnet til Brunshuſet, var en hydda bygd. Sjelfva holan var fóga djup och ſprånget icke mycket ſtarkt; jorden omkring var roſt-fårgad och vid ſidorne af vatnet hade ſatt ſig en hóg-grón tun ſkårpa, ſom aldeles liknade kopparerg. Huſet, ſom år bygdt fór badets nytjande, beſtår af tvånne delar: den ena kammaren år mycket ſtor, igenom hvilken vatnet ledes til den andra: hår voro tvånne luckor på golfvet, fór at renſa vatnet ifrån ſin orenlighet. Den andra kammaren hade en ſtor fyrkantig hola, beſlagen med bråder, och fórſed med trappa. Til detta rum lópa tvånne tappar af metall, utur hvilke man kan efter godtycko framſlåppa kalt eller varmt vatn, til den hógd, man behagar, under badningen. Ofvan på vatnet ſamlade ſig en ſkorpa, nåſtan ſå tjock, ſom et runſtycke, och var ſaltagtig. Det berättades mig, at om vatnet nytjades til drickning, ſkulle det laxera och at det derfóre ſållan brukades invårtes, utan måſt utvårtes. Fór någon tid ſedan hade månge ſjuke, åfven utur Hospitalerne, bliſvit hitſånde ifrån Batavia, at nytja badet och til den åndan et Hospital inråttadt hårſtådes, hvilket nu mera ſtod

obru-

obrukeligt. En Europeisk bonde bodde nu hårstådes och hade upsigten öfver badet och några trågårdar.

Climatet var ganska sundt och förfriskande; ja luften var, i synnerhet mornar och qvällar icke allenast kylig, utan rått kall, så at jag, som icke medtagit någon öfverråck, af aftonkölden darrade och frös uti et land, som låg nåstan under sjelfva Æquatorn.

Kål, rotfrugter, grönsaker och frukttrån ifrån Europa odlades hår och våxte ganska frodigt, åfven som vid *Arkidomas*, *Tjiseroa* och *Pondogedé*, ifrån hvilke alle platser, förfriskningar upsåndas trenne gånger hvarje vecka til Batavia, för General-Gouverneurens bord. Apelsinerne mognade och voro mycket smakeligare, ån de, som våxte nårmare intil Batavia.

Javanerne berättade och ville intala Européerne til at tro en så löjelig historia, at på *Tjipannas* bergen skulle finnas en sort Apor (*orang utan*) som ågde krusigt hår och fötterne vånde bakåt. Ingen Europé hade någonsin hår set sådane.

Ja-

Javanerne och de Chineser, som bodde ibland dem, hade sine tak tåkte med klyfde Bambo-stycken, som ymsom voro lagde på hvarandre, nästan likasom tegelpannor.

En *Ardea* såg jag på detta stålle, som liknade *Antigone*: *rostrum* var *albo-flavescens*; *gula nuda*, *flava*; *caput calvum*, *albidum*; *pedes cærulescentes*; *remiges cinereo-nigri*; *dorsum et cauda nigra*; *abdomen albidum*.

Turturdufvorne (*Columba risoria*), som på Goda hopps udden altid åro blå, voro hårstådes blekare och merendels hvita.

Kadondon var et tråd, som nyttjades til lefvande gårdesgårdar.

Andewalu kallades en ranka med tredelte blader, som utgafs för at vara et godt motgift.

Korang garing och *Tampal utan* voro tvånne våxter, med hvilke Javanerne fårgade blått.

Boa kirai nämndes en frukt, som var mycket sammandragande och sträf.

Tingling mintik sades vara et godt och hjertstyrkande medel.

Den 24 återtågade vi tilbaka öfver bergen til *Pondogedé*. Öfverst på bergen, som voro öfver alt bevåxte med skog och buskar, gingo vi ifrån våre håstar och vågen, för at upstiga ännu högre til toppen och för at der bese den ganska bekanta och mycket omtalade vatnholan vid *Mehemedon*. Jag träffade här nästan norra Europas climat och ibland andre våxter, äfven åtskillige både Mossar (*musci*) och Lafarter (*Lichenes*), som annars äro så sällsynte och nästan osynlige uti Indiens varmaste luftstrek.

Vi förblefvo öfver natten uti *Pondogedé* och dagen derefter reste vi til *Arkidomas*, at bese et ställe, som var ganska märkvärdigt för åtskillige små uti sten uthugne bilder, hvilke voro stälde i skogen, 3 à 4 tilhopa på åtskillige ställen. Javanerne vårdade desse mycket noga och både Javaner och Chineser offrade åt dem. Under vägen sågos vilde Påfoglar, som tame vårdas såsom säl-

sållsame uti Europa, flyga af och an uti skogarne, samt stundom sätta sig på grenarne, för at prunka med sine långe, nedhängande och prågtige stjertar. Jag sköt deraf en, som stektes til aftonen, men var ganska torr och osmakelig. Hela dagen hade en Commendant från et litet Citadel gjort oss sällskap och medtagit tvånne Soldater, som för at bortskråma Tigrarne, beständigt blåste på tvånne små Waldhorn. Tigrarne sades hår vara ganska farlige, at de ofta borttogo vandrande Javaner och at de aldeles icke kunde tåla ljudet utaf starke blås-instrumenter. Vi ankommo emot aftonen til *Buytenzorg*, hvilket ställe Javanerne kalla *Bogor*; men innan vi dit framkommo, redo vi til et ställe vid *Paditulis*, för at bese en mycket gammal sten, på hvilken voro bokståfver uthugne, dem ingen hittils kunnat låsa eller uttyda. Stenen år af en mans högd och vid pass en aln bred. Skriften tykte jag vara ställd ifrån vånster til höger och bestod utaf åtta och en half rad.

Den 26 gjorde vi åter en liten resa ifrån vågen, til Berget *Tjerroton*, som år uti flere hänseenden mårkeligt. Det

ligger enſtaka nåſtan midt uti landet. Vår koſa ſtyrdes hitåt förnåmligaſt i den affigt, at beſe des beſynnerliga holor, uti hvilka Svalor, (*Hirundo eſculenta*) bygga ſine bon, ſom åro gelèeagtige, och nytjas til föda. Vi upſtego til fots innom en liten ſtund, til bergets högd och funno, at desſa holor voro egenteligen vid ſödra ſidan af berget och ofvan til aldeles tåkta. De tycktes icke hafva kunnat tilkomma igenom råmnande, emedan upåt icke ſans någon ſpricka; utan förekommo de mig vara tilkomna utaf luften igenom vittrande, emedan de altid gingo på djupet och ågde vatn uti botn. Jag ingick uti en och annan af dem och nedſteg åfven et godt ſtycke uti dem på Bambo-ſtegar, utan at finna annat ån fara, mörker och likſom fördelningar uti flere kamrar. Javanerne ville icke tillåta oſs, at hårifrån borttaga några nåſten, men ågde likvål för oſs den höfligheten, at icke allenaſt ſkånka oſs några, ſom voro oſkadde, utan förårade oſs åfven, på vår begåran, tvånne Svalor af den art, ſom bygde hårſtådes och voro ſmå, ſamt aldeles ſvarte.

Min

Min rese-kamerat och jag blefvo hos Lånets Javanske Hőfdinge til middagen ganska kostsamt undfågnade. Han sjelf, tillika med dess Svåger och vi tvånne resande utgjorde hela Sålskapet. Vår vård talade någorlunda och fórstod den Maleiska vi talade. Fór hvarje af oss var maten sårskildt uplagd på små porcellins talrickar. Utaf hvarje rått var således icke stor myckenhet, men rätternes antal fór hvar och en gick ånda til niotio, så at vi knappast fórmådde smaka hvar och en deraf.

Den 28 redo vi til en Landtgård, som tilhórde Herr DUURKOOP. Den var őfvermåttan vacker och hade et mårkvårdigt torn, hvilket gaf tydeligen nio stafvelsers echo tilbaka. Ifrån detta vackra stålle ankommo vi omsider til baka til Batavia.

Under denna resan hade jag sett, at Chineserne uti stor myckenhet satt sig ned, åfven inne uti landet; men at de likvål icke bodde tilhopa med Javanerne. Detta sades vara fórbudit derfőre, at oenighet och twister skulle undvikas, hvartil Chineserne sades vara mycket

benågne, så framt de icke ändrade Religion och låto omskåra sig. Icke desto mindre voro ganska många Chineser gifte med Javanernes döttrar, änskönt Chinesernes döttrar icke fingo gifta sig med någon Javan. Chinesen må ock icke här, såsom uti China inneslänga hustrun eller vanskapa fötterne.

Jag besökte sedan flitigt Hospitalet, der de sjuke väl handterades, men det oagtadt uti stor mångd afledo. De dödas antal berättades nästan årligen hafva ökats och i sednare tider i synnerhet deraf, at canalerne, som förde vatnet igenom Staden, icke vederbörligen höllos rena. Icke sällan märkte jag sanningen häraf, då både grönsaker och ofta döde kreatur, utaf Chineserne vräktes uti älfven, och nedflöto til redden. Sedan de förnämste Herrar börjat utom Staden anlägga Lusthus och trägårdar, samt bo utom staden, hade denne osed fått taga öfverhand. Utaf Listorne underrättade jag mig äfven om det antal Européer, som uti Hospitalet aflidit. Denna lista vil jag meddela ifrån år 1714, ända til år 1776.

År

År	Döde.	År	Döde.	År	Döde.
1714	459.	1735	1568.	1756	1487.
1715	469.	1736	1574.	1757	1441.
1716	453.	1737	1993.	1758	1638.
1717	494.	1738	1776.	1759	1373.
1718	591.	1739	998.	1760	1317.
1719	660.	1740	1124.	1761	1000.
1720	750.	1741	1075.	1762	1390.
1721	614.	1742	1082.	1763	1750.
1722	730.	1743	1283.	1764	1757.
1723	657.	1744	1595.	1765	1754.
1724	769.	1745	1604.	1766	2039.
1725	925.	1746	1565.	1767	2404.
1726	904.	1747	1881.	1768	1831.
1727	676.	1748	1261.	1769	1740.
1728	656.	1749	1478.	1770	2706.
1729	626.	1750	2035.	1771	2316.
1730	671.	1751	1969.	1772	2305.
1731	780.	1752	1601.	1773	1187.
1732	781.	1753	1618.	1774	1957.
1733	1116.	1754	1517.	1775	2788.
1734	1375.	1755	2109.	1776	2877.

Håraf kan ses, at antalet af de döde ökats nästan ifrån år til år; men denna ökning har i synnerhet varit ansenlig efter trenne märkelige förändringar. Ifrån 1714 til 1733 har antalet på döde varit minst. År 1733 begynte man utom staden at uptaga en graf eller vat-

vattuledning til Batavia, hvarvid ganſka månge både Javaner och andre omkommo; ifrån den tiden har ock altid de dödas antal ökat ſig. År 1761 började man, at inlogera uti Hospitalet utom ſtaden flere ſjuke, än de 200 tilfriſknande, ſom der förut endaſt ſkôttes och ifrån den tiden har antalet på döde ännu mera ökats. 1775 blef på redden anlagt et Sjukſkepp, då ſå väl det året, ſom det påföljande antalet af döde varit aldraſtörſt.

På et ſkepp, ſom nu årnades til Ceilon, blef jag på min begåran, antagen til förſte Fältſkår, ſedan Herr Radermacher ſå väl, ſom min vård Doctor Hoffman gjort flere retande förſök, at medelſt någon fördelagtig emploi här på orten qvarhålla mig. Oagtadt jag rätt väl kunde fördraga hettan och för öfrigt befan mig väl uti detta heta luftſtrek, var det dock beſvärligt och tungt, at här förrätta ſine ſyſlor, och kärleken til Fäderneslandet gjorde mig döf för alla andra föreſtälningar, äfven i en tid, då jag på intet ſätt kunde innom min foſterbygd förutſe någon lycka för mig.

In-

Innan ſkeppet hant laſtas til den föreſtående reſan til våſtra kuſterne af Indien, gjorde jag ånnu åtſkillige utvandringar omkring Batavia ſtad.

Jaccatra år et någorlunda vackert ſtålle, något utom Batavia; den var fordom hufvudſtad för denna delen af Ön och eröfrades af Hollåndarne år 1619. Hår hålles nu et litet antal Soldater, at förſvara Citadellet och vara Batavia til likaſom en förmur.

Portugiſerne ankommo vål til Java, långt före andre Européer och redan 1510, men hunno aldrig få några ſåkre bopålar hårſtådes fåſtade. Efter dem ankommo ſedan Engelsmånnerne och kort derefter Hollåndarne 1596.

Ön Java år lång och mycket ſmal, uti långden i det nårmaſte 140 mil från öſter til våſter, och uti bredden 30 Tyſka mil, ifrån ſöder til norr.

Trenne Religioner åro på Java almånna, nemligen den Hedniſka ibland en del Javaner och Chineſer, den Mahometanſka ibland en ſtor del af Javanerne och den Chriſtna ibland Européerne

erne ſamt en del Javaner, Malejer och andre Indianer.

Det Java til handel egenteligen frambringar, beſtår förnämligaſt uti Ris eller Risgryn, ſom äro förträffelige och föras til flere orter i Indien til affalu; *Cardimomer* af den ſort, ſom har rundade fröhölſor (*Cardamomum compactum;*) *Socker* ſom til odling blifvit infördt i landet, våxer i ymnighet och ſåſom puder-ſocker föres icke allenaſt til alle Indiſke Handels-ſtällen, utan ock til Europa; *Salt*, ſom föres til åtſkillige Indiſke platſer och år i ſynnerhet ganſka dyrt på Molucciſka öarna; *Peppar*, ſom föres måſt til Europa; *Indigo*, *Kattun* och något *Bomulsgarn*; *Fogelnäſten*, ſom merendels förſäljas och det med ganſka god vinſt, uti Canton af China.

Loxia oryzivora fans mycket på Java och gjorde ofta anſenlig ſkada på Risfälten.

Til ſkiljemynt voro gångbare twänne ſorter ſmåt kopparmynt. Den ena ſorten var et runſtycke, ſom Holländſka Compagniet låter ſlå af vanlig Svenſk koppar uti Europa, hvarifrån de ſedan hitföras. Häraf äro twänne ſorter, aldeles lika, utom ſtorleken, ſom deri ſkiljer ſig, at det ena år dubbelt mindre. Det ſtör-

ſtörre af desſe kommer närmaſt i ſtorleken til de Svenſke runſtycken. Å ena ſidan år Compagniets vanliga vapn ſamt årtalet och å den andra år den provinſens vapn, uti hvilken detta mynt blifvit ſlagit. Vårdet af hvardera utaf desſe år dubbelt emot det, ſom de ſkulle åga j Europa, ſå at Compagniet vinner derpå vid paſs et hundrade procent. Den andra ſorten år et Javanſkt mynt teknadt på ena ſidan med Javanſke bokſtåfver och på den andra med en krans, innom hvilken ſtår *Duyt Javas* och Chriſtna årtalet, då den blifvit ſlagen.

Likaledes ſåg jag åtſkillige Hollåndſke Ducater uti Chineſernes och Javanernes hånder; men på desſe hade man intryckt å öfra ſidan, med en liten rund ſtåmpel, några Javanſke bokſtåfver, ſom gjorde den ibland detta folk begårlig och gångbar.

Chineſerne nytja toflor med baklåder och tjocka ſolor, innom hvilke åro flere rader af hatt-tof, at de aldeles icke ſlåppa vatn igenom och förorſaka våta fötter, men desſe åro, åfven ſom deras lika beſkaffade ſtöflar, oviga och tunga.

Reſan

Resan til Ceilon.

1777 *den* 5 *Julii* förfogade jag mig, under den Alsmägtige Gudens beskyd, om bord på Skeppet *Mars*, för at med det samma affegla til Ceilon, förfed med flere recommendations-bref til Gouverneuren och andre Åmbetsmån derstådes.

Den 7 lyftades ankaret och vi gingo under fegel, med en ftilla och gynnande vind, famt lämnade til rygga et af de härligafte land på jordklotet.

Den 11 derpå följande kaftade vi åter vårt ankare vid *Anjer*, för at här tilbringa några få dagar och hämta några fat vatn til vår föreftående refa. Svenska Oftindiska Skeppet *Stockholms Slott*, fom årnade fig til China, låg redan förut här på redden, at förfe fig med vatn och jag ägde den glädjen, at hårftådes träffa och omfamna flere älskade vänner och Landsmän, fåfom Capiten PETTERSEN, Superchargeurerne ALNOOR och BLADH med flere. Det vatn, fom här hämtades, utur den nedrinnande bäcken, var väl fött och någorlunda godt, men ganska grumligt: och igenom det, at landftigningen hårftådes var ganska fvår och at faten uti vatnet rullades til lands, ökades detta grummel ännu mera. Vatnet bidrog

ock

ock ganska mycket, at under resan öka och underhålla de upkommande Diarrhéer ibland besåtningen; ja et enda glas kunde knappast drickas ensamt, förutan tilblandning af Thé eller Caffé, utan at det förorsakade den nysnämnde olägenheten.

Den större arten *Pisang* (*Musa troglodytarum*) såg jag här äga tämeligen tydelige frön, platte och nästan så store som Lin-frön.

Spanske *Rör* såldes i myckenhet utaf de uti byen boende Javaner och Svenskarne tilhandlade sig åtskillige utaf den bätre sorten, hvarvid jag, med det lilla jag förstod af Maleiska Språket, hade det nöjet, at tjäna mine Landsmän såsom Tolk.

Fortsätningen af vår Resa gick sedan lyckeligen för sig, med foglige vindar, så at vi den 9 Augusti passerade Solen och den 28 derpå följande fingo Mallabariske landet i ögnasigte vid *Cochim* samt seglade sedan längs efter kusten af det samma förbi *Porca*, *Coilan* och *Cap Komorin.* Skeppet var icke desto mindre ganska starkt och öfver höfvan lastadt, så at det säkerligen icke

ke befunnit sig väl, om någon häftig storm upkommit. Orsaken härtil, så väl som til många andre oredor, olägengenheter och olyckor, var den öfverdrifna snålhet, som råder hos Compagniets betjäning. Capitenen och alle Officerare äga rättighet at handla med vissa varor och til den ändan lämnas dem vissa läfters rymd uti Skeppet; under denna rättighet införa de och belasta Skeppet med mångdubbelt mera för at göra sin vinst ansenlig. Det är i synnerhet Capitenen och Öfver - Styrmannen, som enväldigt missbruka denna frihet. De handels - varor, som i synnerhet nu af private medfördes, bestodo uti en myckenhet Risgryn, Pudersocker och Arrak.

Den 29 sågo vi ön Ceilon och inseglade följande dagarne til dess redd; men föga fattades, at vi här lidit Skepsbrott igenom Skepparens oduglighet och försagdhet. Under det vi lodade beständigt, märktes, at vi drifvit för mycket inåt de grundare sandbankar, som ligga utanföre den Canal, som åtskiljer ön ifrån fasta landet och skeppet var på vågen, at fastna, då Under-Styrmannen, en rask och tiltagsen Sjöman, seende Capitenens synbara förskräck-

ſkråckelſe och fålda mod, fattade uti luren och commenderade til våndning, ſom innom några minuter förſatte det djupt gående ſkeppet uti djupare vatn och oſs alle lyckeligen utom al farlighet, ſå at vi derefter ſnart kunde ankra och tacka vår Gud, ſom ſå underbarligen frålſat oſs ifrån en ögonſkenlig fara.

Dagen derefter ankom ifrån Europa Zelåndſka Skeppet *Wilhelm V*, och efter några dagars förlopp Skeppet *Loo* ifrån Amſterdam.

Jag affände mine bref til Columbo och hade kort derpå den åran upvakta Gouverneuren Falck, en ganſka lård och förſtåndig man, ſamt den oegennyttigaſte jag kånt af alle Compagniets åmbetsmån. Han var föd på Ceilon, och hade ſtuderat uti Utrecht. General-Gouverneuren van der Parra hade i ſynnerhet befordrat deſs lycka, hvartil han i alle hånſeenden gjort ſig vårdig och förtjånt.

Utom många andre, ſom hår på orten bevårdigade mig med ſin vånſkap, åtnjöt jag åfven mycken ynneſt hos Herr van Sluysken, ſom kallades almånt *Capiten Canel*, och var hufvudman för

för dem, som skalade och lefvererade Canelen. Vid dess bord var jag en eller tvånne gånger i veckan en vanlig gäst och träffade der altid et muntert och upbyggeligt sällskap. Jag gjorde här bekantskap med tvånne hederlige Landsmän, nemligen Herr Baron ALBEDYL, som var Officerare och Herr von KEULEN eller KJELLIN, hvilken satt sig ned, som Borgare och dref en riktande samt vidsträkt handel på Coromandelske kusten. Jag ökade vidare mine bekantskaper med en gammal hedersman, Herr Capitenen HÖPNER, som ifrån Sverige först rest såsom ung Matros på et Handels-Fartyg, och då under attaken af en Turkisk Sjöröfvare igenom en kula förlorat sin ena tume samt sedan tjänt sig up uti Holländska Compagniets tjänst, i synnerhet för sine insigter uti Artillerie-vetenskapen och Fyrverkeriet. Denne hedersgubbe ansåg mig icke allenast, som en vän och älskad Landsman i sit hus och ibland sin famille, utan tilböd mig äfven sit bord och en kammare under mit vistande här å orten, hvilket tilbud jag likvål icke ville antaga, utan häldre bo uti det vanliga herberget, för at friare få göra mine resor och samlingar utaf denna öns Naturalier.

Co-

Columbo, ſom år hufvudſtaden för Holländſke handelen på denna ö, år ſtor och vacker, öfver alt omgifven med vallar och ganſka ſtarkt befäſt.

Gouverneurens *Pallats* år mycket vackert, ehuru det endaſt äger en vånings högd. Galleriet år lika långt med ſjelfva huſet och utgör et behageligt och kyligt rum, hvarifrån år ingång til åtſkillige kamrar åt andra ſidan.

Luften år vål ſå het hårſtådes, ſom uti Batavia; men emedan ſjelfva kuſten icke år ſå lågländ, utan landet mera högt och vindar tillika almännare, ſå finner man hettan mycket drågeligare och climatet ſundare.

Badningar uti kalt vatn, hälſt uti öpna ſjön vid ſådane ſtränder, ſom åro friade ifrån Crocodiler, åro almänt brukelige, ſå väl ibland Européerne, ſom i ſynnerhet ibland Indianerne. När man eftermiddagarne ſpatſerar utom ſtaden, får man ſe hundradetals både ſvarte och hvite, både unge och gamle, både frie och ſlafvar, både af det ena och det andra könet, plaſka uti vatnet, och dymedelſt gifva krop-

pen kyla och fibrerne en ſtyrka, ſom ſolens brännande ſtrålar förſvaga.

Åtföljd af en Ceilones, den Gouverneuren behagat förſkaffa mig, gjorde jag dageligen utvandringar omkring Columbo och förſamlade flitigt i min anletes ſvett, utur omliggande trakter, hvad landet frambringar, under det mine andre Skepskamerater i herberget utbrede ſine handelsvaror och ſkötte ſin handel på et för ſig mera lönande ſätt. Den mig anviſte följeſlagaren var en af Landets kunnige Läkare, meddelade mig altid på växterne de Ceilonſke och Mallabariſke namnen, ſamt ſättet, huru desſe nytjades emot hvarjehanda ſjukdomar. Deſs medicinſka kunſkap var ganſka ringa, förvånd och oftaſt orimelig, ſå at jag i den delen ej gjorde mig mycket til nytta.

Barringtonia med ſin ſtora och ſköna bloma växte altid utmed bäckar och vid vatn och låt ganſka ſnart ſine månge hannar utur bloman bortfalla.

Äfven ſå växte här nog allmän *Dolicbos pruriens* med ſine ludne ärtſkidor, hvars hår fäſta ſig vid händerne, föror-

ſaka

ſaka mycken ſveda, ſom hjelpes med olja eller Risgryns decoct, och berômas emot maſkar.

Compagniet åger uti Staden et eget Tryckeri, ifrån hvars pråſs åtſkillige ſkrifter utkommit. Utaf Bôcker, ſom hår blifvit trykte, fôrſkaffade jag mig fôr Upſala Bibliothek åtſkillige, ſåſom:

Kort Begryp der Ckriſtelyke Religie, in de Tamulſche Spraak, door SIGISBERTUS ABRAHAMSZ BRONSVELD. Colombo 1754, 8:o. Det år: Kort Begrep om Chriſtna Låran, på Tamulſka Språket.

Tamulſch Kinder-Catbechismus, door SIGISB. ABRAH. BRONSVELD. Colombo 1776, 8:o Det år Tamulſch Barna-Catecheѕ.

Evangelium Jeſu Chriſti van Mattbæus, in de Mallabaarſe Tale. Colombo 1741, 4:o. Eller: Matthæi Evangelium på Mallabariſke Språket.

Evangelium Jeſu Chriſti van Mattbæus, Marcus, Lucas ende Johannes; ende de Handelingen der Apoſtelen, in de Tamulſche Taale; eller: De fyra Evangeliſterne

 och

och Apoſtla-gjerningarne, öfverſatte på Tamulſka Språket; trykt i Colombo 1748, 4:o.

De fyra Evangeliſterne på Singaleſiſka Språket, uti 4:to, erhölt jag utan Titelblad.

Sestien Predikatien in de Tamulſche Taal, eller: Sexton Predikningar på Tamulſka Språket af PHILIPPUS DE VRIEST, Colombo 1747, 4:o.

Grammatica of Singaleeſche Taal-kunſt; En Grammatica öfver Ceyloneſiſka Språket, af JOHANNES RUËLL, trykt i Amſterdam 1708, 4:o.

Manis (*Myr-åtaren*) finnes mycket på Ceilon, i ſynnerhet vid *Negumbo*. Holländarne kalla den *Negumbos Djefvul* och Cingaleſerne *Caballe*. Deſs kött gifves åt ſjuke, at åtas, ſom et medicament. Invånarne veta, at med en knif bora et hol igenom deſs fjäll och kunna då efter behag regera honom, emedan ſpitſen af knifven, ſom hålles uti holet, förorſakar honom plåga.

Frugten af *Solanum melongena* nytjades

des både af Européerne och Indianerne almånt. Den troddes drifva urin och lösa sten i blåsan.

Tjeremelle-frugten var mogen uti October och November, samt nytjades ganska mycket insyltad.

Marmelle mognade äfven uti October; det inre kåtagtiga af frukten förtårdes både med och utan tillagdt socker. Frukten är ganska slemig och kallas derföre Slem-åplen (*Slym-apels.*)

Bolange ätes mogen med litet socker och omogen med salt. Den är stor, som en Apelsin.

Panningai är frukten af et Palmträd, som i synnerhet vid Jafna växer uti stor myckenhet. Den är aflång, månlik, til färgen gul nästan som en *Pisang*, men flere gånger större. Den har 2, 3 eller flere helt hårde nötter inuti sig. Bered smakar den sötagtig för den, som är van dervid, men för en ovan är den ej särdeles angenäm. Vid öpnandet stinker den. Då nötterne häraf fås och hjertbladen upskutit, afskåres den nedtil och ätes antingen

kokad med ſalt och risgryn, eller allena, eller ſtötes den til mjöl, hvilket kan nytjas, ſom annat mjöl. Detta utſkott kalla Ceiloneſerne *Kellingo*. Ifrån Maji månad ända til årets ſlut, kunna desſe frugter åtas och utgöra då Malabarernes förnämſta ſpis. *Kellingo* kan äfven til framtida bruk uptorkas. Mjölet deraf tjänar i ſynnerhet i ſoppa med fiſk.

Octob. d. 28 och följande dagar var jag anmodad, at jämte flere Medici, underſöka en hop Canel, ſom Konungen af *Candi* hade lefvererat. Den ſamma befans til hälften vara upblandad och odugelig, oſmakelig och falſk. Den bäſte, ſom häraf kunde utväljas, förſändes til Batavia.

Åfvenſå underſöktes fem knippor Canel, af en nyligen förut planterad ſort, hvilke år 1775, på prof, blifvit til Europa öfverſände, men vid ankomſten befunnos icke äga den ſmak, ſom borde, ehuru den förut, vid inſkepningen på Ceilon befunnits pröfvad fin och god. Lukten deraf befans nu både fin och angenäm, men ſmaken var ganſka ringa och ſnart ſagt ingen. Det är ſåledes

ledes vål ingen tvifvel, at ju denſamma, under reſan, förlorat ſin ſmak, hvartil orſaken förmodeligen lårer vara den, at oljan i den ſamma varit för mycket flygtig och ej nog concentrerad uti de unge grenar, hvilkas rot icke varit mer ån tre år gammal. Treårige grenar åro vål ſådane, ſom tjåna til ſkalning, men roten och ſtammen böra dock vara flerårige. Vid ſjelfva inpackningen och transporten hade åfven et fel blifvit begångit, ſom torde mycket, om ej helt och hållit, bidragit til deſs ſmaks förlorande; ty desſa knippor hade blifvit embalerade uti en enda ſåck och lagde uti kajutan. Således var Canelen hvarken lagd uti tvånne ſåckar eller ibland peppar, på det vanliga ſåttet. 1776 ſåndes ockſå utaf ſamma ſort Canel 47 knippor til Europa.

Canelen år den förnåmſta handelsvara, ſom Oſtindiſka Compagniet afhåmtar ifrån denna ö och barken af denua krydda blifver hårſtådes finare och dyrbarare, ån på någon annan ort i verlden. Al ågta Canel tages utaf *Laurus Cinnamomum*, et tråd, af medelmåttig högd och ſtorlek. Den ſkiljes med bredare och trubbigare blader ifrån *Laurus*

Casſia, ſom gifver en gröfre art Canel och tyckes vara endaſt en varietet af den förra. Det är ſå mycket troligare, at den gröfre och finare Canelen, eller *Laurus Cinnamomum* och *Casſia* äro endaſt varieteter, hårrörande af Climatet och i ſynnerhet jordmonen, ſom ſjelfva Ceilon icke almånt öfver hela ön och på alla deſs trakter gifver lika god Canel. Sydväſtra hörnet af ön är endaſt det, ſom frambringar det finare ſlaget af denna behageliga och förträffeligen hjertſtyrkande krydda, och de orter, hvarifrån den måſt håmtas, äro vid *Negumbo*, *Columbo*, *Caltere*, *Barbary*, *Gale* och *Mature*, alle liggande långs efter och nära intil Sjökuſten. Den Canel, ſom de längre in belägne orter gifva, är altid mera grof, tjock, ſkarp och bitande på tungan.

Jag beſökte utom Staden Gouverneurens Luſtplats, ſom kallades *Paſs* och ägde et vackert hus tillika med en ſtor trågård, hvaräſt Canel för några år tilbaka blifvit planterad. Canelträden våxa ymnigt uti ſkogarne ooh hafva blifvit fortplantade utan konſtens åtgärd. Européerne hafva trott och Cingaleſerne åfven påſtåt, at god Canel altid

altid borde våxa vild, låmnad åt ſig ſjelf, och at den planterad hvarken ſkulle trifvas eller blifva ågta. Tråden fortplantas vilde igenom Foglar, ſom åta mogne bår, hvilkas kårnor uti magen ej ſmålta, och ſedan utplantera dem hår och der i ſkogarne. Denne fördom rådde til ſlutet af Sextio-talet, då Gouverneuren Jman Wilhelm Falck började i ſmåt, uti denne trågård vid *Paſs* förſöka, at med konſt updraga Caneltrån. Båren blefvo då ſådde, ſom vål och ſnart upvåxte, men hade det ödet, at plantorne efter någon tid bortvisnade och utdödde. Når orſaken hårtil noga efterſpanades, befans, at Ceiloneſer, ſom drogo ſin vinſt af Canel-ſkalningen uti ſkogarne och ogjerna ſågo deſs plantering, ſom med tiden ſkulle göra ſamlandet deraf vigare och beqvåmligare, nattetid hemligen hade begjutit dem med varmt vatn. Sedan detta bedrågeri blifvit uptåkt, låt Gouverneuren åter plantera, uti början af Sjuttio-talet flere bår och på flere ſtållen, både i ſmåt och ſtort, hvilke upvuxit, trifvas vål och redan kaſtat af ſig flere Canel-ſkörder. Flere tuſende Caneltråd ſågos altſå nu endaſt uti denne trågård trifvas och arta ſig vål.

Derutinnan ſåg jag ockſå et Arek-tråd, ſom var ganſka högt och ovanli-gen ſmalt, ſamt uptil, ſom år mycket ſynnerligt, fördelt i tvånne grenar, hvar-dera förſed med ſin bladkrona.

Hår beſågs åfven en *Borasſus* eller *Sjö-Cocos*, hitförd ifrån Maldiviſka öar-na, ſom blifvit ſatt i jorden, upvuxit och var nu på tredje året i ſin våxt, ågande endaſt trenne blader. Nöten ha-de legat åtta månader i jorden, innan den upſkutit förſta bladet. Bladet var *multipartito - pinnatifidum; pinnis bipar-titis.*

Marendan kallades af Cingaleſerne ſanddunorne långs efter Sjökuſten. Den Canel, ſom våxte uti desſe ſandige fål-ten, anſågs för den båſte och låckraſte. När tråden hårſtådes afhuggas och man ſedan deröfver ſveder, ſkjuta rötterne åter up uti långe, råte telningar, ſom gifva en oförliknelig Canelbark. Och utaf ſådane telningar har man de ſå kallade Canel-kåppar, hvilke ſe ut, ſom hasſelkåppar, men hvaraf barken luk-tar Canel, ſå ofta den rifves. Sådane kåppar erhölt jag flere gånger til ſkånks, ehuru det icke ſkal vara ſårdeles tillåtit, at utföra dem. Ca-

Canel-bladet har ſtark lukt af Neglikor; roten åter, ſom igenom ſublimation gjer Kamfer, luktar aldeles, ſom Saſſafras. Canel i almånhet kalla Cingaleſerne Kurundu och ſades den nu mycket vara förminſkad uti ſkogarne emot förre tider, ja ſå, at Canel-ſkalarne på flere års tid icke kunnat lämna den myckenhet, ſom vederbordt.

Kuſterne rundt omkring hela ön Ceilon äro vid paſs ſex eller flere mils bred inåt landet, Holländſka Oſtindiſka Compagniet aldeles tilhörige och ſtå under deſs Gouverneur, faſtän landet bebos af Cingaleſer, ſom efter ſlutade krig blifvit Compagniets underſåtare. Det inre, medlerſta och bergagtiga af ön tilhörer Konungen eller Kejſaren i Candi, hvilken är nu mera ſå inneſluten på alla ſidor, at han ej kan utlurendråga eller til främmande Nationer förſälja någon Canel.

Iacberi kallades tvänne ſorter af *Crotalaria*, ſom växte här nog ymnigt, nemligen *laburnifolia* och *retuſa*, bägge med gula blomor. Ingendera af desſe, ej eller *Meniſpermum cocculus* kan vara den ſå kallade *Radix Colomba* eller Colum-

lomboroten, hvilken fór några år ſedan blifvit fórd til Europa och recommenderad ſom et godt låkemedel. Den har fåt ſit namn af Colombo ſtad, hvarifrån den med ſkeppen fórſåndes til Europa; men vetterligen finnes icke denna rot hvarken bredevid Columbo eller på hela Ceilon, utan hitfóres ifrån Mallabariſke kuſten. *Crotalaria retuſa* år en annuel våxt, hvars rot altſå icke kan åga någon medicinſk kraft. *Meniſpermum Cocculus* år en almån ranka uti ſkogarne, hvars rot jag åtſkillige gånger låt upgrafva och fan den åga ingen likhet med Columbo-roten, hvarken til kraft, ſmak, ſtorlek eller utvertes utſeende, varandes helt tun med uphójde rånder och mycket lång.

Sacſander och *Iremus* voro tvånne mycket namnkunnige våxter hos ortens Låkare. Den fórra år ſkild ifrån den ſednare, i flere hånſeenden. Den fórra år en *Ariſtolochia indica*, hvars rot lagd uti brånvin år bitter, magſtyrkande och våderdelande. Den ſednare finnes til ófverflód få vål uti ſand-dunerne vid Columbo, ſom vid Mature och på andre ſtållen. Deſs utſeende viſar nogſamt, at den hórer til *Contortæ*, och år efter

efter al gisning en *Periplocæ ſpecies*, hvars rot år giftig och renſande.

Binnuge kalla Ceiloneſerne en art af *Ipecacuanba*, emedan deſs rot år et ganſka godt kråkmedel, ehuru den år ſkild ifrån den Americanſka. Denna berättades mig blifvit med fördel brukad uti Hospitalerne på Columbo, Gale, Mature och Jafna. Doſis deraf bör vara något ſtörre, ån af den vanliga. Håraf viſades mig tvånne ſorter; den ena var hvit, ſom kallades *Elle Binnuge* och en röd, kallad *Ratbinnuge*. Den röda utgafs för den båſta. Den hvita har fina trådlika rötter och den röda år något tjockare. Bågge åro *Periplocæ* arter, bågge krypande uti ſand-dunerne eller ſlingrande ſig up på buſkarne, ſom våxa uti den löſa ſand-grunden.

Portugiſerne hafva hår, ſå vål, ſom annorſtådes under ſit viſtande infört både Chriſtna Låran och ſit Språk, af hvilke ånnu öfver alt finnas månge låmningar. Portugiſiſkan, ehuru upblandad, talas mycket almånt ånnu både ibland Mallabarer och andre på hela denna våſtra ſidan af Indien och år det nåſtan lika angelågit för en reſande på desſe

orter,

orter, at låra ſig denna Portugiſiſka dialecten, ſom at låra Maleiſkan uti öſtra delen af Indien. Holländarne hafva efter ſin hitkomſt ſökt, at bibehålla Christna lårans ljus och til den åndan äro af Compagniet bibehålne både Kyrkor och Skolar för infödingar och ſlafvar, ſamt Pråſter til deras undervisning och Gudstjänſten förordnade.

Hedningarne på ön, i likhet med andre Öſterländſke Folkſlag, dyrka annars mycket Afguden *Budha* eller *Budjo*, hvars bild man får ſe icke allenaſt uti Kyrkorne, utan ockſå ofta hema uti huſen. De titulera honom *Deani Budu bamdrue*, det år: *Herre Gud Budu.* Uti Kyrkorne framläggas åt honom hvarjehanda offer, ſom tjåna Pråſterne til inkomſter och med deſs offer utmärka de ofta ſine behof och ſine åliganden. När en eller flere i et hus ſjuknat, utſmidas tunna ſilfver-plåtar och deraf bildas i ſmåt en eller flere månniſko-bilder, ſom framläggas på *Budbas* altare. Då någon har ſjuka ögon, bildas af ſilfver et par ögon och ſå vidare; men då de i almänhet anropa deſs hjelp om något, ſå bildas antingen bladet af *Ficus religioſa* eller frukten af

Ana-

Anacardium, dem de tro vara denne ſin Gudom behagelige. När Pråſterne ſamlat en myckenhet ſådane offer, ſmåltas de åter up eller efter vigten förſäljas til Guldſmederne. Åtſkillige ſådane offer-ſtycken hade jag tilfälle tilhandla mig, åfven ſom en liten af rent ſilfver förfårdigad Husgud *Budba*, ſom haft det oblida öde, at af deſs ägare hos en Europé varda pantſat. Det händer ſtundom, at en trångande nöd tvingar dem härtil, men ſå ſnart de ſedan förmå det åſtadkomma, inlöſa de rigtigt ſådane panter. Afguden är altid ſittande med fötterne i kors på Indiſka ſättet, med en hand ofvan på hufvudet, bägge händerne framtil ihopknäpte, och med långa öron, ſom räcka ned til axlarne. Uti Kyrkorne ſåg jag denne bild vara dels af ſten, dels af trå och utaf åtſkillig ſtorlek.

Morer, ſom hit ankomma ifrån faſta landets kuſter, äro nog talrike uti Columbo och drifva anſenlig handel. De äro merendels reſlige til våxten, ſvartare ån öboarne och vål klådde. Klädningen liknar nåſtan en Fruntimers Rob, år oftaſt utaf hvit bomulslårft, ganſka vid och om lifvet hoprynkad,
ſamt

ſamt midt öfver lifvet bunden med en gjördel af hvit bomulstyg, hvilken tilknytes på högra ſidan. På hufvudet båra de en Turband. Öronen utſiras almånt hos dem med långe örhången af Guld, på flerehanda ſått tilverkade; ſomlige åro ſlåte, andre virade, andre åga röda, blå eller gröna ådla ſtenar infattade; ſomlige åro ganſka ſtore utaf hela fingrets långd, andre åro ſmårre. Stundom drages et enda ſådant i örat, ſtundom flere, ånda til fem och ſex, ſå at af desſas tyngd holet uti örat och örſnibben förlångas ganſka långt, ja ſå, at örat råcker ånda ned til axelen. Månge hafva uti desſe ör-ringar infattad en liten rund och knottrig frugt, hvilken ſåges våxa på et heligt berg uti landet *Kaſchi.* Frugten kallas *Uteratie* och år almånnaſt ſtor, ſom en liten årt, någon gång, ſom en böſſe-kula. Några tiltro ſig uptåcka uti denne frugtens hol och rynkor likaſom ſju anſigten, då den ſkal vara högt i vårde och af de hederligare och förmögnare Morer betalas med hela tuhundrade Riksdaler. Så ſnart barnen blifva 3 år gamle, gifves dem en ſådan liten öronring til prydnad. Det åro egenteligen de rikare, ſom båra många uti ſine öron, ſå at man af

öron-

öron-ringarnes beſkaffenhet, ſtorlek och mångd kan ſluta til deſs ſtörre förmögenhet och rikedom.

De förnåmare ibland Ceiloneſerne, ſåſom Ambasſadeurer och Mån vid Hofvet i Candi, båra långa Guldkedjor om halſen, ſom hånga ned på bröſtet och magen. Sådane ågde de Ambasſadeurer, ſom nu ankommo til Columbo och dylike gifvas åfven åt Holländſke Ambasſadeuren ſamt deſs Secreterare, af Konungen, då de ankomma til Candi. Desſe kedjor beſtå icke utaf lånkar, utan utaf kulor, ſom inuti åro iholige, öfver alt genombrutne och flåtade af Guldtråd, like filograms-arbeten. Sådane kulor upträdas ſedan, antingen på et ſilkesſnöre eller guldtråd til den långd, ſom åſtundas. En ſådan kedja, ſom år ganſka lått, vål arbetad och prydelig, kommer, i anſeende til deſs ringa vigt, föga mer, at koſta, ån 20, 30 til 40 Pagoder, hvarje Pagod råknad til en Ducat.

November den 4 afreſte jag ifrån Columbo til *Mature*, i ſålſkap med Herr Frobus, ſom måſte å Compagniets vågnar förråtta reſan dit, at låta embalera

Canel på *Barbari*, *Gale* och *Mature*, under det Herr SLUYSKEN gjorde en resa til *Negumbo*, för at der draga försorg om Canels embalerande och öfversändande til Europa med de hemgående skeppen.

Resan skedde uti en Palanquin, som är mera öpen och i några hånseenden olik en japansk Norimon, ehuru den i det måsta kommer dermed öfverens. Den äger en Bambo-stång öfver taket och båres af flere Morer, som under vägen ymsa om. Man kan både sitta och ligga uti en sådan dragstol. Den har på åndarne och sidorne gardiner emot solens hetta. Merendels reser man med sex eller tolf bårare.

Vår våg gick ifrån Columbo til *Panture* fem mil; til *Kaltere* 3 mil, til *Barbary* 2 och en half mil, til *Weltotte* en, til *Amlagotte* fem, til *Hekkede* tre och til *Gale* tre mil; vidare til *Belligama* fem mil och til *Mature* tre och en half mil. Vägen var anlagd långs efter stränderne samt ofta besvårlig och sandig.

Öfver alt ser man långs efter denna sidans strånder, Cocos-skogar, som sträcka

ka ſig ånda ifrån *Negumbo* til och förbi *Mature*, med trån uti oråknelig myckenhet och til otrolig nytta för infödingarne, ſom nytja deſs frugter. Deſſe Cocos-ſkogar gå dock icke mycket djupt inåt landet, utan hålla ſig vid ſtrånderne och älſka ſandgrund ſamt ſjöluft, ja ſå, at jag ofta ſåg Cocos-trån våxa ſå nåra ſtranden, at de lutade ſig öfver hafvets ſalta bölja, ſom fuktade deſs fot och uti ſå naken ſand, at icke et endaſte gråsſtrå der kunde våxa.

Cocos-blader mårkte jag flereſtådes vara bundne omkring tråden och tjåna ſåledes i ſtållet för ſtege, på hvilken inlånningarne kunde upklifva för at afhåmta frugterne. På några trån var en, på andre åter tvånne ſådane ſtegar ombundne. Sidogrenarne af hvarje blad, ſom voro tilhopabundne, utgjorde 10 til 12 trapſteg. Äfven ſåg jag på några ſtållen et tog bundit emellan tvånne Cocos-trån, hvarpå Ceiloneſerne kunde gå öfver ifrån et tråd til et annat.

Oxar brukades för kårror och voro ganſka ſmå ſamt magre. Somlige af dem voro föga ſtörre, ån en tvånne månaders kalf i Europa.

Öfver åarne voro inga bryggor, utan måste vi öfverfara dem med båtar, som voro små och fördenskul bundos trenne tilhopa samt tåcktes med bråder, så at de utgjorde en flott-brygga. Åarne voro ansenligen brede, mycket djupe och ågde ofta en stark ström.

Jarrak-trån (*Jatropha Curcas*) voro på flere ställen planterade til lefvande gårdesgårdar.

Under vägen voro på Compagniets kostnad åtskillige hus upbygde, til at hvila och gästa uti, och stundom voro desse både store och vackre. Inuti tåcktes desse under taket med linne och stolar samt bord voro äfven dermed öfverdragne vid vår ankomst. Utom dess hade man utsiradt rumen med åtskillige prydelige blomster, såsom *Gloriosa*, *Areca*, *Lycopodium cernuum*, *Jxora* med flere. Utanföre sjelfva huset voro också upreste åtskillige pelare uti tvånne rader, beklådde med unga Cocos-blader, prydde med blomor och tåkte med linne. Då vi ankommit utan för huset, lades et stycke linne på marken, och på det samma nedsattes dragstolen. Sedan utbreddes linne för oss, at vandra

på

på ända fram til huset. Denna ära bevisas vanligen Européerne, då de resa uti Compagniets ärender och angelägenheter.

Den 5 anlände vi til *Caltere*, hvaräst en Fästning blifvit anlagd och der en Lieutnant är Commendant.

Eftermiddagen afreste vi til *Barbary*, dit Canelen ifrån hela den omkringliggande trakten lefvereras och deräst flere Packhus af sten blifvit upbygde, så väl til dess upläggande, som til förfärdigande af *Cair* eller en sort våfnad utaf Cocos-trådar. Utanföre uti hamnen kunna skeppen ankra och ligga säkre denne tiden, för at emottaga och inlasta Canelen.

Den 6 embalerades 319 Baler Canel, ibland hvilke voro några utaf planterad Canel.

Den 7 fortsattes vidare resan och *den* 8 om aftonen ankommo vi til Gale, en vacker Stad, som ligger på et utskjutande hörn af en klippa och är väl befäst.

Vatnet år til drickning icke fårdeles hålsosamt hår; det upblåser starkt magen och förorsakar efter al gisning den så kallade Mallabariska sjukan uti testiclarne och fötterne, som innom Staden år mycket almån, men utom den samma sålsynt.

Den 9 embalerades hår Canel och eftermiddagen afreste vi åter til *Mature*, dit vi ankommo om morgonen derpå följande. Hårstådes embalerades samma dag 326 Balar Canel uti ylle-såckar, öfver hvilke sedan sydes en Kohud.

Innan Canelen embalerades, måste den altid förut af dertil förordnade Chirurgi, så vål den, som år på stället, der embaleringen sker, som de, hvilke finnas på skeppen. Jag hade oftast tilfålle, at i år öfvervara desse förråtningar och måste tillika med de öfrige sedan vara ansvarig för Canelens godhet. Utaf hvarje knippa uttagas några stånger, som genom tugning och smak undersökas. Denne förråtning år ganska besvårlig, emedan canelen borttager af tungan och låpparne alt slem, som beklåder dem och förorsakar sedan en sveda, som år odrågelig och hindrar enom, at

at fortfara. Man måste sålunda med mycken varsamhet förrätta den och tillika emellanåt äta en smörgås, som något lindrar svedan. Sällan uthärdar man 2:ne eller 3:ne dagar å rad.

Den fina Canelen känner man af följande egenskaper, nemligen: 1:o at den är tun och något böjelig; vanligen bör den vara tjock, som Regal-papper eller något tjockare. 2:o Är den ljus och gulagtig til fårgen, föga stötande på brunt. 3:o Smakar den sötagtig och är tillika ej starkare, än at den utan sveda kan tålas, och utan någon eftersmak.

Ju mera Canelen afviker ifrån desse kännemärken, desto grofvare och oduligare anses den vara, såsom: 1:o om den är hård och tjock, som en Svensk styfvers slant. 2:o Om den är mycket mörk eller brun. 3:o Om den är starkt stickande och brännande på tungan med en smak, som stöter på kryd-neglikor, så at man ej utan sveda kan tåla den och så at slemet på tungan förtäres, då man flere gånger pröfvar den. 4:o Om den har någon eftersmak, såsom at vara stråf, besk eller slemig.

Sådane åro forterne af Canel, då de utur förrådshusen våljas och forteras til utförsel; men skalarne, som uti skogarne eftersöka Canel-tråden och afskala barken, omtala flere och andre sorter Canel, hvilkas blad til sit yttre utseende åga någon likhet med hvarandre och alle ej nytjas til skalning, utan utaf kånnare utvåljas och utmönstras. Desse Canel-skalare kallas på Cingalesiska Språket *Schjalias*.

De sorter Canel, som Schjalias altså råkna, åro följande tio, nemligen:

1:o *Rasse Curundu* eller *Penni Curundu*, det vil såga Honing-Canel, som år den båste och angenåmaste samt har store, brede och tjocke blader.

2:o *Nai Curundu* eller Orm-Canel (*Slange-Canel*), hvilken kommer nårmast intil den förre, ehuru ej aldeles uti samma grad, uti låckerhet och åger åfven store blader.

3:o *Capuru Curundu* eller Kamfer-Canel; denne sort finnes endast uti Konungens Lånder och af roten destilleras Kamfer.

4:o

4:o *Cabatte Curundu*, det år sammandragande eller stråf Canel: den har något smårre blader, ån de förre sorter. Desse fyra sorter, som allesamman åro af et och samma species af *Laurus cinnamomum*, åro icke annat, ån nåra hvarannan liknande varieteter, hvilke skiljas af *Schjalias* blott igenom smaken, och åro de endaste, som för god Canel böra och kunna skalas.

Följande sorter skalas deremot aldeles icke.

5:o *Sævel Curundu*, det år slemig Canel, hvars bark tuggad har en slemig eftersmak, likasom en Mucilago. Barken håraf år vek, trådig eller vresig och ej så tåt eller fast, som hos de andre; den år ock seg, samt låter låtteligen böja sig, utan at den straxt springer. Denne år också en variation af *Laurus Cinnamomum*.

6:o *Dawul Curundu*, det år platt eller Plank-Canel, så kallad, emedan barken under torkningen icke rullar ihop sig, utan förblifver platt. Denne sort år utaf *Laurus cassia*.

7:o *Nica Curundu*, som vil säga, Canel med blader, hvilke likna *Nicacol* eller *Vitex negundo*, nemligen at de äro lancet-like eller långe och smale. Denne tyckes vara en varietet af *Laurus camphora*.

Utom desse sju sorter räknas ännu trenne, som märkeligen skilja sig ifrån den äkta Canelen. Man kan ocksä straxt se, at de ingalunda med rätta kunna räknas under Canel-träden. Häraf har jag endast set en sort, nemligen *Törne-Canelen*; de öfrige sorter äro ganska sällsynte och finnas endast uti Kejsarens Länder.

8:o *Caturu Curundu*, det är Törne-Canel, (*Dorn-Canel*); den är af en hel annan slägt, än *Laurus* och barken äger icke den minsta smak af Canel. Bladen likna icke *Laurus* och grenarne hafva (*spinæ*) taggar på sig.

9:o *Mal Curundu* eller Blom-Canelen; och

10:o *Tompat Curundu*, det är Treblads-Canel, emedan bladerne sägas emot spitsen dela sig uti trenne flikar.

Cane-

Canelen ſkalas uti ſkogarne på tvånne ſårſkilde tider af året. Den ena kallas *Stora Skörden*, ſom varar ifrån April til Auguſtus; och den andra *Lilla Skörden*, ſom varar ifrån November til Januarii månad.

Uti ſkogarne af Compagniets egne Länder är det, ſom Schjalias ſöka och ſkala Canel-barken, ehuru det ſtundom händer, at de ſtjäla ſig in uti Kejſarens ſkogar och gå ſtundom ända til Candi på en half mil nära, at hämta den; men blifva de, i det ſednare fallet uptäkte och til fånga tagne, ſå afſkäres dem öron och näſa.

Hvarje Land-ſträcka eller By uti Compagniets Länder är ſkyldig, at årligen ſkala och lefverera en viſs myckenhet Canel, hvaremot Ceiloneſerne derſtädes äga fritt et viſst ſtycke Land, at nytja och bebo, utom andre förmoner. Öfver et viſst antal Schjalias äro andre Förmän ſatte, ſom hafva upſigt öfver dem och Canelen, ſamt äga rättighet, at ſmärre brott afſtraffa. Öfver alleſamman åter är ſatt en Europé, ſom kallas deras Hufvudman (*Hoofd der Mahabadde* eller ofta i almänt tal *Capten Ca-*

Canel), hvilken emottager samt blifver Compagniet ansvarig för al Canel. Denne äger också rättighet, at i svåre brottmål döma och afstraffa.

Canel-skalningen tilgår på följande sätt: 1:o Utsökas, efter bladen och andre kännemärken, gode Canel-tråd; de grenar, som äro tre år gamle, afskäras med en vanlig krokig Trägårdsmästare-knif. 2:o På de afskurne qvistar afskrapas barkens yttersta snas (*epidermis*) med en annan knif, som på ena kanten är kulrig och på den andra krokig med en hvass spits i ändan och å bägge desse kanter skarp. 3:o Efter barkens afskrapning upristas qvistarne längs efter med knifvens spits och barken lossas småningom ifrån med knifvens kulriga ägg, til dess den aldeles kan afdragas. 4:o Tilhopa samlas den afskalade barken, flere smärre pipor stickas in uti de större, utbredas til torkning, då barken af sig sjelf vidare ihoprullas, bindes vidare uti knippor och ändteligen bortföres. Alla dessa sysslor förrättas icke af en enda man, utan fördelas detta arbete emellan flere. Schjalias lefverera sedan Canelen uti Compagniets til den ändan på flere ställen anlagde packhus,

dit

dit den antingen båres, eller der åar finnas, föres med båtar. Hvarje knippa är då ombunden med tre smala rottingar och våger ungefårligen 30 Skålp. I Packhusen uplåggas dessa knippor i högar, för hvarje by sårskilde och tåckas med bast-mattor.

När skeppen sedan åro fårdige, at intaga Canelen, embaleras den efter förut sked pröfning. Hvarje knippa göres då af vid pass två alnars långd och afvåges til 85 Skålp. netto, ehuru den sedan mårkes och beråknas endast för 80 Skålp., så at 5 Skålp. råknas til intorkningen under resan. Med tåg vål och hårdt ombunden insys sedermera en sådan knippa uti tvånne såckar, den ene utom den andre, hvilke mårkas til vigten och stållet, der den blifvit embalerad. Såckarne böra ej vara af segelduk eller linne, utan ylle eller sådane, som i Indien kallas *Gunjesakken*, hvilke icke skada Canelen under transporten.

Ifrån Packhusen afföras Canel-såckarne til skeppen, och sedan de der, jåmte andra varor, blifvit inlastade, öses lös svartpeppar deröfver, för at upfylla alla mellangömor och hol. Peppa-

paren, som år torr och het, drager under resan åt sig Canelens fuktighet och har befunnits dymedelst bibehålla icke allenast Canelen vid dess godhet, utan åfven förhöja dess styrka.

Canel-plantager hafva vid slutet på 60 och i början på 70:talet af innevarande århundrade, igenom Gouverneuren Falcks vise, försigtige och oförtrutne anstalter, blifvit anlagde på flere ställen, deråst flere tusende trån blifvit updragne uti sandgrund, som år för Canelen den aldratjånligaste jordmon. Vid *Situwaka*, som ligger vid grånsen emellan Kejsarens i Candi och Compagniets Land, år en ganska stor Canel-trågård anlagd, hvaraf redan trenne gånger Canel blifvit skalad och hvaraf åfven detta år såndes til Europa. Vid *Pass*, icke mycket långt ifrån Columbo, en Gouverneurens Lustplats och åfven utanföre Columbo stad och fåstning får man se sådane planteringar. Vid *Kalture* och *Mature* fick jag också nu taga i ögnasigte dylike ansenligen store Canel-plantager, som för två och tre år sedan blifvit anlagde. När alle desse och flere dylike komma uti fulkomligt stånd, blir det för Holländska Ostindiska Compag-

pagniet otroligen beqvåmligare, at få håmta sin Canel utur en trågård, der tråden stå rymligt och uti rader, ån før Schjalias, at vidt och bredt krypa omkring i trånga skogar, til at utsöka och håmta den. Canelen har utom dess uti skogarne minskats emot förre tider, dels før det, at stycken af Land, som gåfvo båsta Canelen, til andre bruk blifvit uptagne, dels derföre, at Canel-tråden uti vilde skogarne varit låmnade utan al vård.

November den 13 begåfvo vi oss på återresan ifrån *Mature*, och ankommo til *Gale* den 14 om morgonen.

Den 16 afgingo vi vidare ifrån Gale och anlånde til Columbo den 19 derpå följande.

Sedan Canelen uti Columbo blifvit embalerad, börjas med oljans destillerande. Canel-olja, den dyrbaraste och förnåmste af alle oljor, destilleras endast uti Compagniets Apothek uti Columbo af de stycken Canel, som under inpackningen affalla och afbrytas. Detta grus lågges uti store kar, hvarpå öses så mycket vatn, at alt år vål betåkt. Det

låm-

lämnas sålunda uti flere kar, som efterhand dageligen tillagas, hela 6 til 8 dygn, at macereras. Et sådant kar håller gemenligen 100 skålpund Canel-grus. Alt detta öses sedan efter hand uti destillers-pannan af koppar och vid en sakta eld afdrifves. Vatnet, *Aqua Cinnamomi* kalladt, går då helt hvit, nästan mjölkfärgadt öfver, tillika med oljan, som i den undersatta öpna glaskulan flyter ofvanpå. Et kar afdestilleras hvarje dygn. Under hela destillations-tiden äro tvänne Commissarier eller Ledamöter af Justitie-Rådet förordnade, at ymsom vara närvarande, ehuru det icke sker; utan komma de merendels dit hvarje gång oljan skal skiljas ifrån vatnet. Oljan öses då uti en flaska, som Commissarierne försegla och bevara i en kista, som äfven af dem förseglas. Således kan Apothekaren ej åtkomma, at stjäla något, så framt han ej utur Recipienten förser sig, innan Commissarierne ankomma. Huru mycken olja fås af 100 skålp. Canel-grus, gjorde jag mig mycken möda, at utforska, men altid förgäfves, emedan sådant är emot Apothekarens intresse, at göra det kunnigt. Det är dock säkert, at Canelen icke gifver mycken olja, i proportion

emot

emot andre ſpecerier, och at derföre icke användes dertil nyttig Canel, utan endaſt grus, ſom ej til Europa kan förſändas. Canel-öljan ſäldes här på ſtället til 9 och tre fjerdedels Holländſke Riksdaler et unts. Den är då blekgul til färgen och ſålunda icke mörkbrun, ſom den vanligen blir af den tjocka Canelen. De öfrige delar af Canel-trädet, utom barken, tjäna ej til Canel eller olja. Trädet är löſt och någorlunda vackert; til plankor ſågadt användes det ſtundom til kiſtor och dylikt, men deſs lukt friar det ej för at angripas af maſkar.

Ian Lopes kallades Boerhavia *diffuſa*, hvilken icke bör bortblandas med *radix Lopes*, ſom kommer ifrån Mallabariſke kuſten hit och hvaraf detta år ſändes med de hemgående ſkeppen til Europa för förſta gången för Compagniets räkning vid paſs 300 ſkålpund.

Moringa-rot med Långpeppar (*Piper longum*) ſtött och pålagd, brukades här ſåſom en (*veſicatorium*) Senaps-deg til blåſors updragning.

Calaminder kallades en ſort trä, ſom

var ganſka vackert och hvaraf jag hos Holländarne ſåg åtſkillige täcke meubler i huſen, ſåſom Bureauer, Stolar, Bord, Soffor, Doſor, Skrin med mera. Bonade voro desſe glatte, ſom en ſpegel. Trädet är ſå hårdt, at ägg-jern ej vela ſtå för det, utan det måſte raſpas och nåſtan ſlipas. Sällan håller det ockſå någon limning. Det är mycket fint, och tillika ſkört. Uti Cingaleſiſke ſpråket ſkal Calaminder betyda et ſvartflammigt träd. Deſs innerſta tråagtiga del är ganſka vacker med hvita eller hvitgula och ſvarta eller bruna ådror, ſtrimmor och vågor. Uti roten ſades desſe vågor vara tätare och mörkare; derföre ju närmare roten et ſtycke var tagit, deſto dyrbarare anſågs det, emedan längre up i trädets ſtam vågorne blefvo gleſare och blekare. Yttre delen af trädet til en tredjedel eller hälften ſades icke tjäna, utan bortkaſtas. Myror ſades icke ſkada det ſamma. Trädet fick jag ſjelf icke ſe, men det beſkrefs mig vara ganſka ſtort och ſå tjockt underſtundom, at 3 til 4 man icke kunde omfamna det. Utaf de qviſtar, ſom jag låt utſkickade Ceiloneſer hämta mig ifrån de inre ſkogar, ſåg jag, at det var en *Dioſpyrus ebenum* eller ſamma träd, hvaraf ſvart Ebenholts hämtas. Ta-

Tame ormar fördes omkring utaf Mallabarer eller så kallade ormtjusare, för at för god betalning dansa och göra allehanda konster. Ågaren smekte dem och tog dem ofta uti hånderne samt nödgade dem understundom at bita. Då ägaren blåste på en liten pipa, uplyftade ormarne sine hufvuden och efter en viss tact vredo det hit och dit. Sådane ormtjusare stryka hår Land och ståder omkring, likson Tyskar understundom i Europa, för vinsten skull, med björnar och markattor.

Ormstenar, som ganska mycket blifvit berömde emot ormbet, efterfrågade jag noga hos Mallabarerne, för at utforska dess beredning. Sådane tilfördes mig ofta och hôllos långe nog dyre, så at de, som jag uti början uphandlade, voro vål betalte; omsidor, sedan jag ej årnade köpa flere och andre afnåmare voro sålsynte, bekom jag deraf för mycket godt köp, så at jag sedan, ankommen till Goda Hoppets udde, kunde låmna mine vånner deraf för en Riksdaler stycket. Stenen år genom konst tilverkad, stor och nåstan af samma skapnad, som en böna, ehuru dess storlek och skapnad sållan befin-

nes lika. Gemenligen år den rundagtig eller något litet aflång med trubbige kanter, på ena ſidan i det nårmaſte platt och på den andra något kulrig. Den fórfårdigas utaf aſkan af någon rot, ſom brånnes och af en viſs ſort jord, ſom ſades finnas vid *Diu.* Desſe blandas tilhopa, brånnas å nyo och bringas til en deg, ſom ſedan ſkapas til en ormſten och torkas. Alle hafva icke lika fårg: de, ſom blifvit måſt brånde, åro mer ljusgrå och de, ſom åro minſt brånde, åro mera mórkgrå; oftaſt åro de fláckige af ſvart och grått. Stenen åger uti ſig fine hål, ſom dock ej ſållan ſes med blotta ógonen och år den tillika ſå bråcklig, at den faller ſónder, om den ſlåppes på et ſtengolf. Når man blifvit biten af en orm, lågges en dylik ſten på det ſårade ſtållet, faſtbindes och hålles der qvarliggande, til deſs alle porerne åro fulle af det utdragne giftet. Den ſåges då ſkola affalla af ſig ſjelf, likaſom en måttad blodigel; och om den då lågges uti ſót mjólk, tros giftet der utdragas, hvarefter ſtenen åter kan låggas å nyo på ſåret, om man fórmenar något gift vara qvar. Man tilſkrifver ock hårſtådes denne ſten mycken kraft emot elake Febrar, åfven Rótfebrar,

om

om något fint ſkrapadt deraf med vin intages. Man berättade mig, at falſke ormſtenar gifvas efterapade, ſom ej åga någon kraft, och at man derföre borde noga underſöka dem, ſom voro oförfalſkade och ſom kåndes dermed, at de faſtnade emot gomen ſamt emot pannan, då man vore varm och åfven at de lagde uti vatn, upkaſtade efter en kort ſtunds förlopp, åtſkillige ſmå vatnblådror.

Cocos-nötter ifrån Maldiviſke öarne eller de ſå kallade *Zee-Calappers* ſades årligen hitföras af några ſåndebud derifrån och ibland andre ſaker föråras åt Gouverneuren. Kårnan uti denne frukt, ſom mycket liknar den vanlige Cocos-nöt-kårnan, anſågs hår för et ganſka godt motgift. Man intager då deraf et halft eller helt quintin. Den förſåkras åfven bota Rödſoten, Fallandeſoten och Slag. Af Maldiverne kallas den *Tavarcare* och tyckes höra til *Boraſſi* ſlågte.

Utaf de vanlige Cocos-nötterne, ſom dageligen tjånte Indianerne til föda, pråsſades på flere ſtållen en ganſka ſtor myckenhet olja. Cocos-nöten bråkades då, ſå hel, ſom den kommer ifrån trå-

trådet, sönder emellan tvånne Cylindrar. Oljan, så långe den är färsk, är ganska mild samt nytjas til matredning, uti lampor och til andre behof både af Européer och Indianer. Utaf det trådiga snaset, som omgifver nöten, förfärdigades almånt tog til fartyg och andre behof och äfven, som mig förekom aldeles ovåntadt, tjocke kabeltog, til bruk och nytjande på de Holländske Skeppen, då de ligga uti hamnarne vid denna ö.

Indianerne, som äga uti sine Länder så månge giftige djur, safter och frukter, äro äfven rikeligen försedde med så kallade motgifter. För sådane ansågos *Lignum Colubrinum*, *Ophiorhiza*, *Mungos* och äfven utaf Morerne *Rhinoceros* horn.

Uti härvarande (*Moskeer*) Kyrkor, upföra sig Morerne ganska sedigt och andägtigt. Med yttersta vördnad förrätta de sine böner och under det såg jag dem aldrig en gång vrida hufvudet, mycket mindre tala med hvarandre. Uti desse stycker kunde de tjäna de Christne til eftersyn, hvilke stundom visa sig föga anständige uti Guds hus och ofta

ofta bedja med så liten andagt, at en *Mor* ſkulle inbilla ſig, det deras Gudstjänſt endaſt vore et tidsfördrif.

Emedan uti Columbo drifves en vidſträckt handel med hela kuſten af faſta landet och en myckenhet Morer äfven uppehålla ſig härſtädes för handelen ſkull, ägde jag et ypperligt tilfälle, at här förſkaffa mig åtſkillige ſällſynte och gångbare Indiſke mynt.

Ibland de Ceilonſke mynten var et beſynnerligt til ſin ſkapnad och ſades äfven vara gångbart på Mallabar och Coromandel. Kejſaren uti *Candi* berättades mig ſlå det ſamma, utaf åtſkillig ſtorlek och värde och kallades det allmänt *Laryn*. Det beſtår af en utſmid ſilfver-cylinder, ſom uti midten hopböjes och ändarne ſedan krökas likſom en hake, på hvars öfre ända antingen några bokſtäfver, ſtjernor eller inhugningar teknas. En af dem jag mig tilväxlade, koſtade 12 Holländſke ſtyfver och en annan mindre, 9 ſtyfver, bägge utaf ſint ſilfver.

På några ſtällen af Ceilon upgräfdes utur ſjelfva jorden et kopparmynt, mindre

dre ån et runſtycke, men något tjockare, med en bild på och Mallabariſke bokſtåfver. Detta troddes vara et Mallabariſkt mynt, ſom fordom hår varit gångſe.

Ibland de fattigare voro mycket gångbare Hollåndſka Compagniets ſtörre och mindre runſtycken, af den ſort, ſom åger Compagniets vapn å ena ſidan.

Uti handel och vandel emellan Européerne och Indianerne voro annars almånnaſt brukelige *Roupier* uti guld och ſilfver, ſamt Pagoder. Roupierne voro hår åtſkillige ſorter, ſlagne af flere Förſtar och både hele, halfve ſamt ånnu mindre ſtycken deraf. *Pagoder*, ſom i öſtra Indien ſållan ſes, voro hår ganſka almånne. De åro nåſtan det endaſte mynt, ſom åger någon bild på ſig och guldet uti dem år något blandadt med koppar. De innehålla i det nårmaſte en Ducat och gålla 2 R:d. 1 Skill. Hollåndſk. På ena ſidan åro de kulrige och på den andra något plattare, like til utſeende en bröſtkaka. Den ena ſidan har en bild på ſig och den andra åger på dem, ſom måſt gå på Hollåndſke Contoiren, endaſt uphöjde puncter, då de ſom gå i han-

i handel på Engelſke Contoiren, åga en ſtjerna. Man bör noga agta ſig, at ej blifva bedragen med desſe Pagoder, emedan de ganſka mycket förfalſkas och de falſke, ſom åro ſtarkt förgylde, ſvårligen annorlunda, ån med klangen, ſkiljas ifrån de uprigtige.

En *Pagod* med en Elefants-bild på ena ſidan var ganſka ſållſynt, at öfverkomma; den ſades vara gammal och var ſtörre, ån de vanlige ſamt beſtod af fint guld.

Masſulipatnams pagoder, ſom hitföras ifrån Coromandel, der de åro gångbare, hafva 3:ne bilder på ſig, beſtå af fint guld och åro både hele och delte til åttondedelar.

Mangalorſe-pagoder voro tvånne ſlag, den ena gammal med bokſtåfver å bakſidan och den andra gångbar med en måne å bakſidan, ſamt å andra ſidan förſedde med tvånne bilder, af fint guld, både hele och halfve.

Det ſkiljemynt, ſom annars nytjades hår, och ſom åfven var gångbart på kuſterne af Coromandel och Mallabar,

bestod antingen uti helt små guld och silfvermynt, som kallades *Fanum*, eller uti större och mindre kopparmynt, som blifvit slagne på de af Européerne uprättade Handels-Contoiren.

Fanum voro alle små och tunne, af guld blandadt med koppar och utaf silfver, slagne på åtskillige ställen och af åtskillige Förstar på fasta landet. De voro teknade med åtskillige linier och puncter å ymse sidor. Vårdet var på dem olika efter deras olika halt och storlek.

Ibland kopparmynt voro åtskillige sorter, slagne dels af Holländarne, dels Engelsmän, dels af Fransmän och Danskar, utaf olika storlek, tjoklek, tekning och vårde. Några af desse voro äfven slagne i silfver på Madrass, Pondichery och Tranquebar. At beskrifva alle desse utförligen, skulle blifva för vidlyftigt, hvarföre sådant häldre sparas til någon enskild beskrifning om de Indiske mynten.

Tvänne stycken blymynt, något större, än de Javanske, fördes äfven hit ifrån Mallabar, det ena med et rundt och

och det andra med et fyrkantigt hol i midten; åfven fom

Tvånne kopparmynt, *Dudu* eller *Baifa* kallade, med en Elefants-bild å ena fidan, det ena ftörre, det andra något mindre, voro ifrån Mallabar.

Ceilonfka Markattan (*Simia Silenus?*) kallades *Rollewai* och ågdes af flere tam uti hufen. Hon låter ganfka lått tåmja fig. Då hon får fe någon bekant, kommer hon ftraxt hoppande til den famme, omfamnar, grinar och med et fynnerligt gnållande låte betygar fin fågnad. Hon år mycket vånlig och mild af naturen och biter ej gjerna, få framt hon icke alt för mycket retas. Om någon kysfer och fmeker et barn, få vil hon göra det famma; flår man et barn i defs åfyn, få ftiger hon på fine bakfötter, grinar och gnåller på et ynkeligt vis, och om hon kommo lös, fkulle hon angripa den flående. Hon hoppar fnarare, ån löper, emedan hånnes bakfötter åro långre. Hon åter hvarjehanda frukter, fåfom Cocos-nötter, åplen, påron, kål, jordpåron, bröd och dylikt mera. Om fin långa ftjert, fom år långre, ån kroppen, år hon ganfka

ſka ômtålig. Storleken år nåſtan lika med *Lemur Catta*, eller något ſtôrre. Kroppen år hel och hållen gråagtig, ehuru fårgen faller ſtundom mer uti môrkt, ſtundom mer uti hvit, i ſynnerhet, då den blir gammal. Anſigtet år ſvartagtigt, nakot och fôga hårigt. Skågget på hakan och kinderne år hvit och tilkakabôjdt; på hakan och ôfre låppen år det kort, men på kinderne mer, ån en tum långt och upſtående emot ôronen, ſom något tåckas deraf framtil. Hånder och fôtter åro ſvartagtige, nakne; naglarne långe och trubbige; tumen frånſkild och kort. Såtet har hårde knylar, ſom åro nakne. Stjerten år trind, ſmalare emot åndan, hårig, långre ån hela kroppen, utan at djuret kan fatta och hålla ſig faſt uti trådens grenar dermed. Ôron-ſnibbarne åro rundade, nåſtan nakne och ſvarte. Då hon ſåtter ſig, håller hon altid hånderne i kors ôfver hvarandre. Jag ågde den på Skeppet vid min afreſa, men hon kunde icke bibehållas vid lif, utan dog, då vi kommo til de kallare luftſtrek utanfôre Goda Hoppets udde, emedan hon år ganſka ômtålig och kan icke fôrdraga den minſta kyla.

De-

December den 7 gjorde jag åter en resa ifrån Columbo til Mature, anmodad af Gouverneuren, at som Medicus besöka Grefve RANTZOWS Fru, som drogs med en svår och långvarig sjukdom. Grefve RANTZOW var hufvudman på detta Compagniets Contoir och visade mig mycken ynnest under de få veckors tid, som jag hår tilbragte. Jag reste både natt och dag uti Palanquin, buren utaf tolf raske Morer, som uthårdade hela denna resan, utan at hvila, så at jag innom trenne dygn hant framkomma.

Jag gjorde omkring denne orten dagelige utvandringar och som öns ådle stenar, i synnerhet uti denne trakten finnas och upgrafvas, gjorde jag mig noga underråttad så vål, om deras åtskillige arter, som såttet, huru de upsökas och anvåndas. Åtskillige af desse föras til Europa aldeles rå, men de måste slipas och stundom infattas hårstådes, samt sedan försåljas uti sjelfva Indien. De fattigare Morers arbete var det gemenligen, at slipa dem, som skedde på en blyskifva och för mycket billigt pris. Jag tilhandlade mig utaf Morerne de befintelige sorterne, icke allenast

naſt ſlipade, utan åfven rå, főr at főrvaras ibland andre Samlingar af Mineralier. I bőrjan måſte jag betala dem anſenligen dyrt, i ſynnerhet ſom jag då gjorde urval, men ſedan fan jag, at igenom ſlumpning kunde de erhållas mycket lindrigare.

De Mineralier och ådla ſtenar, ſom jag hade tilfålle, at őfverkomma och ſamla, voro főljande, nemligen:

Jårn-malm finnes inſpåckad i jord och lera, ſtundom nog djupt ned i jorden. Denne ſmåltes i Degel vid eld főr blåſter af tvånne blåsbålgar. Slaggen frånſkiljes med tånger, ſom ſårſkildt dertil åro gjorde och den ſmålte masſan gjutes uti en af lera gjord form, renas ſedan vidare och ſmides til ſmårre behofver.

Mica i ſtora lamellerade ſtycken, kallas af Cingaleſerne *Mirinan*. Fjållen håraf nytjas til prydnad på Talpats eller rågn-ſkårmar, gjorde af ſtora Talpatblader (Licuala).

Blyerts, af Ceiloneſerne kalladt *Kalu Miniran*, finnes med Mica tilſammans

på samma stållen, vid foten af bergen, i lera och röd jord, oftast djupt nedliggande. Blyerts fins ock stundom ensam i torr grund. Är plumbago.

Stålsten eller crystalliserad svafvelkjes, som håller litet koppar, nytjas til at slipa knappar af.

Ådla stenar kallas på Ceilon gemenligen alle sådane, som åro genomskinlige och åga den hårdhet, at de antaga genom slipning en fin politure. Desse kallas af Morerne från Mallabar och Mogol, samt af Ceiloneserne och de där i landet varande Holländare med följande Holländske, Mallabariske och Cingalesiske namn:

Rubin, Robyn, Mallab. *Elinges Chogeppu* och Ceil. *Lankaratte;* år en rigtig Rubin.

Amethyst, Mallab. och Cingall. *Scuandi;* år en purpurfårgad Berg-crystall.

Robal, Mallab. *Rauwa*, Cingal. *Rawa;* åro små mörkröde och genomskinlige Granater.

Hyacinther, som utgifvas för Rubiner.

Röd Turmalin, Mallab. *Pani-turemali,* och

och Cing. *Penni-turemali;* år en i rödt fallande qvarts.

Blå Saphir, Mallab. *Nilem* och Cing. *Nile;* år en rigtig blåaktig Saphir, ofta med blå fläckar.

Blå Turmalin, Mallab. och Cing. *Nile turemali*, år qvarts, som drager litet i blåt.

Grön Saphir, Mallab. och Cing. kallad *Patje Padian*, år en rigtig Saphir.

Grön Turmalin, eller Maturese Diamant, Mallab. och Cingal. *Patje Turemali*, kallas både Chrysolither, som hafva fyrsidig prisma och åfven stundom Chrysopras.

Topas, Mallab. *Puressjeragen* och Cing. *Pusperagan*, år en rigtig Topas.

Canelsten, Cing. och Mallab. *Komedegam*, år en vacker brandgul eller gulbrun Granat.

Gul Turmalin eller Maturese Diamant, Mallab. och Cing. *Kaneke Turemali*, år en gröngul Topas.

Hvit Turmalin, eller Maturese Diamant, Mallab. och Cing. *Sudu Turemali.* År en hvitgul Topas.

Hvit

Hvit Cryſtall, Mallab. *Wille Palingu*, Cing. *Sudu Palingu.* År en klar och fårglös Berg-cryſtall.

Hvit Sapbir eller *Vatn-Sapbir*, Mallab. *Wille Padjan*, Cingall. *Sudu Padjan.* Åro afnötte ſtycken af den klaraſte hvita Berg-cryſtall.

Taripo, mjölk-fårgad qvarts.

Gul Cryſtall, Mallab. *Manjel Palingu*; Cing. *Kaba Palingu*, år en ljuſare rök-topas.

Brun Cryſtall, Mallab. Cingall. *Tillia Palingu*, år en rökig Berg-cryſtall eller mörk rök-topas.

Svart Cryſtall, Mallab. *Karte Palingu*, Cing. *Kallu Palingu.* Dels i cryſtaller, dels i bitar, år den electriſka Ceilonſka Turmalinen.

Kattöga, Mallab. och Cing. *Wairodi*, år en pſeud-opal.

Rubin år mer eller mindre mogen, det år, efter Indianernes taleſått, mer eller mindre högt fårgad. Amethyſten år violet, men Rubinen år röd och merendels blod-röd. Ju högrödare deſs fårg år, ju ſtörre ſten, och ju klarare

utan något fel, desto större är dess värde. De finnas likvål sällan här af någon betydande storlek. Merendels finnas de små, oftast som store sandkorn, som korngryn o. s. v. Ju högre fårgen är, desto mera klare och genomskinlige äro de. De omogne äro ej så klare och stundom finnas de med fläckar eller strimor uti, som äro mer saturerade. Några af desse sednare falla nästan i violet. De måste äro i vatnet rullade, runde och platte; några har jag funnit crystalliserade med 8 sidor, hvaraf fyra varit breda och fyra helt smala, samt med tvånne spitsar af fyra sidor. Morerne såga desse komma nårmast i hårdhet til Diamanten, och slipa dem til infatning i ringar.

Ametbysten är i sjelfva verket ej annat, ån en violet-fårgad Berg-crystall, som ganska mycket skiljer i de grader, i hvilka den är fårgad. Man finner deribland sådane, som äro nästan hvite, med så liten tinctur af violetta fårgen, at om de funnos allena, man håldre skulle anse dem för en Berg-crystall, i synnerhet en, som ej är dess båttre kånnare. Andre finner man vara emot den ena åndan tingerade, andre endast i mid-

midten, andre flåcktals och det i mer eller mindre hög grad. Stundom åro somlige så saturerade, at de liggande på et bord se nåstan svarte ut och åga, emot ljuset hålne, en ganska vacker violet fårg. Ofta ses så vål flåckar, som strimor flåktals vara blekare och flåktals mer saturerade. De falla uti åtskillig storlek, sållan så store, som en valnöt och merendels helt små. Ju stórre de åro, dess mindre och blekare åro de fårgade och af desto mindre anseende och vårde. De små åga gemenligen högre fårg, men åro dock ej mycket af vårde, efter de gifva endast små stenar til slipning. De dyraste åro de, som åro högt tingerade, utan sprickor och af någorlunda storlek. Ju mer fårgen i dem år saturerad, desto mer kallas de mogne och tvårtom omogne, dess mer de åro bleke. Det år utom al tvifvel, at desse varit flytande och at de före crystallisation blifvit tingerade af en violet fårg, som blandat sig med dess fluidum, antingen til en del, eller öfver alt. Somlige finnas rundade och under rulning i vatn helt fint polerade; somlige finnas af en irreguler figur, brutne på alla sidor, ofta med djupa och stora intrykningar; somlige

åga sine sex sidor och ena sexkantiga spitsen. Ingen har jag funnit hel fulkomlig och oskad. Det är rart, at finna någon, som har bägge ändarne, ehuru de äfven då altid något lidit af utvärtes våld. Somlige äga helt långa violetta strimor med hvita strimor imellan sig. Af de största slipas gemenligen knappar för våstar, som af hvit linne i östra Indien mycket brukas och af de mindre förfärdigas lifstyks-knappar och arm-knappar.

Robal är en mörkröd sten, mörkare än Rubinen och af mindre hårdhet. Synes liggande måst opac, då den är mycket saturerad. Finnes mäst i små, rundade och afnötte stycken. Slipas til ringars infatning och utgifves ofta til salu för Rubin.

Hyacinther äro små gulbruna eller rödaktige prismer, som ofta utgifvas til salu, liksom Robalen, för Rubiner.

Röd Turmalin ser liggande mörk och opac ut, men hållen emot dagsljuset, synes den blekröd. De största jag öfverkommit, äro af en ärts storlek, men de måste små, som risgryn. En och an-

annan har jag funnit cryſtalliſerad, men merendels altid ſkadad och oful-komlig: denne tyktes hafva fyra lika ſidor på ſin aflånga column och en fyr-kantig pyramid. De måſte åro af vat-nets rulning nötte och ſlipade. Får-gen år merendels lika öfver alt och ſål-lan blekare eller mera ſaturerad på oli-ka ſtällen.

Blå Saphir år ſå vål, ſom andre Cei-lonſke tingerade ſtenar, mogen eller o-mogen i åtſkillige grader, det år, mer eller mindre högblå. Stundom åro de ſå bleke, at de ſe nåſtan vatnaktige ut och ſållſyntare åro de mörkblå. De å-ro dock mera jåmt fårgade, ån Ame-thyſten, utan fläckar och ſtrimor, ehu-ru jag ſet en, ſom i ena åndan var hel ljusblå och emot den andra mörkblå. Alle, dem jag ſet, hafva varit af vat-nets rulning ſlipade i runda och alle-handa andra ſkapnader. En har jag öf-verkommit ſå ſtor, ſom en Hasſelnöt; de måſte åro flere gånger ſmårre. Al-le brukas ſlipade til knappar och ringar.

Blå Turmalin år blott en qvarts, ſom faller något i blått.

Grön Saphir faller sig ljusgrön, grönaktig, blek och år en riktig Saphir, som nytjas, som den förre, til slipning.

Grön Turmalin år til fårgen mörk, stundom stötande något på gulaktigt, stundom på blåaktigt, stundom på grönaktigt och oftast på svartaktigt. Den år stundom genomskinlig, stundom betåkt med en opac yta; stundom år den aldeles ogenomskinlig, liknande Skörl, blånkande i brottet och ofta med vresige lameller, med mycket sprickor långs och tvårs före. Stundom finnas de crystalliserade med en aflång column utaf fyra lika sidor och en fyrkantig spits; men faller måst nött och bruten, i tjocka eller tunna och oformliga stycken, stundom stora som en Valnöt, stundom så små som gryn. Den gröna eller Chrysoprasen år vacker, gråsgrön, klar och genomskinlig, samt nytjas til slipning. Den kallas egenteligen grön Turmalin, ehuru detta namn åfven tillågges åtskillige andre arter.

Topasen, egenteligen så kallad, faller måst i gulaktiga splitror och år en mer eller mindre mörk, samt riktig Topas.

Canelstenen har fåt sit namn af fårgen, som någorlunda liknar Canel-oljan af den båsta och finaste Canelen. Den år dock ej altid lika, utan mer och mindre blek eller hőg brandgul. Håraf finnes sållan någon af betydlig storlek, som år oskad, utan merendels år den, åfven de små, sprukne uti långa och tvåra sprickor, som hindra dess klarhet och gőra den otjenlig til slipning. Dessa sprickor gőra, at han faller i tårningar och sneda skifvor. Stundom liknar den något Gummi Benzoes. Slipad gifver den ganska vackra stenar, i synnerhet til ringar och til halsduks- samt andre spånnen.

Gul Turmalin kallas åfven af Morerne Turmalin Topas, emedan den til sin fårg understundom mycket liknar Topaserne. Til utseende liknar den mycket Bernsten. Somlige åro mera måttade eller mogne, nåstan brandgule; somlige åro mera blekgule och somlige hvitgule. Crystalliserad har jag ej någonsin set den, utan altid slipad under rulning i vatnet, af et risgryns til en årts storlek. De slipas, főr at infattas i ringar och åro rått vackra.

Hvit Turmalin kallas egenteligen Maturese Diamant. Den är mer eller mindre hvit, mäst altid mjölkfärgad, så at dess genomskinlighet ej är fulkomligen klar. För denna orsak skull brännes han ofta ut, då färgen förgår och den blir mycket klarare, fastån icke af fulkomlig hvithet. Den omveklas då med fin kalk och brännes med agnar af Ris (oryza). Man finner ofta sådane, som hafva fläckar eller strimor uti sig. Merendels finnas de slipade af vatnet, och någon gång crystalliserade med en aflång column, som har fyra lika sidor och en fyrkantig spits. Af desse slipas stenar til ringar, i synnerhet til garnering ikring andra större stenar, til armknappar och små lifstyks-knappar. Desse äro ibland de almännaste stenar på Ceilon och ej särdeles dyre.

Hvit Crystall faller här både crystalliserad och af vatnet slipad uti ojämne, platte, långe och gropige stycken. Färgen är klar, mer eller mindre vatnfärgad eller blånkande hvit De smärre stycken har jag ofta set med fin column och fine pyramider. De större äro merendels af rulning i vatn afnötte. Den går stundom til två knytnäfvars

vars ſtorlek. Håraf ſlipas våſt- och lifſtyks-knappar, ſtenar til knappar fór underbyxor och til infatning i ſkoſpånnen med mera.

Vatn-Saphir kallas de ſtenar, ſom mycket likna hvita Cryſtallen, men åro emot dagsljuſet ſkådade både klarare och hvitare; de ſkiljas i ſynnerhet, med ſin hårdhet, hvarutinnan de ófverträffa Cryſtallerne. Jag har alprig kunnat óf-verkomma någon af desſe, ſom ågt ſine ſidor och ſpitſar, utan altid hafva de varit af vatn, uti oformliga bitar nótte eller ock platte och rundade ſlipade med en ſkråflig yta, full af ſmå intryckte punkter. De ſtórſte jag ſet, hafva varit af en Valnóts ſtorlek. Desſe åro mycket dyrare, ån Cryſtaller, och ſlipas til knappar fór våſtar, lifſtyken och ſkoſpånnen.

Taripo kallas på Ceilon en hvit ſten, ſom fórmodeligen ej år annat, ån en qvarts eller hvit Cryſtall. Deſs fårg år hel hvit eller något vatnaktig, men ej ſå klar och genomſkinlig, ſom Cryſtallen, utan ſnarare lik en qvarts. Aldrig har jag ſet den cryſtalliſerad, utan i oformlige klumpar. Af desſe ſlipas åfven ſtenar til infatning.

Gul Cryſtall år troligen den ſamme med den hvite, endaſt med den ſkilnad, at den faller i en obehagelig gulaktig fårg. Cryſtalliſerad har jag aldrig fåt ſe den, utan altid af vatnets rulning afnöt i rundade ſtycken med en knottrig yta.

Brun Cryſtall ſkiljer ſig ifrån den föregående, endaſt dermed, at denna år ſvartaktig eller lik blekt blåck. Liggande tyckes den vara ogenomſkinlig. Emot dagsljuſet ſed år den tvårs igenom ſigtbar. Desſe har jag altid ſet vara rundade, i ſtycken ſå ſtora, ſom en ſtor Hasſelnöt eller en liten Valnöt, utaf den rulning, de i vatnet undergåt. Ytan år ſkråflig med fina intrykta punkter och en grå cruſta, ſom ſtundom gör honom ogenomſkinlig, då den år hel, ehuru det inre år klart, ſom ſes, då han ſlås ſönder. Håraf ſlipas knappar för underbyxor och andra behof.

Svart Cryſtall år en hel ſvart, ſkinande och ogenomſkinlig ſkörl. Den finnes ofta uti oformlige ſtycken bruten, rund eller aflång under rulning i vatnet ſlipad. I brottet år den glånſande och

och faller i ſkiffrige ſtycken, ſom i kanterna åro genomſkinlige. Håraf har jag ſet ſtycken ſå ſtore, ſom en Valnöt och andre helt ſmå, ſom en årt. Några har jag kunnat öfverkomma, ſom varit cryſtalliſerade, ehuru ej aldeles oſkadde, med ſex olika ſidor och en trekantig trubbig ſpits. Håraf ſlipas knappar, ſom i lifſtyken och klåder dragas af dem, ſom hafva ſorg. De likna mycket ſtenkols-knappar. Cryſtallen år mycket almån och utan ſårdeles vårde och dyrhet. Jag kunde ej mårka, at Indianerne hade ſig bekant dennes electriſka egenſkap, hvilken de aldrig betekna med det namnet Turmalin, utan tilågna det åt flere andre arter.

Katöga kallas en mycket hård ſten, ſom faller mer eller mindre uti hvit eller grönt, half genomſkinlig, med en ſtrima af en linias bred i midten, ſom år mycket hvitare, ån ſjelfva ſten-arten och flyttar ſit ljus, alt efter ſom den åt ſidorna våndes. Den liknar altſå hårigenom et katöga, hvaraf den fåt ſit namn. Den ſtörſta jag ſet, var af en Haſſelnöts ſtorlek; andre finnas mycket mindre. Rå ſynas de åga inga kanter eller tecken til cryſtalliſation.

Deſs

Defs vårde år proportioneradt efter defs ftorlek och renhet. En af en nöts ftorlek, utan fprickor och andre fel, vårderas ftundom til 50, 60 och flera Holländfka Riksdaler. De flipas kulrige och aflånge, utan planer, få at den fkiftande ftriman kommer i midten, och infattas fedan i ringar, fom Mallabarer och Morer båra.

Af desfe Befkrifningar fes, at den ften, fom i Europa år kånd under namn af Turmalin och bekant för fin electrifka kraft, ej år bekant under famma namn hos Indianerne; utan at de med Turmalin betekna flere ftenar, fom ej åga någon electrifk egenfkap och det åfven af flere arter, af åtfkilliga fårgor och af åtfkillig klarhet.

De måfte af desfe ftenar har jag communicerat med Herr Profesforen och Riddaren Bergman, fom gunftigt behagat meddela mig de mineralogifke namnen derpå.

Morerne åro i fynnerhet de, fom i Columbo, Gale och Mature fålja desfe ftenar, både rå, flipade och infattade; men en främling bör vara mycket varfam

ſam i handel med dem ſå vål derfôre at de begåra långt ôfver vanliga vårdet, ſom ock derfôre, at de ofta bedraga kôparen med glas-flusſer och ſtenar, ſlipade af dem, hvilke ſå vål och konſtigt gôras, at en ovan låtteligen bedrages.

Alle desſe ådlare ſtenar, ſom finnas på Ceilon, i ſynnerhet i Maturſe landen, i dalar och vid foten af berg, i en blandning af jord och fet lera. Åtſkillige ſorter finnas i ſamma jord och på ſamma ſtålle. Stundom finnas de åfven åfvan på jorden, då de genom ſtort regn eller af ſtrômmande vatn afſkôljas ifrån bergen.

På ſomlige ſtållen finner man utan mycken môda ſtenar på en, två eller tre fots djup under ytan, då man åter på andre ſtållen gråfver tjugu och flere fot djupt. Når man har vatn til hands, går verket mycket låttare, emedan vaſkning då kan ſke på ſtållet; jorden, ſom då gråfves, lågges uti en ſtor Rotting-korg, ſom hålles i vatnet, at jorden kan frånſkiljas. Derfôre hållas de grufvor, ſom ligga vid båckar, ånſkônt de ej åro de rikaſte, fôr minſt môdoſamma.

Gråf-

Gråfningen af ådle Stenar uti de kring Mature liggande lånder, bort-arrenderas årligen i Augusti månad, főr Holländska Ostindiska Compagniets råkning, åt den måstbjudande. År 1777 och 1778 sades en Mor hafva arendet főr 180 Riksdaler. Landet som til gråfning bortarenderas, ligger ej altid i en stråcka; utan åtskillige stycken, hår och der spridde, utsőkas, som befinnas åga stenar. Innan arendet sker, besigtigas desse stållen af Committerade på Compagniets vågnar. Under sådane stycken land hőra ofta Cingalesernes trågårdar, som då ej åro frie főr gråfning. Et och samma land kan arenderas bort och altså gråfvas flere gånger. Gemenligen och hålst utsőkas sådane land-stycken hårtil, som åro vid bergen och i synnerhet vid båckar belägne, főr utvaskningen skull. Hufvud-Arendatoren såljer sedermera ofta bort, åt åtskillige andre frihet, at gråfva med et vist antal mån, til exempel, főr 15 Riksdaler åt den, som låter főr sig gråfva af 10 man och så i proportion, főr 5 eller 20 man. Desse åga då frihet, at gråfva hela året och hvaråst de vela, men icke med mera folk, ån de betala főre åt Hufvud-Arendatoren. Den, som kőpt sig frihet,

het, at gråfva, betalar utom defs fjelf fine gråfvare. Hvad, fom efter gråfning och vafkning fås hvarje månad, lägges i en påfe, fom förfeglas och til ägaren hemfändes, hvilken då har at utföka och fortera fine ftenar, fom han med mer eller mindre profit kunnat förvårfva.

Ficus religiofa kallades utaf Holländarne *Duyvelsboom* och utaf Ceiloneferne *Boga*. De fednare anfe det, fom et heligt träd, emedan de tro, at Guden *Budu* hvilat under det famma; derföre hugga de aldrig omkull et fådant träd, utan göra under det famma fine heligafte löften. När de under et fådant träd aflagt någon Ed eller gjort något förbund, är man fåker, at de hålla det.

Iglar (*hirudines*) finnas til myckenhet uti fkogarne, i fynnerhet vid bergshögder. Desfe äro rödbrune, tjocke fom en ftåltrå och af en tums långd. Då man vandrar på fådane ftällen, fäfta de fig vid fötterne och kunna fuga bloden ut igenom tvänne bomuls-ftrumpor. Grefve RANTZOW berättade mig, at en Europé, vid hvilken en fådan blod-igel fugat fig faft, afrykt den famme,

me, och at han deraf igenom en vårdslös cur sedan sat lifvet til.

Hystrix (Pigg-svin) finnas ymnigt uti skogarne och Holländarne jaga ofta med hundar detta djur, hvaraf de hvasse taggarne fastna uti kroppen på hundarne, då de alt för ifrigt rusa til, så at de ej sällan sätta lifvet til. Djuret gör sine bon och holor uti jorden, hvartil ingången ej är större, än at en medelmåttigt stor Jagthund kan inkrypa dit och utjaga djuret genom en annan öpning af samma näste. *Hystrix* äger ofta Bezoar-stenar uti magen, som här fint skrapade til pulfver nytjas emot hvarjehanda sjukdomar. Desse stenar bestå af ganska fine hår, som gyttrat sig med magens safter tilhopa och åga det ena lagret utom det andra, så at de bestå af flere ringar, hvilka äga olika färg. Jag har sett dem af et hönsägs storlek, trubbige emot ändan i almänhet; men en hade jag tilfälle, at se, som var så stor, som et gås-ägg, klotrund och helt brun.

Man berättade mig, at *Hystrix* på et artigt sätt håmtade vatn åt sine ungar, nemligen taggarne uti stjerten sades vara

ra iholige och hafva et hol vid åndan, famt at djuret få kunde böja dem, at desfe kunde fyllas med vatn, hvilket i ungarnes bo fedan utftörtades.

Af *Scorpioner* var hår en ymnig vålfignelfe, hvaraf dock fållan någon olycka förfpordes. Når det regnat, fick man ofta fe få vål desfe, fom *Scolopendra morfitans* utur fine gömor framkomma och hoptals inkrypa uti hufen, deraft dörrarne oftaft lämnas öpne för hettans fkul.

Stinktråd kallade Holländarne *Sruntbout* och Ceiloneferne *Urenne* för defs vidriga lukt, fom håller fig i fynnerhet uti tjocka trådet och i de ftörre grenar. Defs lukt år få lik månnifko-träck, at deri ej mårkes den minfta fkilnad. Når trådet rafpas och fpånorne fuktas med vatn, år ftanken odrågelig. Icke defto mindre nytjas det invårtes af Ceiloneferne fåfom et nyttigt medel. Fint fkrapadt och blandadt med Citron-faft ingifves det fåfom et blodrenande medel emot Skabb och annat långvarigt utflag och tillika fmörjas kroppen dermed utvertes. Jag gjorde mig mycken möda, at förvårfva mig blomorne af

detta trådet, för at lära känna dess slägtskap, men altid förgäfves. Af de Ceiloneser, som jag til den ändan insände långt inåt skogarne i landet, erhöll jag endast några grenar utan blomor, hvaraf jag dock märkte, at trådet icke var, hvarken *Anagyris fœtida* eller *Sterculia fœtida*. Några lefvande små trån häraf hade jag äfven planterade uti lådor och förde dem lefvande ända til Canalen emellan Frankrike och England, deräst de af storm och köld blefvo tillika med många andre sällsynte trån och växter aldeles förlorade. Utaf trådet förde jag äfven några stycken med mig hem, hvilke med tiden så aldeles förlorat efter hand sin lukt, at deraf nu mera intet kan märkas.

Et annat slag af Tråd kallades *Ormtråd*, af Holländarne *Slangenhout*, af Cingaleserne *Godagandu*, hvilket var til smaken ganska beskt. Detta nytjades icke allenast, såsom et godt motgift, och emot Ormbet, utan ock uti hetsige och elake febrar. Européerne låta häraf svarfva bågare, i hvilke vin öses, som innom en kort stnnd, utdrager kraften utur trådet, smakar beskt och drickes såsom et magstyrkande medel. Äfven utdra-

drager vatn en grönagtig tinctur deraf. Förmodeligen är detta träd *Ophioxylon Serpentinum*, som växer härstädes, ehuru jag icke hade tilfälle få se några blomor deraf. Sjelfva trädarten liknade Ekträd, med sin gråa färg och många små hol, hvilke uti de svarfvade bägare ofta tillåto vatnet sila sig tvärt igenom.

Reformar (*Herpes*) botades här med fröhusen utaf *Hibiscus tiliaceus*, då saften deraf ströks öfver utslaget. Detta vackra träd planterades här på Columbo och annorstädes, uti alléer, blomade flere månader å rad och med sina täcka blomors förändrade färg gjorde mycken prydnad.

Utaf roten af *Capuru Curundu* sades Kamfer destilleras uti Candia, som är Ceilonske Kejsarens och öns Hufvudstad, belägen på en högd, nästan midt uti landet. Icke långt derifrån ligger et mycket högt berg, som upskjuter uti luften en ännu högre spits. Berget får namn af *Adams berg* och spitsen kallas almänt *Adams Pik*, hvaräst Adam, den förste människan, förmenes ligga begrafven. Ceiloneserne göra valfarter til detta ställe och föregifva, at märken

ånnu finnas intrykte i berget efter Adams fotter.

Ophiorhiza *Mungos*, *Mendi* kallad, brukades emot ormbet af Indianerne. Bladerne och barken sades kokade nyttjas, såsom et Decoct.

Ophioglossum scandens, som annars år en ranka, hvilken slingrar sig på trån, nyttjades hår på flere ståll en, lika som en murgrön, at tåcka gårdesgårdarne och at skydda dem emot Sjö - vinden. Gårdesgården tåckes dermed utanpå och består sjelf endast af smala stockar, som blifvit slagne uti jorden, tåt intil hvarandre.

Jag såg åfven *Cocos - trån* slagne uti vatnet likasom pålar och desse sades kunna uthårda hela hundrade åren, utan at rutna, ehuru sådant förekom mig otroligt.

Sciurus Ceilanicus var icke sållsynt, utan ågdes utaf flere tam i husen uti bur; den kallas *Rockia* eller *Ruckia* utaf Öboarne och år svart på ryggen samt sidorne och gulagtig under buken. Stjerten år åfven svart och långre, ån kroppen

pen

pen. Denne Ikorre, fom var aldeles okånd i Europa, och federmera utaf Herr PENNANT blifvit befkrifven, låter ganfka låt tåmja fig, och år ftor, fom en katt, men til kroppen fmalare.

Den 28 återrefte jag ifrån *Mature* til Columbo, i fållkap med en ung Grefve RANTZOW, fom nu befökt fin Broder och med et Hollåndfkt Skep utkommit fåfom Conftapel. Denne yngling, fom ågde et ganfka hetfigt finne, hade tillika den olyckan, at vara ofårdig i fötterne. Det oagtadt hade han likvål lårt, at vigt fåkta och til trots för fine fnede lår och fötter, förtråffeligen vål at danfa. Vi ankommo til Columbo lyckeligen Nyårs-afton.

Efter Nyåret ankommo, fåfom det vanligen plågar fke hvarje år, trenne Ambasfadeurer ifrån Kejfaren i Candi. Desfe blefvo å Compagniets vågnar emottagne vid *Situvaka* utaf Deputerade, famt lyckönfkade och beledfagade til gamla Staden utanföre Fåftningen, hvaråft de inlogerades och dröjde til Audience-dagen.

Den 5 *Februarii* blef utfat, til at för

Compagniets råkning ſånda en Ambasſade til Kejſaren, hvilken beſkikning utgöres af en Köpman och tvånne Asſiſtenter.

Vid denne tiden firades med mycken pragt och högtidelighet, General-Gouverneurens i Batavia inſtallerande uti deſs höga åmbete, ſedan ifrån Europa tidning om deſs utnåmnande ankommit. Dagens glädje tilkånna gafs med Canonſkott ifrån Fåſtningens vallar och ſkeppen; aftonen tilbragtes med dans och ſpel ſamt måltid uti Gouverneurens pallats, dit alle Åmbetsmån och Skeps-Officerare voro ordenteligen budne, ſå vål ſom Stadens förnåma Fruntimer.

Ibland de mångfaldige ſorter af Cattuner och Sitſer, ſom hit ankommo ifrån Mallabar och Coromandel, tyktes mig de åga företråde, ſom kommo ifrån Suratte och Bengalen, hvaribland de ſednare förekommo mig aldravackraſt. Ifrån *Tutucorin* ſåg jag åfven ſådane, ſom icke voro trykte, utan blomorne voro målade med penſel, likaſom Tapeter. Det år otroligt, til hvad finhet bomullen ſtundom ſpinnes på Indiſka kuſten. Jag hade tilfålle, at ſe bom-

bomuls-tyger så fine, at et halft dussin skjortor deraf kunde uti ena handen tilhopa kramas. Desse tjåna likvål icke gårna til nytjande, utan fõråras såsom raritet åt de fõrnåmare, fõr at visa, til hvad hõgd konsten at spinna kunnat stiga.

Några misshålligheter hade upkommit på kusten utaf Mallabar, hvarfõre Gouverneuren blef nõdsakad, at hårifrån affånda några troppar til *Cochim.* Och då nu tilrustningar dertil skedde, tåktes Gouverneuren tilbjuda mig, at få gõra en resa til Asiens fasta Land med denna expedition, ehuru det skepp, med hvilket jag hit ankommit, nu låg segelfårdigt, at afgå til Europa; men som jag redan på Batavia fattat den fõresats, at åter besõka Europa, utbad jag mig i stållet dess gunstiga tilstånd, at få byta plats med en annan Skeps-Chirurgus, och at ånnu en månad långre få fõrblifva på denna hårliga õ, samt således blifva engagerad på et af de Skeppen, som uti Februario hårifrån affeglade, hvilket mig också benågit beviljades.

1778 *den* 17 *Januarii* fõretog jag mig en

en resa, uti sällskap med Herr SLUYSKEN och CONRADI til *Negumbo*, dit vi dagen derpå anlände. Detta är et litet befäst ställe med en upmurad port och upkastade jordvallar, hvaråst en Fändrik ligger såsom Commendant.

Den 19 embalerades en mängd Canel, under hvilken tid jag åtföljd af en Ceilones, företog mig, at til håst resa något längre inåt Landet, för at bese en härstädes anlagd Elefants fålla som tjänar til en myckenhet Elefanters fångst och instängande. Fållan var bygd utaf starke Cocos-trån, nästan uti trekant, hvaraf den åt skogen varande sidan var mycket bred och tilökt med lösare trån och buskar, som mer och mer utvidgade sig uti tvänne långe och omsidor omärkelige armar. Den smalare ändan var starkt befäst med tåta pålar och togverke, samt sluteligen så smal, at blott en enda Elefant kunde intränga sig uti öpningen. När Gouverneuren för Holländska Compagniets räkning låter anställa någon Elefants jagt, som sker efter vissa års förlopp, går det til på följande sätt: En myckenhet folk, så väl Européer, som Ceiloneser utsändas til skogarne, lika som man uti Nor-

den

den utgår på ſkall efter Vargar och Björnar. Desſe utſkickade utſprida ſig och omringa en viſs ſträcka Land, der man utforſkat at Elefanter hålla ſig. De nalkas ſedan alt närmare, och under mycket buller med ſkrikande och trumlande göra cirkel-bågen trångare, under det Elefanterne draga ſig alt närmare åt den ſidan, der för dem den förſåtliga fållan blifvit anlagd. Ändteligen uptändas bloſs för at ännu mera förſkräcka desſe ſtore djur och at tvinga dem til at ingå uti den utlagde ſnaran. Så ſnart alle dit inkommit, tilſtänges fållan baktil efter dem. Då Elefanter på detta ſätt fångades ſiſta gången, gick deras antal öfver hundrade och har de förre gångerne ſtundom ſtigit ända til et hundrade tretio.

Elefanterne, ſom fångas på förut nämnde ſätt, bortſäljas ſedan ſtörre delen på Jafnapatnam åt Coromandelſke Förſtarne. Förſta omſorgen blir ſåledes, at föra dem utur fållan och at tämja dem. Til den ändan ſtälles en eller tvänne tame Elefanter vid ſidan af öpningen, igenom hvilken hvarje Elefant ſärſkildt utſläppes, då han genaſt med ſtarka tog faſtbindes vid de tame, ſom med

ſine ſnablar tukta honom, til deſs han blir åfven tam och låter handtera ſig efter behag. Detta går ofta ganſka fort och ſtundom innom några dagar, i ſynnerhet, ſom den vilde Elefanten tillika tvingas igenom ſvålt. När deſſe ſtore och ſtarke djuren ſålunda blifvit utförde och tame, måſte de beſigtigas och måtas; det ſednare ſker på et ſtålle, ſom år jämt belagt med Corall-ſtenar; hårpå ſtållas de up, och måtas med en lång måt-ſtock af en man, ſom rider ſittande på en tam Elefant. Beſigtningen ſker öfver hela kroppen, för at utröna, om den äger något lyte eller fått någon ſkada. En beſkrifning ſå vål öfver deſs högd, ſom öfver deſs öfrige briſter blifver för hvar och en upſat och efter deſs ſtorlek ſamt fulkomligheter, ſkattas ſedan hvar och ens vårde. Måttet beråknas efter *Covidos*, af hvilke trenne utgöra två alnar. Måtningen ſker ifrån jorden til ſkullerbladet och gemenligen håller en Elefant tio *Covidos* eller inemot ſju alnar. En tam Elefant betalas gemenligen med 200 R:d.; men år derpå något fel, ſom til exempel, om ſtjerten vore afrykt, et öra ſlitit i ſtycken, någon nagel på fötterne borta eller någon annan ſkada, ſå afkortas uti priſet

prifet för hvarje fel, 50, 60 eller 80 R:d., efter defs olika betydenhet. Och fom det är ganfka fällfynt, at finna en Elefant utan alle fel, få plåga de felfrie almännaft förfäljas från 500 til 1000 R:d. Då auction derpå kommer at hållas, fammanfätta fig merendels två, tre eller flere perfoner, at handla tilfamman 50, 60, 80 eller 100 Elefanter och utfälja dem fedan ftyckevis med fin goda vinft. Innan de fäljas, blifva de med Compagniets vapn på bakdelen märkte: Djuret bindes då faft vid et ftarkt träd och brännes med et glödande jern.

Elefanten är otvifvelagtigt et af de förftåndigafte och fagtmodigafte djuren, fom oagtadt fin ftorlek och ftyrka låter ganfka lätt tämja fig och inöfvas til mångfaldige nyttige tjänfter: När han är bragt uti trångfel och plågas, gråter han näftan, fom et barn och lärer fig tämd innan kort, at förftå, hvad man talar til honom. När han blir fången, tåres han af ledsnad och forg, i fynnerhet om han förut varit tam och haft en god husbonde. Vid en fådan jagt, fom förut nyfs blifvit befkrefven, händer det ofta, at tame Elefanter, fom

tilhöra Kejſaren i Candia och blifvit lösſläpte at beta uti ſkogarne, blifva fågne med andre. I det fallet kan man innom fållan ofta ej förmå dem, at åta eller taga något til föda, förr ån de betjånter ankomma, ſom åro vane, at ſköta dem och hvilke de både igenkånna och lösgifne åtfölja. Elefanten åter ganſka gjerna Piſang-frugter, åfven ſom Cocos-nötter, antingen de gifvas honom ſönderſlagne eller hele, i hvilket fall han ſjelf kroſſar dem. Ungarne dia ſine mödrar med munnen och icke med ſnabelen och flere af Herr Sluysken anſtålde förſök hafva viſat, at deſs dageliga dryck år vanligen 60 kannor vatn. Honor, ſom åro tama, nytjas ſtundom til at fånga vilde Elefanter; de lösſläppas då uti ſkogen, hvarifrån de locka med ſig vilde hannar til någon fålla, der de kunna inſtångas. Således fångade hannar ſåg jag flere gånger bundne vid et tjockt tråd och innom några dagars förlopp blifva tamde. De Elefants-hannar, ſom Hollåndarne nytja, til at tukta och tåmja de vilde fångar, kallas gemenligen Själköpare (*Zeelverkooper*). När en Elefant en gång blifvit vål tåmd, kan han åfven utaf barn regeras och förolåmpar icke gjerna någon,

gon, deråst han icke blifvit mishandlad och dymedelst retad til håmd. Jag såg ofta, huru han böjde sin ena fot, för at låta ryttaren derpå likasom på en stega klifva up på dess rygg och huru han med sin snabel ganska varsamt sattade små gossar, för at upfåtta dem på ryggen och at nedlyfta dem derifrån. Holländska Compagniet nytjade öfver alt Elefanter, til bjelkars och andra tunga sakers förande åfven som för vagnar och stora kårror. Då han spånnes för något sådant åkdon, år altid et tjockt rep bundit om halsen, vid hvilket å ymse sidor bindes et annat tjockt rep, som går långs efter sidorne vid ryggen och fästes vid åktyget. Nytjas en vagn med tvånne Elefanter före, så år emellan detta span et stång. Då Elefanten går, ser man tydeligen, at han böjer knå-leden, ånskönt hela foten annars tyckes vara jåmntjock och oböjelig. Snabelen år icke allenast en stor pryd-nad för detta ståteliga djur, utan åfven et dess nödigaste redskap, til at samla sin föda, at dermed dricka, och at dermed fatta al ting; derföre år han ock-så rådd om den samme och kan aldeles icke tåla någon myra komma på den.

Ele-

Elefanter ſkjutas aldrig eller mycket ſållan hårſtädes, emedan man hålldre fångar dem lefvande; icke eller finnas här några ſtore Elefants-ſkyttar. Man berättade mig, at på en hona, ſom vid et träd blifvit faſtbunden, tretton ſkott med vanlige bösſor blifvit losſade, innan hon ſtupat. Ändamålet med deſs dödande var, at utſkåra kalfven, med hvilken hon gick drägtig, för at ſända den, inlagd uti Arrak, til Hans Kongl. Höghets, Arf-Ståthållarens Natural-ſamling uti Hag. At man likvål någon gång losſar ſkott på de vilde i ſkogarne, tyckes den håndelſe intyga, ſom Herr Frobus berättade mig, nemligen at han på en fångad Elefant låtit ſåga uti en tand och inuti funnit en vanlig blykula, ſom faſtnat uti tanden och med tiden blifvit ſå aldeles inneſluten och öfvervåxt, at intet tekn dertil utanpå kunde märkas. Denne tand hade han åfven afſändt år 1765 til nyſsnämnde Samling uti Hag. Då Ceilonſke Elefanterne ſå lätt både fångas och tämjas, tyckes det vara underligt, at de Capſke i Africa härvid lägga månge hinder i vägen. Likvål hade år 1775, kort före min afreſa derifrån, en unge blifvit fångad lefvande, ſedan modren blifvit ſkuten,

ten, och man förfökte, ehuru förgäfves, at upföda den. Han behöfde til fit underhåll dageligen mjölk efter trenne kor, men kunde icke bibehållas vid lif.

Sedan jag väl befet den ftora och vidlyftiga fållan, fom var bygd til få anfenligt antal ftore djurs fångande, begaf jag mig tilbaka til mit refe-fällfkap och framkom til *Negumbo* igen emot aftonen. Under vägen hade jag det nöjet, fom jag nu minft väntade mig, nemligen at finna den täcka *Burmannia difticha*, efter hvilken jag både fjelf flitigt fökt uti fem månaders tid och upmuntrat månge Cingalefer, at föka och förfkaffa mig. Den växte på de lågländtare och ännu vatnfulle ftällen uti fkogen och hade nyligen börjat öpna fina blå blomor. Jag famlade deraf få mycket, fom på detta ftälle fans och inlade til torkning, få väl för min hederlige gynnare och välgörare, Profesfor BURMANNUS fjelf, fom för andre mine älfkansvärde vänner i Europa. Den kallades utaf Ceiloneferne *Wilende Wenne*.

Samme afton afrefte vi under nattens ljufliga fvalka til Columbo och ankom-

kommo dit d.n 20 *Januarii* emot middagen.

Jag öfverkom härstädes och emot tolf Pagoder tilhandlade mig en Bezoarsten, som utgafs för ganska sällsynt och den största, som någonsin af detta slag blifvit funnen uti Galblåsan på den förut beskrefna *Simia Silenus.* Den kallades almänt *Apesten*, var glatt utanpå och förvaras nu uti Upsala Academies Mineral-samling.

Flere gånger under det jag gåt in och ut igenom Fästningens portar, hade jag förmärkt, det en Soldat, hvilken présenterade gevär för mig, såsom vanligen sker för Skeps-Officerare, med synnerlig upmärksamhet beskådat mig. Detta gaf mig anledning, at fråga, hvad Landsman han var. Han berättade mig då, at han vore Svensk, at hans namn var Bolin, at han varit Notarius uti något Collegio uti Stockholm och at han för någon olycka måst lämna sit Fådernesland samt at han, som Soldat utseglat och här på orten tilbragt flere års tid, utan at blifva vidare forthulpen. Så snart jag närmare gjort mig underrättad om dess person och för-

förnummit, at han vål kunde ſkrifva, ſamt förſtod något Bokhålleri, och at han vore nöjd med, at ſegla til Batavia; utbad jag mig för honom denne ynneſt utaf Gouverneuren, ſom dertil genaſt gaf ſit bifal. Förſed med min recommendation til Rådsherren RADERMACHER och Capiten WIMMERCRANTZ affeglade han kort derpå och ankom lyckeligen til den beſtåmde orten. Den förre befordrade honom ſtraxt til Asſiſtent och kort derefter til Bokhållare; den ſednare, enligt ſin kårlek för ſine Landsmån, uptog honom i ſit hus och ſå långe han lefde, beviſte honom verkelige vålgjerningar, hvilke göra denne Herre, nu hemkommen til ſin födelſeort, beråttigad til tackſamhet och hög-aktning.

Caffé-planteringarne på Ceilon liknade dem, ſom jag ſet på Java, dock med den åtſkilnad, at hårſtådes var et ſtort tråd, af *Bignoniæ* ſlågte planteradt emellan Caffé-buſkarne, för at gifva desſe en gles ſkugga och med ſina kronor ſkydda dem för ſolens alt för ſtarka hetta. Caffé-bönorne hår på orten odlade, ſades icke komma up i godhet emot dem, ſom Java fortbringar.

Risgryn odlas på denna ö, åfven ſom på kuſterne af Coromandel och Mallabar, dock icke til den mångd, at desſe orter deraf hafva tilråckeligt förråd. På kuſterne af Indien, hvilke nyſs nåmndes, ſades derpå ſtundom intråffa ſå ſvår miſsvåxt och deraf upkomma ſå ſtor hungersnöd, at i ſynnerhet på Mallabar föråldrarne nödgas till Slafvar förſålja ſine barn för en enda kappe gryn eller ock, at helt och hållit ſkånka dem bort til tråldom, för at icke ſe dem dö af hunger hema.

Cardimomer fördes til mig, ſom ſades vara odlade inuti landet. Desſe voro aflånge och trekantige frö-hölſor, nåſtan af en tums långd och altſå ganſka olike dem, ſom odlades på ön Java. Bloman håraf kunde jag icke erhålla, för at förvisſa mig om deſs ſlågte; men jag gisſar, at desſe voro utaf någon *Alpinia*.

Lacca-kådan var almånt på buſkarne af *Croton lacciferum*, hvilken våxte uti ſandfålten utom Columbo och annorſtådes öfver alt. Stundom nytjades den hår til lackeringar, ſedan den blifvit uplöſt uti Spiritus.

Så

Så vål på kuften af Afiens fafta land, fom på ön Ceilon nytjades almånt bladerne utaf Borasfus-palmen (*Borasfus flabelliformis*) och ftundom utaf Talpatrådet (*Licuala fpinofa*), i ftållet för papper, hvilket Indianerne icke tilreda utaf bark, fåfom deras Grannar långre ut emot öftern. Bladerne af bågge desfe Palmtrån ligga uti fållor, fåfom en folfjåder och rimforne håraf tarfva ingen vidare tilredning, ån at blott frånfkiljas och jåmnfkåras med en knif. Sedan fkrifves derpå fålunda, at bokftåfverne inriftas med en fin (*ftylus*) jernfpits. Och på det fkriften fedan fkal båtre kunna fes och låfas, ftrykes deröfver något kol eller annat fvart, få at bokftåfverne aldeles fynas vara likfom graverade. En dylik jernfpits år antingen infattad uti en måsfings-ftift, fom af Morerne och andre båres uti et foteral af tråd och år ftundom af et qvarters långd; eller år den hel och hållen af jern, famt tillika med et knifsblad, hvarmed bladerne kunna fkåras och jåmnas, infat uti et gemenfamt knifsfkaft, der den kan ihoplåggas, för at kunna medföras och altid vara til hands. På fådane rimfor fkrifvas alla bref, Förftarnes befalningar med mera och fån-

das fålunda öpne och oförfeglade omkring. Når en enda rimfa ej år tilråckelig, bindas flere tilfammans, förmedelft et derpå emot ena åndan gjordt hål och et tog, hvarpå de upträdas. Om någon bok fkal göras, antingen til bruk uti Kyrkorne eller til andre behof, utfökas håldft breda och vackra rimfor af Talpat, på hvilke fkriften mycket vackert och noga inriftas famt åtfkillige ritade prydnader tilläggas: alle rimforne förfes fedan med 2:ne hål, upträdas på et vackert virkadt fnöre och förfes med 2:ne parmar af tråd, fom lackeras; förmedelft fnöret hållas bladerne jämt tilhopa och kunna, under nytjande, medelft fnörets utdragande, fkiljas ifrån hvarandra efter behag. En dylik Bok, hvilken fades innehålla åtfkillige böner, hade jag tilfålle förvårfva mig utaf en af Prästerne på Ceilon, igenom Grefve RANTZOWS bemedlande.

Bladerne utaf Borasfus, fom år et mycket almånt Palmträd på ön, nytjas annars i ftållet för folfjådrar både hår och på andre ftållen. Licuala Palmen, fom år fållfyntare, gifver ganfka ftore blader och tåflar deri med fjelfva Cocos-trådet; Desfe, fom ligga uti fållor klyf-

klyfvas emot fpitfen, brukas almänt här på orten, til fkygd emot folhetta och regnfkurar. Et fådant blad affkurit til en famns långd och af nåftan lika bred, utfiradt med åtfkillig granlåt, kallas almånt Talpat, likfom fjelfva trådet, och bäres öfver förnåmare både ibland Indianer och Europeer, utaf en flaf, i ftället för andre fol- och regn-fkårmar. Et enda blad äger gemenligen den ftorlek, at fex man derunder kunna för regn vara betäkte. Detta vackra Palmträd våxer midt uti fkogarne, men år fällfynt; det kan råknas ibland de högfte trån, och blir ånnu högre, då det ifrån fin blad-topp fkal fkjuta ut uti bloma. Den hölfa, fom då omgifver bloman, år mycket ftor och når den fpricker, gifver en fmäll, fåfom då en kanon losfas: fedan utfkjuta grenar åt alla fidor och mot högden, ånda til hela 18 eller 20 alnar. Frugterne mogna det påföljande året. Jag hade den lyckan fe detta träd under defs mångfaldige frugters beredning; men fom det redan blomat året förut, faknade jag det nöjet, at på ftållet få underföka och antekna defs blomftrande fågring.

Mit viftande hårpå orten var för myc-

ket kort, för at kunna använda något af min dyrbare tid, på Ceilonſke och Mallabariſke ſpråkens lårande; jag mårkte likvål, at de voro mycket olike och ſkilde ifrån hvarandre likaſom Morernes ſpråk ifrån bågge desſe. Jag anteknade likvål de uttryck, ſom Mallabarerne nytjade vid ſin råkning,

neml.	1. unnu, undu.	20. iruedu.
	2. rendu, rindu.	21. iruedondu.
	3. mundu.	30. muppedu.
	4. nalu.	40. natpedu.
	5. anji, anju.	50. anbedu.
	6. aru.	60. aruedu.
	7. elu.	70. eluedu.
	8. ettu, ittu.	80. enbedu, aymbedu,
	9. ombedu.	90. tonnuru, imbedu.
	10. pattu.	100. nuru, nur.
	11. pattinendu.	101. nutcondu.
	12. pattirendu.	200. irnur.
	13. pattimundu.	300. munur.
	14. pattinalu.	1000. ayrem, ayrim.
	15. pattinanju.	10000. patairim.

Ifrån Tranquebar och den der varande Danſka Misſion hade til Ceilon ankommit en Lutherſk Pråſt, för at uti Columbo hålla någre predikningar och i ſynnerhet, för at tildela den Helige Nat-

var-

varden åt de hår på orten varande Lutherſke Trosbekånnare, ſom icke hårſtådes ågde någon Kyrka eller någon egen Pråſt. En ſådan Preſtman gör merendels årligen en reſa hit, af nit och kårlek för ſine Trosförvandter, ſom efter ſine omſtändigheter, ofta ſt ganſka medelmåttigt belöna deſs möda. Den Danſka Miſſion på Tranquebar berömdes hår af några ganſka mycket och förſåkrade de tillika, at om Catholikerne med det ſagtmod, den ömhet och chriſteliga kårlek hade ſökt utbreda chriſtna låran uti Indien, utan girighet, högmod och våld, hade ſtörre delen af Aſiens talrike invånare nu varit denna låra tilgifne.

Brödfrugten, ſom i de varme lånder ſpiſar månge tuſende hungrige munnar, våxer til nog öfverflöd åfven på denna ö, och deſs frugter nytjas dageligen flere månader af året. Det gifvas tvånne ſorter trån, ſom fortbringa de ſå kallade Brödfrugter, och bågge deſſe finnas hår både odlade och vilde. Den ena ſorten, ſom åger mindre frugter, utan frön, fann jag vid Columbo, Gale, och på flere ſtållen: Den kallades hår egenteligen *Maldiviſke Syrſack* och nytjades

hårstådes mindre almånt. Den andra sorten våxte ymnigare på Ceilon, ågde stórre frugter och var mera begårlig. Den fórra sorten ågde frugter utaf den storlek, som et barnhufvud och måste fortplantas med rótter. Den sednares gingo til 30 à 40 markers vigt och ågde ifrån 200 ånda til 300 frókårnar uti sig, hvardera 4 gånger stórre, ån en mandel och denna kunde med sine frón fortplantas. Bågges trån åro fylde med en kådagtig mjölksaft, så seg, at foglar dermed, likasom med fogel-lim, kunna fångas; Frugterne åro ófveralt taggige med et tjockt och mjukt skal; endast det inre af frugten nytjas til fóda fór månniskor, och skalet lemnas åt svinkreaturen. Bågge frugterne åga en oangenåm liklukt och innanmåtet smakar ej mycket olikt kål. Tråden blifva hela hundrade åren gamle och båra sine frugter, som mogna efter hand, på sine tjockaste grenar samt på sjelfva stammen hela åtta månaders tid, til óboarnes ovårderliga nytta och fórmon.

Beredningssåttet och bruket, af den stórre sorten Bródfrugt, som egenteligen almånt nytjas på Ceilon, år fóljande. Efter frugtens olika ålder, i hvilken den

den användes til föda, får den af Ceiloneserne trenne särskilde namn. *Pollos* kallas den, då den hunnit til et Struts-ägs storlek, och en eller halfannan månads ålder. *Herreli*, då den är halfmogen och af en Cocos-nöts storlek; det köttagtige innanmätet är då ännu hvitagtigt och mjölkigt. I bägge desse åldrar kan frugten ej ätas utan föregången beredning. *Warreka* kallas den, då den blifvit fullkomligen mogen: det köttagtiga är då brukbart; och det, som omgifver frön, är sötagtigt, gult och utan någon beredning både äteligt och angenämt. Brödfrugt har den derföre blifvit kallad, emedan de fattigare Ceiloneser, så väl, som andre Indianer äta denne frugt i stället för bröd eller risgryn. Jag såg dem ofta äta Brödfrugt fint sönderskuren antingen med raspad Cocos-tjärna allena, eller med litet tillagdt Risgryn, och stundom något salt, spansk peppar eller lök. Frön kunna ätas antingen såsom Castanier för sig sjelfve eller tillika med det köttagtiga af frugten, uti åtskillige rätter. De tjäna både kokte och stekte til föda; af de fattige nytjas de merendels kokade at ätas med raspad Cocos och salt; de rikare fylla dermed

Gåſs, Griſar och andre foglar, ſom ſedan ſtekas.

Femton ſärſkilde rätter kunna utaf frugten beredas och äro mer eller mindre brukelige, nemligen:

1. *Currii Caldu* beredes utaf Pollos, ſkuren uti fina ſkifvor, hvilken förſt något litet kokas uti vatn med Gurkmeja, tils det gulnat; ſedan tillägges torkad och ſönderſtött fiſk, tvånne nypor och Cocos-mjölk et halft ſtop, ſamt under omrörning kokas å nyo en half time. Denna ſoppa brukas almännaſt och beſtår ej ſällan af kokade kötſoppor efter flere djur.

2. *Currii Seco* ſkiljer ſig ifrån den förra dermed, at här tilläggas flere ſaker och krydder, ſåſom bränd och ſönderſtöt Cocos, Coriander, Peppar, Canel, Moſchot-bloma, ſalt, kokt och i ſmå terningar ſönderſkurit fläſk och Cocos-mjölk, hvilke alle väl blandas tilſammans och kokas en half time uti vatn. Sedan tillägges lök, ſom blifvit ſtekt uti ſmör, Citron-ſaft, ſtundom ſpanſk peppar och ſaltadt vatn, ſom väl blandas med hvartannat och inkokas til en tjock gröt.

3. *Pol-*

3. *Pollos Tjundido* beredes såsom den första rätten utaf sönderskuren Pollos eller Herreli, med Gurkmeja, raspad Cocos, spansk peppar, sönderskuren lök och salt, som vid lindrig eld kokas til en tjock välling.

4. *Castanie Currii* göres af frön skurne uti långa smala rimsor, och kokas med Gurkmeja uti vatn, hvartil lägges torkad fisk, skuren gråslök och Cocosmjölk, som vidare kokas tilhopa, under stadig omrörning.

5. *Niembela* är lika med den förra rätten, endast med den skilnad, at Pollos eller Herreli, som här nytjas, skåras mycket groft.

6. *Frukten stekes med Fläsk*, då man tager groft skuren omogen frukt, skuren gråslök, kokadt och i tärningar sönderskurit salt fläsk, Muskot-bloma, Canel och salt vatn, som kokas tilhopa, under flitig omskakning.

7. *Kokad frugt*, mogen med tjärnar och hinnor skuren uti tre eller fyra delar, med Gurkmeja och tillagdt salt, är en vanlig rätt för fattige. Den ätes då nästan som stufvad kål med raspad Cocos och de förmögnare lägga til denne rätt spansk peppar och torkad fisk.

8. *Stekt*

8. *Stekt Pollos* tilredes sålunda, at frukten omogen skåres i tunna skifvor och dertil lägges Cocos-mjölk och något mjöl, hvilke, blandade til en deg, inläggas uti de hopveklade Pollos-skifvorne och stekas uti en panna uti färsk Cocos-olja.

9. *Empade* kallas en rätt, då til de nyssnämnde stekte skifvor lägges sönderskuren lök, torkad fisk, stekt och sönderskuren lök och pulveriserad Canel, samt vid lindrig eld kokas uti et platt käril, under ständig påspädning med Cocos-mjölk.

10. *Frikadeller* af Pollos göras på det sätt, at frugten omogen kokas och bultas til en gröt; härtil läggas sönderskuren lök, canel, peppar, muskot, salt, sönderstötte hvet-skorpor och en äggegula. Af detta väl tilsammans blandadt göras Bällar, som rullas uti ägge-hvita, at kunna hänga tilhopa. Desse stekas sedan uti smör, eller smör och Cocos-olja tillika, til dess de rodna; derefter pågjutes en sauce af smör, canel-pulver, peppar, salt och citron-saft.

11. *Confect* af frön och dess kötagtige hinnor beredes äfven stundom. Man

skär

ſkår då hinnor, ſom omgifva frön uti tvånne eller trenne delar, och ſteker dem uti fårſk utpråsſad Cocos-olja. Oljan aftorkas ſedan vål med en handduk och de ſtekte hinnor låggas i et ſåll, at oljan ån båttre må kunna afrinna. Sedan kokas de uti ſåcker-ſyrup, torkas och inlåggas uti glas-flaſkor, ſom böra vål tilkorkas, då denne Confect kan förvaras flere månader och nytjas vid Thé-vatn. Frö-kårnarne, ſkilde och vål renade ifrån ſine omgifvande kötfulle hinnor ſtekas ofta i olja och kokas på lika ſått uti ſyrup, förvaras och nytjas på ſamma vis vid Thé-drickning, åfven ſom ſyrup flytande kan uti flaſkorne pågjutas, då de kunna förvaras halfva året.

12. *Fior* blir, då man doppar mogne frökårnar uti ſmet af Cocos-mjölk med åggegula och ſteker dem uti fårſk Cocos-olja.

13. *Pankakor* bakas på vanligt ſått utaf Suri-ſaft, Cocos-mjölk, torkadt mjöl af frökårnarne och åggegula, hvilke ſtå öfver natten, at gåſa.

14. *Pei eller Jambal* år ſnarare en ſauce, ån en rått. Den nytjas ockſå endaſt vid andre råtter, vid fiſk, risgryn,

gryn, med flere. Dertil fordras kokad omogen frukt, fenaps-frön och gurkmeja, hvilke hvar för fig förft ftötas til en gröt och fedan vål blandas med åttika. Några lägga härtil Spanfk peppar, Ingefåra och falt, vål ftötte förut och blandade.

15. *Frugten torkas* ftundom för tilkommande behof, under de månader den ej kan ågas fårfk. Man tager til den åndan ned frugterne af trån halfmogne och uttager det köttagtiga, låmnandes den antingen hel, eller fkårandes den uti ftycken. Sedan kokas den litet och torkas uti folfkenet, famt derefter bevaras uphångd, antingen uti fkorftenen eller på något annat tort ftålle. Sålunda bered kan den förvaras hela året och de fattige åta den med rafpad Cocos, antingen fåledes torkad eller å nyo kokad.

Utaf desfe få nyttige frugters trådflag, beflitade jag mig, at öfverföra någre lefvande til Europa. Til den åndan famlade jag utaf den mindre forten, fom icke gifver några frön, vid pafs 50 lefvande rötter, dem jag uti en ftor brådlår planterade, och hade det nöjet, at

efter

efter några veckors förlopp se dem upkomma och frodigt tilväxa. Af den större sorten samlade jag flere hundrade frön, af hvilke jag uti en annan stor bråd-lår sådde öfver hundrade, som snart upkommo och trifdes ganska väl. De öfrige frön, på det de under resan icke skulle torka, hårskna eller på annat sätt skadas, förvarade jag igenom flere utvägar: några insveptes endast uti papper, lades uti låda och vädrades under resan; några inlades uti glasflaskor, som väl tiltäptes; en stor del omgafs med vax, at utestänga al luft ifrån dem; andre lades uti torr sand, och en del deraf blefvo under resan, efter hand hvarje månad satte uti jord, för at småningom upväxa.

Pärl-fiskeri har för detta blifvit idkadt med fördel uti canalen emellan ön och Coromandel, som är föga djup och skal äga sandgrund. Nu mera har detta fiske på månge år icke kunnat företagas, i anseende til en emellan Nababben på Coromandelska kusten och Compagniet upkommen tvist, hvilken Engelsmännerne sades underhålla, om närmaste rättigheten til detta fiske. Jag såg åtskillige vackre och store pärlor,

som

som hår blifvit upfiskade och pårl-band utaf stőrre och mindre pårl-sorter brukades utaf de rika Kőpmans Fruarne ofta őfver håret på hufvudet. Detta pårl-fiske blef főrut altid bort-arrenderadt åt en eller flere enskilde personer főr hvarje år emot en viss summa penningar. Desse Arrendatorer bort-arrenderade sedan åt andre råttighet, at med en et vist antal båtar och folk upfiska Musslorne. Sedan Musslorne af de dykande blifvit uphåmtade, upvråktes de på stranden uti hőgar och på vinst och főrlust főrsåldes til Kőpmån, som den tiden samlades dit. Musslorne sades őpna sig, så snart det inneslutne djuret dődt och bőrjat rutna, då de med låtthet kunde undersőkas och pårlorne uttagas. Stundom van man aldeles intet på en sådan handel och stundom kunde en enda pårla betala flere hőgars inkőp.

Den 28 afreste jag, efter tagit őmt afsked af mine vånner i Columbo, landvågen til Gale, uti Politie-Secreteraren Bellings sållskap, som medfőrde de bref, hvilke nu skulle åtfőlja skeppen, som i Gales hamn lågo segelfårdige.

Főre afresan tilhandlade jag mig en mye-

myckenhet torkade frukter utaf Bete'-pepparen, som här säldes för godt köp och på hvilken föll en ansenlig vinst på Goda Hoppets udde, åtminstone öfver et hundrade procent. Då Slafvarne och Indianerne öfver alt äga tilgång til färske Betelbláder, hvilke dageligen tuggas; så nödgas Slafvarne på de orter, der et kallare luftstrek icke tillåter pepparens odling, åtnöja sig med, at i bladernes ställe, nytja frukten.

Februarii den 6 gick jag om bord på Skeppet *Loo*, helt bittida om morgonen, tillika med Capten och Passagerare, som årnade sig til Europa.

Gales hamn är väl skyddad utaf fästningsverken, kröker sig uti en inbugt och är ej särdeles lätt at insegla. Ifrån denne hamn utgå alle skepp, som årna sig til Europa eller Indien och intaga här sin sidsta ladning.

Vi affeglade med gynnande vindar, passerade Æquatorn den 11 Februarii och Tropicus Capicorni den 16 derpå följande Martii. Skeppet fördes af Capiten Kock, föd uti Norige, och var lastadt med ungefärligen 1500 Balar Canel, af Compagniets egen skörd och

något Canel ifrån Candia, utom en myckenhet af Bomuls-lårfts packar ifrån *Suratte* och *Tutucorin*, famt peppar ifrån Mallabarifke kuften.

Några och trettio flafvar medfördes desfutom utaf Officerarne, och med god vinft förfåldes uti Cap. Desfe voro alle af mankönet, de måfte ifrån Mallabarifka kuften och några få Pampufer med fit krufiga hår. Härvid måfte jag vara ganfka omtänkt, at noga efterfe, det alle flafvarne redan haft koppor och måfling, famt at ingen af desfe fjukdomar, under refan, kommo at märkas på fkeppet. Vid en få olyckelig omftändighet fkulle fkeppet nödgas vid Cap hålla quarantain, ankra vid Robben-Eyland och ingen männifka komma i land, emedan man på detta nybygge lika myc- ket fom för Påften fruktar koppor och måfling, utan at til ympning vidtaga några förnuftige och efter Europeernes exempel, hälfofame anftalter, emot fådane farfoter, fom kunna ödelägga nästan hela landet.

De måfte fjukdomar, fom förekommo under denna refan, voro Venerifke, med alle defs hifkelige fymptomer, hvil-

hvilke både Matrofer och Slafvar, under en liderlig lefnad ådragit fig på Ceilon.

När vi kommit emot Söder mellan 30 och 35 graders högd, ågde vi fom oftaft åfka med regn, hagel eller snö, fom dock fnart fmålte, och *den* 28 *Martii* fågs, under åfkvåder, electrifk eld lyfa ifrån de främfte maft-topparne.

Den 7 *April* och följande nätter fågos åtfkillige långe (*Scolopendræ electricæ*) Lysmafkar nedfalla på Skepsdäcket. Desfe kommo altid ifrån famma fida, fom vinden, hvilken fåkerligen nedblåfte dem och de nedföllo åfven på famma fida; fåledes kommo de ingalunda ifrån feglen, utan ifrån mafterne och ftångerne. När de krosfades fönder emot däcket med foten eller något annat, lyfte altid en phofporifk eld längs efter hela kroppen. Intet tekn til vingar kunde på dem uptäckas, utan lära de krålla fig up med fine många fötter uti mafterne och fedan derifrån under blåft nedfalla.

Den 22 *April* mellan 45 och 46 gradens bred, ej långt öfter om Goda

Hoppets udde, fågs middagstiden eller några få minuter derefter en regnboge, fom låg uppå fjelfva vatnets yta. Vinden blåfte hårdt och Solen ftod högft på himmelen i NNW, och regnbogen var uti SSO. Den började med et ljuft fegment vid fjelfva horizonten, hvilket fmåningom höjde fig mer och mer upåt och utbredde fig tillika åt fidorne, famt fick öfverft en fmal mörkröd rand: ifrån defs båda ändar utbredde fig tvånne armar, lika fom tvånne horn, hvilke inåt böjde fträkte fig til två tredjedelar ut emellan jordbrynet och Skeppet med angenäme färgor af rödt, gult, grönt och purpurblått. Uti en fådan ftålning förblef den en half fjerdedels time, hvarefter den fmåningom förfvan, i en omvånd ordning. På fidan til vånfter emot öfter fågs en annan regnboge med omvånde färgor emot den förre och var altfå endaft tilkommen utaf den förres ftrålars tilbakakaftande: den var ofvantil ej mycket hög, dock högre ftående, ån den förres fegment vid jordbrynet. Efter en fjerdedels time uprefte fig vål åter et dylikt fegment; men det famma hant icke utfkjuta til någon regnboge. Luften var under alt detta öfver alt mulen

med

med ſkyfläckar och man kunde med möda märka, att regn föll vid ſjelfva horizonten. Sådane regn-bogar, ſom endaſt kunna förefalla på haf och ſtora ſjöar, torde icke ofta blifva obſerverade.

Flere gångor ſågos äfven under loppet af denna ſjö-reſa, vatndragande virflar, ſom hängde uti luften i åtſkillige ſkapnader. Deſſe började altid vid nedra ändan, at förſvinna. Då de viſade ſig, var ockſå oftaſt äſkregn, ſom ſkoftals kom ſamt ſtarka vindfall.

Malacaſs-foglar (*Pelecanus Sula*) började ändteligen viſa ſig och förſäkra oſs om det glada hopp, at vi ſnart ſkulle få ſe land. Deſſe foglar äro för de ſjöfarande altid dertil et ſäkert kännetekn, at de icke äro långt ifrån Africanſke landet, och ofta, då de viſa ſig, ſer man tillika land ifrån maſttoppen. Sällan gå de längre ut på hafvet, än at de emot aftonen kunna begifva ſig in åt vikarne, hvaråſt de ofta tilbringa nätterne. Vi uptäkte äfven ſtraxt derefter land; men ſom Syd-oſt vinden blåſte oſs emot ganſka ſtarkt, kunde vi icke inlofvera på redden, utan nödgades ſent om aftonen låta ſvårt ankare falla

 bre-

bredevid *Robben-Eyland*, dit vi med möda hunnit uparbeta ofs.

Under den ftarka blåften och tillika den köld, hvilken den famme förorfakade, hade jag det fmårtande misnöje, at fe åtfkillige af mine Brödfrugttrån och andre våxter dels förkylde, dels af Skeppets håftiga fkakning rubbade och förlorade.

Följande dagen, *den 27 April*, ankommo vi lyckligen til vanlig ankarplats på redden, deråft ellofva Skepp lågo förut och efter fked underfökning på Skeppet af utfånde Deputerade, fingo vi tilftånd, at fara til lands.

Hos min fordne vård, Herr Fehrsen fick jag nu mit herberge uti famme rum, fom jag förut uti tre års tid bebodt. Då desfe rum för mig tilreddes, hånde mig en omftåndighet, fom fatte mig i beftörtning och förundran. Uti förmaket ftod en ganfka ftor och vården tilhörig kifta, hvilken jag under mit förra treåriga viftande hårftådes oftaft nytjade i ftållet för bord, at uplågga mine famlade örter, frön och lökforter. Det fifta året af min

varel-

varelse hår, 1775, hade jag således tillagat de kôttagtige våxter, som Africas ôknar frambringar, at med de hemgående Skeppen fôrsåndas til Europas trågårdar. Under detta arbete hade då håndt, at en våxt, som utanpå såg ut, som hade den varit aldeles fôrtorkad och var omgifven af mångfaldige torre fjåll eller spånar, fallit bakom denna kistan. Når nu kistan blef dragen ifrån våggen, fôr at rengôra fôrmaket, fans en sådan våxt liggande bakom, hvilken då framskutit en gren af nåra et quarters långd, utan at den, då den fôr halffjerde år sedan af mig blef i ôknen funnen, visade minsta tekn til lif, och utan at den sedan, under de trenne fôrflutne åren, ågt någon jord eller den minsta våtska, utom den kyla, som stengolfvet kunnat gifva. Detta visar, huru seglifvade Africas våxter åro, som trifvas i de aldratorraste ôdemarker och huru långe de kunna uthårda utan vatn och fôda. Jag medfôrde denne samme våxt sedan til Europa och san, at de, som jag af detta slag fôrut hemsåndt, uti Amsterdams Botaniske Trågård hade utslagit både grenar och blader; utan at de ånnu visat sin bloma och sagt sit namn.

Et Svenſkt Skepp, ſom nu låg på redden, tilſkyndade mig det nöjet, at här få omfamna flere älſkade vänner, hvilke kommande ifrån mit älſkade Fädernesland, ibland andre nyheter, äſven lämnade mig brefver och den hugnande tidningen, at jag vid Upſala Academie blifvit utnämd til Botanices Demonſtrator, efter Profesſoren LINNÉ, ſom efterträdt ſin ovärderlige Fader.

Staden *Cap* var under de trenne åren, jag viſtats uti Indien, på de måſte ſtällen ſå ändrad med nye tilbygnader, nye upbygde och förbätrade hus, ej ſällan utaf två och tre våningars högd, at jag knappaſt kunde igenkänna den.

Sydoſt-vinden hade förleden ſommar härjat hela landet. Den hade varit ovanligt häftig, och torkan tillika ſå ſtark, at nästan allmänt öfver hela landet klagan fördes öfver briſt på Spannemål. På de måſte ſtällen hade intet kunnat växa för torka, och på några ſtällen, der ſåden ſtåt härlig, ſåſom på andra ſidan af Hottentots Hollands bergen, hade åter regn fallit ſå ymnigt och öfverflödigt, at den ſåd, ſom redan var ſkuren, förrutnade uti ſkylarne

ne och den, ſom ännu ſtod på rot, begynte uti axen at gro och våxa ut. Desſe omſtåndigheter ökade ovanligt Spannemålspriſet i Staden, ſå at en frakt hvete, ſom förut ſåldes för tio Riksdaler, nu ſtigit ånda til tretiotvå Riksdalers vårde.

Jag tråffade hårſtådes Herr PATERSON, en Engelsman, ſom hit til orten ankommit, för at ifrån de inre delar af Africa ſamla och til ſit Fådernesland hemſånda både frön och lefvande rötter af Landets egne och ſållſynte våxter. Han ſade ſig reſa på någon Privats bekoſtnad, ågde någon inſigt uti Botaniken, men var egenteligen Trågårdsmåſtare.

Hollåndſka Compagniet förunnar åt hvarje Officerare på Skeppen en ſtor kiſta af $4\frac{1}{2}$ fots långd och $2\frac{1}{2}$ fots bred, hvilken de åga tilſtånd, at fylla med viſſe handels-varor, ſom ſedan för deras råkning på öpen Auction förſåljas. De, ſom icke redan uti Oſtindien förſet ſig med varor och låtit fylla ſine kiſtor med *Tamarinder* eller annat, uphandlade nu på Cap grofve Sitſer och dylike ſaker, ſom ej voro förbudne.

Fine Sitſer och Cattuner, Specerier och några andre varor, med hvilke Compagniet enſkildt handlar, åro private aldeles fårbudne och ſåſom Contraband anſedde.

1778 *den* 15 *Maji* lämnade jag åter Capſka redden, får at affegla til Europa. Vi utſeglade i följe med fyra Holländſke Skepp, ſom til inbördes fårſvar ſkulle utgöra en flotta. Et Danſkt Skepp, ſom tillika med oſs utſeglade, paſſerade oſs ſnart förbi och ſåſom båttre ſeglare förſvan innan kort utur vår åſyn.

Matroſerne hade tilhandlat ſig åtſkillige Babianer, dem de årnade öfverföra til Holland. Desſe djuren åro altid af en elak art, vredgas lått och bita grymt, hvarföre de merendels måſte hållas bundne. När några af dem någon gång kommo löſe, var det ſedan ej lått, at fånga dem, emedan de klefvo obeſkrifligen vigt uti tackel och tog och frugtade icke för de högſte maſttoppar.

Den 25 *Maji.* Alt hittils hade vi haft motvind, ſå at vi icke kunnat fortſåtta vår reſa, eller komma Africanſke kuſten

ſten utur ſigte. Nu hade vi tillika mycken dimba, at vi föga kunde ſe långt ifrån oſs. Under detta hade vi kommit ſå nära landet, *den* 26 om morgonen, då det började klarna, at vi lätteligen hade kunnat ſegla på land, i ſynnerhet Commendeur-ſkeppet, ſom drifvit ända når intil klipporne. Hade vi då tillika fåt ſtorm från NW, hade vi ſåkert varit förlorade; men til vår lycka fingo vi N. vind, ſom lyckligen hjelpte oſs ut igen. Vår Commendeur KOELBIER på Skeppet *Canaan*, var utan tvifvel hår til ſkulden, emedan han aftonen förut hölt inåt landet, i ſtället för, at ſöka komma ut, at vinna W; de andre Skeppen voro ſkyldige at följa honom och ſegla i deſs koſa. Natten derpå förlorade vi Commendeur-ſkeppet aldeles utur ſigte, hvarföre nu Commando updrogs åt Capitenen KOCK på Skeppet *Loo*. *Den* 28 om morgonen, uptäkte vi åter Commendeur-ſkeppet, men förlorade det åter den 30 derpå följande.

Junii den 3 affeglade vi helt nära intil Commendeur-ſkeppet, hvilket för motvind, ſedan det hållit ſig för mycket åt landſidan, nu icke kunde hinna up til flottan; icke deſto mindre var det

det dagen derpå utur vår åſyn, oagtadt om natten var mera ſtilla, ån någon ſtark vind. Håraf kunde vi då låtteligen ſluta, at Commendeuren icke ſökte blifva vid ſin flotta, utan tvårtom traktade til at ſöndra ſig derifrån, för at friare kunna fortſåtta och fortſkynda ſin hemreſa. Vi hade ſåledes af deſs månge krokar blifvit mycket uppehålne, utom det, at hela tiden tillika varit mycket antingen motvind eller ſtilla lungt.

Den 6 fingo vi SO Pasſad-vinden och *den* 12 pasſerades *Tropicus Cancri.*

Den 17 ſågs på vatnet drifva likaſom ſtora hvita blomor. Jag upfiſkade deraf några, och fan, at de ej voro annat, ån det ſlag af *Lepas* (*anſerifera* och *anatifera*) ſom medelſt ſin löſa ſtjelk hade fåſtat ſig vid Bambo-rör och trådſtycken, hela duſinet och derutöfver tilhopa, och hvilke nu flöto på vatnet. När djuret öpnade ſine fem ſkal, liknade de fulkomligen en utſlagen bloma.

Den 24 om morgonen uptåkte vi ön *Helena*, hvilken tilhörer Engeland och hvars hamn år med ſtarka batterier vål befåſt. Landet förekommer mycket högt

högt och bergagtigt, famt fes på ganfka långt afftånd. Engelfke Skeppen, fom gingo hem ifrån Oftindien, famlades under nu varande krig med Americanerne altid hår, fôr at uti ftôrre och mindre Flottor fedan åtfôljas. Eftermiddagen hade vi feglat fram til midt fôr defs redd, hvaråft nu inge Skepp lågo; och fom vi icke funno något tekn til vår fôrlorade Commendeur, blef Skeps-Råd hållit och beflutadt, at icke vidare hår afbida honom, utan med den frifka vind, vi nu ågde, fortfåtta vår kofa. Redden fades vara mycket brådjup, få at Skeppen kunna ligga fôr ankare, tått intil landet.

Junii den 30, eftermiddagen pafserades Afcenfions-ôn, hvilken ofta år en fôrfrifknings-plats fôr Svenfke och andre Skepp, fom der håmta Skôldpaddor, under hemrefan. De Skepp, fom fôrfe fig med fôrfrifkning ifrån Goda Hoppets udde, fegla henne fôrbi. Den år bergagtig, ofrugtbar och utan fårfkt vatn. Ytan år tillika betåkt lika fom med afka, hvilket tydeligen vifar, at den fordom varit brinnande.

Den 7 *Julii* hade vi natten fôrut

pas-

pasſerat Æquatorn och blefvo derföre i dag vid middagstiden ſaluterade af de andre tvånne Skeppen med ellofva ſkott, dem vi på lika ſått beſvarade.

Den 24 pasſerades Solen, då vi mårkte aldeles ingen ſkugga åt någon ſida, af alt det, ſom lades rått ned på dåcket. Tilförene hade vi haft middags-ſolen i Norr, nu ſtod hon rått öfver oſs och efter detta ſågs hon i Söder, ſamt blef alt lågare och lågare emot horizonten.

Den 29 kommo til oſs om bord Capitenerne af de tvånne andre Skeppen, för at öpna de förſeglade brefver, hvilke ſkulle utviſa, om Skeppen ſkulle ſegla igenom Canalen eller gå bakom Stora Britannien, ſom plågar ſke uti krigstider. Vi ſeglade nu uti den ſå kallade *Kroſs-Sjön*, hvilken utaf *Sargazo* (*Fucus natans*) år ganſka mycket betåkt. Denne hafsvåxt flyter på hafvets yta uti otrolig myckenhet: Stundom tåcker den hafvet, vid lungt våder, ſå at man tycker ſig ſegla genom en ång; ſtundom formerar den likſom ſtora öar och ſtundom under ſtarkare blåsvåder, ſkingras den mera. Denne *Fucus* tycktes tydligen viſa, at han flytande på vat-

vatnet våxer och utſkjuter nye ſkott uti åndarne, ſom efter hand blifva ſtörre. Ibland denne Hafs-våxt fan jag åtſkillige djur, ſom der hade ſit tilhåll och der ſökte ſin föda. De ymnigaſte deribland voro *Scyllæa pelagica*, *Cancer minutus* af åtſkillig ſtorlek och *Lophius histrio*, en fiſk, ſom Holländarne kallade *Kronfiſk*, ſom var mycket brokug och tillika vacker, ſamt varande af någon ſtorlek, vårderades mycket. Uti Spiritus vini förvarade jag några deraf; de måſte voro helt ſmå och ſållan fås den af en fingers långd eller derutöfver. De löſa ſtrålar, den åger på ſit hufvud och ſin rygg, och hvilka likna en krona, hafva gifvit anledning til namnet. Sållan kan den föras lefvande til Holland; men om det lyckas, och den år någorlunda ſtor, ſades den ofta kunna ſåljas för tio Ducater.

Augusti den 25 flagtades på Skeppet et Svin, uti hvilkets blåſa fans en kalkagtig ſten. Den var nåſtan rund, något litet plattad, och öfver alt knottrig. Fårgen var i början Caſtanie-brun, men bleknade mer och mer under torkningen. Den var något ſtörre, ån en böſſe-kula och tått inuti. Detta Svinet var uphandladt på Ceilon.

Sep-

September den 12 lodade vi grund och med ellofva Kanon-ſkott ſaluterade de andre Skeppen, ſamt af dem beſvarades.

Vi ågde om bord en man, hvars öden varit lika beſynnerlige, ſom olycklige. Han hade varit antagen ſåſom Förſte Fåltſkår på et Skepp ifrån Enkhuyſen, *de Jonge Hugo* kalladt, ſom fördes utaf Skepparen KLEIN, denne mannens oförſonlige fiende. Deſs namn var BERGAKKER, och förekomj mig under hela denna reſan, ſåſom en gammal, alſvarſam och årlig man. Under det Skeppet legat ſegelfårdigt, hade Skepparen blifvit misnöjd med honom, gjort honom allehanda förtretligheter, ända til at låta Gosſarne begabba honom. Åndteligen ſkrifver han til Directeuren, ſom mönſtrat Skeppet, at denne mannen blifvit tokig och utbeder ſig, i hans ſtålle, en annan Fåltſkår, hvilken ockſå blifver ſånd til Skeppet. Straxt derefter utſeglar han, utan at ſånda den anklagade i land, hvilken han håller arreſterad under hela reſan til Cap, och unnar honom icke en gång komma up på dåck at håmta friſk luft. Under reſan låt han upſåtta och tekna af några Offi-

Officerare, sine tilgifne kreatur, en skrift, hvaruti de intyga, at den nyssnåmde mannen vore helt och hållit tokig. Vid ankomsten til Cap blir han förd i land och genast förvarad i fångelse, utan at få frihet gå ut eller äga tilfålle til at klaga och utan at blifva förhörd, antingen hos Gouverneuren, Fiskalen eller någon af Rådsherrarne. När vårt Skepp mönstrades, sändes han dit, såsom fånge, at med det samma öfvergå til Europa, utan gage och utan all belöning. Ehuru denne mannen var förklarad för tokig, kunde jag likvål, under loppet af flere månaders resa, icke mårka någon sannolikhet dertil, eller se minsta liknelse til at han någonsin varit det. Under de förflutne sju åren, som jag vistats uti Indien och varit uti Holländska Compagniets tjenst, hade jag haft tilfålle, at se flere exempel af tiltagsenhet och våld utaf lika despotiske, som elake och ohöffade Skeppare; men det, som hår i synnerhet föreföll mig underligt, var det, at hvarken Gouverneuren eller någon af Regeringen på Cap nogare undersökt denna saken, hvarigenom den oskyldige kunnat frias ifrån vidare lidande och den ondskefulle månniskohataren befordras til sit vålförtjån-

te straff. Alle, hvilke jag frågade om Skepparen KLEINS person, talte om honom med utmärkt förakt, såsom om en elak, vildsint och äfven uti sin tjänst odugelig man.

Den 16 kommo vi Engelska landet vid *Lesfart* uti sigte och kryssade derstädes et helt dygn, til dess vi uptäkte Holländske Krigsskeppen, som utsändas för at möta och vidare hem beledsaga de ifrån Ostindien ankommande rikt lastade Handels-skeppen. Et utaf desse gjorde oss sedan följe och skulle ledsaga oss ända til Texel. Det första teknet gafs af oss med fyra Kanon-skott, under vimpelens ymsom uphissande och nedstrykande. Härpå svarade Örlogsskeppet med vimpelens hissande och strykande samt fem Kanonskott. Så snart Skeppen kommit något närmare, sändes ifrån Örlogsskeppet en Lieutnant och en Skrifvare, at visitera Skeppet, om der funnos några otillåtne varor, och denna visitation förrättades uti Capitenens kammare endast ibland dess vinflaskor.

Den 18 förfogade sig Capitenerne af de 3:ne hemkommande Skeppen til Örlogs-

logs-Skeppet, för at öpna et förseglad bref ifrån ena skeppet *Overduyn*, som kom ifrån China, igenom hvilket bref man nu först fick underrättelse, at ladningen var årnad til Amsterdam.

Nu fingo vi ockſå den underrättelsen, at vår Commendeur KOELBIER med skeppet *Canaan* för tvånne dagar sedan ankommit och seglat förut, hvilket skepp vi för fyra månader sedan utan före Africanska landet förlorade utur vårt sällskap.

Den 28 seglade vi uti Canalen förbi Douvre och Calais med god och gynnande vind; men om aftonen vid pass klåckan 10 upkom en ganska hastig och häftig storm, som dref oss mer och mer emot landet, sönderslog våre segel och nedstörtade topparne af våre master. Skeppet kastades så våldsamt härvid, at det var omöjeligt kunna altid hålla sig på fötterne. Vi voro bränningarne så nära, at alle ansågo vårt Skepp för förloradt och ingen möjelighet af rädning, hvarföre ock omsidor ingen Matros mer kunde öfvertalas eller upmuntras til at försöka något til Skeppets frälsning. Utom mörkret tilkom äfven

den olyckan, at Manskapet var svagt och aldeles utmattadt, hvartil Capitenens och förste Styrmannens öfverdrifna snålhet var vållande, så at månge utaf folket kraftlöse under arbetet nedföllo ifrån togen och åtskillige svimnade bort på sjelfva däcket. Deras underhål hade under hela resan varit uselt och bestått af intet annat, än svag föda, såsom Risgryn och frugter, med föga starkare saker, som för en Sjöman nödvändigt fordras. Capitenen och förste Styrmannen, hvilke hade förestålt sig, at resan icke skulle blifva så långsam, hade til sin förmån och vinst på Cap olofligen bortsålt en stor del af kött, fläsk med mera Proviant, som bestås för manskapet, och kommo nu, vid resans utdrågt, dermed mycket til korta. Detta hade icke allenast medtagit folkets krafter, utan åfven i öfrigt gjort besätningen ledsen och misnögd. Capitenen så vål som Styrmannen blefvo sedermera för detta brott anklagade och bågge förklarade ovärdige, at någonsin vidare tjåna. Så snart det om morgonen började dagas, märkte vi, det vi drifvit in emellan sandbankarne, ungefärligen midt emot Ostende och at vi voro aldeles skilde ifrån våre följeslagare. Och eme-

dan

dan vi nu voro, igenom Guds besynnerliga försyn, förledne natt frålste ifrån undergång och den hotande olyckan, fattade manskapet åter nyt mod, at hjelpa Skeppet ut ifrån dess farliga belägenhet, hvilket lyckades med den fogliga och gynsama vind, som då blåste. Jag hade den enskildta olyckan, at utom al annan skada jag härvid lidit, se min plantering af mer än et hundrade buskar utaf bägge sorterne Brödfrugtträn och andre synnerligen sällsynte växter aldeles öfverända kastade och förlorade.

Efter öfverstånden olycka ankommo vi omsider för ingången til Texel *den* 29 derpå följande.

October den 1 inseglade vi emellan Texel och Helder, saluterade redden och låto vårt ankare falla. Glade åkallade nu alle den Alsmägtige Försynen och jag ägde mer, än någon af alle, de mäst förbindande skäl, at hembära Honom mine tacksamhets-offer, som under sju års mödosamma, och ej sällan nog förtretliga resor, i ymnogaste mätto njutit dess mägtiga beskyd och synnerliga omvårdnad.

Den 6 ankom om bord Directeuren BEAUMONT, uti hvars nårvaro alle våre klådkiſtor och andre ſaker viſiterades och manſkapet afſkedades, utom vid paſs 60 man, ſom ſkulle qvarblifva, fôr at losſa Skeppet.

Med et hyrdt Fartyg affeglade jag i ſållkap af andre Officerare och ankom lyckligen til Amſterdam, der min ålſkade gynnare Prof. BURMANNUS tilbôd mig med ytterſta vålvilja ſit hus och ſit bord.

Jag tilbragte min tid med at beſe de mårkvårdigaſte Samlingar, ſom funnos uti Amſterdam, hvaribland den, ſom ågdes af Kôpmannen van der MEULEN var den betydligaſte, i ſynnerhet utaf Foglar och Inſecter.

Sedan gjorde jag en reſa til trakten utomkring Harlem, fôr at aflågga beſôk hos mine 3:ne Gynnare, van der POLL, van der DEUTZ och ten HOVÈN, och at beſe deras Landtgårdar ſamt de vackre planteringar utaf allehanda utlåndſke trån och buſkar, ſom de med otrolig koſtnad låtit anlågga på denne ortens magraſte ſandfålt. Icke utan ſynnerlig

nerlig glådje fick jag hår beskåda åtskillige både Africas och Japanske öarnes alster utaf Våxt-Riket, som vitnade, at den med faror förknippade möda, jag ågt vid deras samlande, icke varit aldeles fåfång. Jag hade åfven den glådjefulla tilfredsståilelsen, at emottaga mine Gynnares förklarade nöje öfver min flit och vålvilja tillika med den hederligaste belöning, i anseende til hvilken sednare Herr ten HOVEN gjorde mig, efter min återkomst til Amsterdam et öfverrumplande besök. Denne Herre, som sades åga mer, ån 300,000 plåtars årlig inkomst, ansåg det icke under sin vårdighet, at på Hollåndska såttet sjelf til fots och utan betjånt göra mig et besök samt med egen hand öfverlåmna mig en skånk af 128 Hollåndska Ducater i Guld.

I sållskap med Herr Doctor KLOCHNER gjorde jag sedan en resa enskildt til Harlem, at bese Herrar VRIENDS vackre Insect-samlingar samt de ypperlige djur af alla Classer, som förvarades uti Harlemska Vetenskaps-Societetens hus.

Phalæna brumata var denne tiden ganska almån uti Frugttrågårdarne. Man hindrade den samma at lågga sine skadeli-

ge ägg uti blomknopparne igenom det fått, ſom Profesſoren BERGMAN påfunnit, och ſom hårſtådes mycket berömdes, nemligen med en tjärad nåfver, bunden omkring trädets ſtam.

Det är ganſka vanligt uti Amſterdam ſå väl, ſom annorſtådes i Holland, at Natural-Samlingar ſäljas på öpen Auction. Sådane Auctioner höllos nu flere gånger efter trykte Cataloger, ſedan de förut en tid varit utſtälde til almänt åſkådande.

Ibland andre ſällſamheter, dem jag beſåg uti Amſterdam, var åfven en artig ſamling af Mynt, hos Kyrkoherden vid den ſå kallade *Oude Kerk*. Jag hade här det ovåntade nöjet, at för förſta gången ſå ſe de ſå kallade Zodiak Roupierne uti Guld, alle tolf tilſammans, dem jag uti Indien hvarken fåt ſe tilhopa eller öfverkomma til invåxling och hvaraf man i Europa finner på ganſka få ſtällen en fulſtändig ſamling. Han hade inlöſt desſe tolf mynt med 300 Holländſke Gyllen, och hade den godheten, at på min enträgna anhållan afſtå dem til mig för 700 Gyllen. Denne Samling, tillika med SELIM 1:ſtes Por-

Portrait hade blifvit af General-Gouverneuren Imhoff från Batavia ſkänkt til någon af deſs Slägtingar i Holland, ſom ſedan varit nödſakad, at förſälja dem. Desſe Mynt hade blifvit ſlagne ſå väl uti Guld ſom Silfver, utaf Kejſarinnan Nour-Mahal, förutnämnde Selims Gemål, under den tid af 24 timar, ſom hon med Kejſarens tillåtelſe oinſkränkt regerade. Och ſom de efter Monarkens död blefvo förbudne, inväxlade och förſmälte, är det nu mera ſällſynt, at öfverkomma alle tolf, ſom äro teknade på ena ſidan med et af de 12 himmelens tekn och på den andra med en Arabiſk eller Perſiſk ſkrift.

Jag hade icke kunnat emottaga Profesſor Burmans ynneſtfulla tilbud, at bo i deſs hus, emedan han ſjelf med ſin famille ägde få rum; utan hyrde mig nödige rum hos en hederlig vän af mine Landsmän, Herr Eric Floberg, ſom ägde en Silkesſtrump-Fabrik och ſat ſig ned här i Staden, der alle främlingar äga en fulkomlig frihet, at förtjäna ſit bröd, de må vara ifrån hvad land, ſom häldſt eller bekänna ſig til hvilken Religion, de behaga. Men detta hindrade mig dock icke, at dageli-

gen besöka dess hus och öfverhopas med dess välgerningar, hvaraf minnet i mit bröst skal djupare vara intrykt, och heligare förvaras, än det någonsin kunnat inristas i den ädlaste Marmor.

Äfven ägde jag det nöjet, (hvaraf nu efter 14 års tid, då jag detta til trycket befordrar, den lifligaste glädje och tacksamhet uplifvas i min själ) at utaf flere andre hedervärde Landsmän njuta al möjelig höflighet, vänskap, ynnest och verkelige tjänster, såsom af Herr General-Consulen HASSELGREN, Herrar FÅHRÆUS, SWART och LUNGE, med flere.

Sedan jag med Holländska Ostindiska Compagniet afslutat mine förbindelser och undfåt min lön tillika med det vanlige Præmium, beslöt jag, at göra en resa til Engeland och tilbringa en del af vintren uti London.

I denne afsigt afreste jag uti November månad til Hag, besåg Hans Kongl. Höghets Arf-Ståthållarens dyrbara samlingar af Naturens och Konstens alster, aflade besök hos Herr LYONET för at se dess utvalda Snäcksamling och reste

sedan

ſedan til Rotterdam och derifrån vidare til *Helvoet Sluys.*

Motvind hindrade här i flere dagars tid öfverfarten och när jag ſedan i ſällſkap med flere andre Passagerare ändteligen på den Engelſka Kongl. Poſtjagten kunde affegla, upkom ſå håftigt våder och omſidor motvind, at vi blefvo drefne långt utur vår koſa och landſtego på et ifrån London aflägſe ſtälle, hvarifrån vi landvägen måſte reſa til Hufvudſtaden, dit jag anlände den 14 December.

Herr DRYANDER, min vän och fordne Academie-Kamerat hade för mig haft den godheten, at beſtälla mig rum; mit förſta göromål blef altſå, at upſöka honom uti Herr BANKS hus, efter den addresſe han gifvit mig. Så ſnart jag låtit anmäla mig, blef jag på det höfligaſte ſått emottagen af Herr Doctor SOLANDER, ſom viſade mig den hedern, at genaſt införa och préſentera mig för Herr BANKS uti deſs Naturalie Samlings-rum.

Denne Herre behagade icke allenaſt nu emottaga mig med mycken välvilja, utan

utan visade mig under al den tid jag vistades i London al möjelig ynnest, och det, som var högsta föremålet för min önskan, lämnade mig lika så fritt som benågit tilträde til dess makalöse Samlingar, i synnerhet utaf Våxtriket ifrån alle orter af jordklotet. Jag tilbragte sedan dageligen förmiddagarne i dess hus och genomgick med yttersta upmårksamhet dess vidlyftige Herbarium, hvarigenom jag på det beqvåmligaste sått fick öka mine insigter i denna del af en ålskad vetenskap. Och som til detta stålle tillika samlades dageligen månge Lårde, lika som til en Academie för Natural-Historien, hade jag åfven tilfålle, at göra flere nyttige och hedrande bekantskaper.

Tillika beság jag under mit korta vistande hårstådes alt hvad, som var mårkvårdigt, i synnerhet uti Natural-Historien, såsom *Brittiska Museum*, LEWERS *Museum* med fleres. Det första år mycket vidlyftigt och stort, samt åger Samlingar uti månge åmnen, såsom Böcker, Handskrifter, Antiquiteter, Mynt och aflågse Folkslags klådedrågter, Utensilier med mera. KÆMPFERS Handskrifter och Samling af örter samt tekningar

gar

gar voro de, ſom förnämligaſt glädde mig, at här få beſkåda. Desſe voro nu ſnart af et hundrade års ålder och hade af Riddaren SLOANE blifvit inköpte efter Auctors död. Det ſednare tillhörde en privat man, viſades för en viſs afgift uti penningar och beſtod förnämligaſt utaf Mineralier och Djur.

Äfven ſå gjorde jag åtſkillige reſor utom London, för at beſe den vackre och på lefvande växter mycket rike Hortus i Kew, ſom Herr AITON ägde under ſin vård; Herr LEES Trägård, rik i ſynnerhet på trän och buſkar; Doct. FOTHERGILS trägård, *Chelſea* med flere. Hos Herr LEE fick jag tillika beſe deſs Dotters vackra Samling af Inſecter, ſom var förökt med de beſynnerligen täcke Inſecter ifrån Bengaliſke kuſten, hvilke Fru MONSON der ſamlat och före ſin död til Mamſel LEE teſtamenterat.

Profesſor FORSTER den äldre, hvilken jag en dag beſökte, emottog mig med mycken vänſkap, och tilſkyndade mig icke allenaſt det nöjet, at få beſe de växter och Snäckor, ſom han ſamlat under ſine Reſor uti Söderhafvet,

utan

utan tåktes håraf tillika fóråra mig en hel Samling, fom gór mig fórbunden til den uprigtigafte tackfamhet och en evig erkånfla.

Engelsmannen nytjar fin dag på et mycket båttre fåt, ån jag det hittils fet hos något annat folk. Klockan 9 om morgonen år vanlig frukofttima, då man merendels dricker Thé och dertil åter något frukoft. Sedan arbetar man til klockan 3 eftermiddagen. Klockan 4, då Kópmannen kommer ifrån Beurfen, fpifas middag i almånhet, ehuru de fórnåmare fpifa en time eller tvånne fednare, hvarefter man tilbringar aftonen antingen i Sålfkaper eller med andre tidsfördrif. Denne lefnadsart fórekom mig mycket fórnuftigare, ån den, fom annorftådes år i bruk, at under fine fyflor fafta til klockan et, och fedan fórnóta den vackrafte och ljufafte tiden af dagen vid middags-bordet, hvarefter man fedan år fóga fkickelig til några fyflors fórråttande på eftermiddagen.

I anfeende hårtil hóllos altid Sammankomfter om aftnarne klockan Sex. Kongl. Engelfka Vetenfkaps Societetens Ledamóter famlades åfven då på en vifs dag

dag i veckan och hade jag det nöjet, at bevista och öfvervara desse Sammankomster flere gånger. Samlingsrumet är förset med bänkar på ena sidan lika som uti en Kyrka för Ledamöterne och Præses med sine Secreterare sitter vid et bord fram uti rumet inom et skrank. Hvarje Ledamot har rättighet at medtaga en af sine vänner, men bör då hos Præses upgifva dess namn.

Vid Nyårstiden inföll en sträng köld med en ganska häftig orcan, hvarigenom en myckenhet af skorstenar på husen nedstörtades och några bröto igenom både taken och stundom tvänne våningar, så at mycken olycka och förödelse härigenom förorsakades.

Ibland al annan ynnest, hvarmed Herr Banks öfverhopade mig, ansåg jag det för et ypperligt vedermäle deraf, at före min afresa åga tilstånd, bese dess på Söderhafs-öarne gjorde Samling utaf växter, hvilke ännu icke blifvit inlagde bland dess öfrige örter, och hvilke icke visades för hvar och en af främlingar. Herr Doctor Solander, hvilken äfven som Herr Dryander sökte göra mit vistande i London både nöj-

nöjſamt och fördelagtigt, ågde hårvid den godheten, at ifrån öfre våningen låta nedhåmta hela denna Samling och genomgå hvart enda fårſkildt Species deraf.

Bibliotheket, ſom Herr Banks ſamlat, år vål det fulſtåndigaſte, ſom gifves uti Natural-Hiſtorien, både utaf gamle och nyare verk. Det år upſtålt uti et egit ſtort rum utanföre Samlingarne, hvarigenom man åger et oförlikneligen godt tilfålle, at vid någon örts underſökning kunna upſlå och rådfråga, hvilken Auctor ſom håldſt man åſtundar, utan tids utdrågt och utan at behöfva håmta böcker ifrån et univerſelt Bibliothek, ofta vida derifrån ſkildt, oftaſt ofulſtåndigt och ej altid tilgångeligt.

Januarii den 30, afreſte jag i ſålſkap med dåvarande Herr Capitenen, nu mera Öfverſten och Commendeuren Cronstedt, ſom då nyligen hemkommit ifrån Norra America. Vi togo koſan igenom Holland och Tyſkland til Yſtad och Lund. Ifrån Harvich foro vi öfver Canalen til Helvoet och reſte vidare til Amſterdam, der vi endaſt några få dagar uppehöllo oſs.

Den

Den 16 *Febr.* fortsatte vi resan vidare til Gróningen; den 22 til Bremen; vidare til Hamburg den 24, til Lybeck och Wismar, samt Rostock, Baumgart och Stralsund, dit vi anlånde den 2 Martii.

Medan vi våntade, det Postjagten skulle afgå til Ystad, gjorde vi en resa til Gripsvald, fór at bese detta rygtbara Lårosåte, dess Bibliothek med mera, och efter återkomsten affeglade ifrån Stralsund med Jagten til Ystad samt ankommo til et långe efterlångtadt kårt Fådernesland den 14 derpå fóljande.

RÄTTELSER.

Pag 1. lin. 5. desſai ndelas. läs desſa indelas.
— 50. — 2. Agtenſkaps. — Ägtenſkaps.

Register öfver Fjerde Delen.

A.

 Ame-

B.

C.

D.

E.

F.

G.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

Rum-

S.

Sat-

Silu-

T.

Tel-

U.

V. W.

Z.

Z.

Å.

Ä.

Ö.

1.
2.
1.
3.
b.
b.
a.
a.
a.
4.
5.
b.
b.
c.

2.

2.

婺邑詹成圭監製

寸金

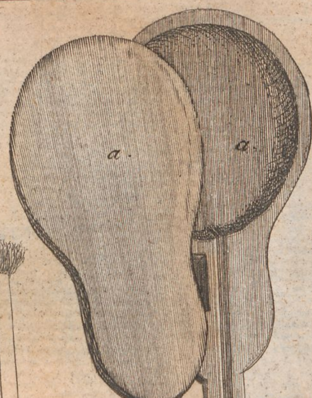

4.

卧寸金
3.

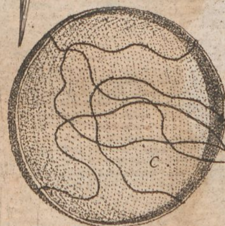

2.

a.
a.

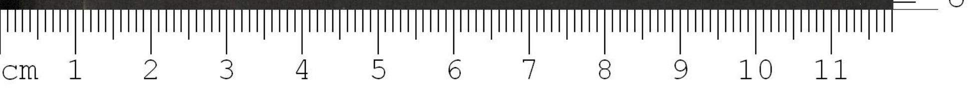

e.

1.

b.
d.
d.
d.

c

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

J. N. Ahl Sculp.t

